

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E

HOU'EIKIMEMIPA

'O E

FALE ALEA 'O
TONGA

FIKA	8
'Aho	Tüsite, 13 Mā'asi 2018

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI MĒMIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Fakafanua
Tongatapu 'Eiki Fakafofonga Nōpele, Vahefonua

Hou'eiki Minisitā Kapineti

'Eiki Palēmia	Samuela 'Akilisi Pōhiva
'Eiki Tokoni Palēmia	Semisi Lafu Sika
'Eiki Minisitā Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula	Lord Ma'afu Tukui'aulahi
'Eiki Minisitā Pa'anga & Palani Fakafonua	Dr. Pohiva Tu'i'onetoa
Eiki Minisitā Fēfakatau'aki, Konisiuma, Fakatupu Koloa,	
'Ilo Fo'ou & Ngāue 'a e Kakai	Dr. Tu'i Uata
'Eiki Minisitā Polisi & Tāmata Afī, Tānaki Pa'anga & Kasitomu	Māteni Tapueluelu
'Eiki Minisitā Lao & Pilīsone,	Sione Vuna Fa'otusia
'Eiki Minisitā Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai	Sēmisi Tauelangi Fakahau
'Eiki Minisitā ki he Fakamatala 'Ea, Ma'u'anga Ivi &	
Ma'u'anga Fakamatala	Poasi Mataele Tei
'Eiki Minisitā Mo'ui & Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga	Dr. Saia Ma'u Piukala
'Eiki Minisitā Ako & Ako Ngāue	Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakafofonga Nōpele

Lord Tu'ivakanō	'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 1
Tongatapu.	
Lord Ma'afu	'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2,
Tongatapu	
Lord Vaha'i	'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 3
	Tongatapu
Lord Tu'ilakepa	'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 1 Vava'u.
Lord Tu'i'afitu	'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2 Vava'u.
Lord Tu'iha'angana	'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 1 Ha'apai
Lord Nuku	'Eiki Fakafofonga Nōpele 'Eua
Lord Fusitu'a	'Eiki Fakafofonga Nōpele Ongo Niua

Kau Fakafofonga Kakai

Fakafofonga Kakai 3, Tongatapu	Siaosi Sovaleni
Fakafofonga Fika 5, Tongatapu	Losaline Ma'asi
Fakafofonga Fika 11, 'Eua	Tevita Lavemaau
Fakafofonga Fika 12, Ha'apai	Mo'aleFinau
Fakafofonga Fika 13, Ha'apai	Veivosa Taka
Fakafofonga Fika 15, Vava'u	Sāmiu Kuita Vaipulu
Fakafofonga Kakai 17, Ongo Niua	Vātau Hui

Fakahokohoko

Fale Alea ‘o Tonga	7
Lotu	7
Ui ‘a e Fale.....	7
Poaki	7
Me’a ‘a e ‘Eiki Sea.....	7
Tokanga ngaahi pisinisi ki he taimi fakatapatupai he Lao Fakafokifā.....	8
Tokanga ki he motuhia fetu’utaki letio mo e kainga Fo’i ‘One’one.....	9
Fakahā Komisoni Fakamafolalea hala \$ ke fakapa’anga ‘aki fakamafola Fale Alea	9
Fokotu’u ke me’a tau’atāina pe ki he TBC ki hono fakamafola Fale Alea	10
Fehu’ia fakaloloa taimi <i>State of Emergency</i>	10
Tokanga ki he mafai ‘oange ‘e he Lao Fakafokifa ki ha mafai kumi koloa	13
Fakama’ala’ala ‘ikai ha totonu ‘o ha taha ‘e mole he lele Lao Fakafokifā	13
Taukave Pule’anga malu ange fonua tu’unga he taimi ni.....	15
Fehu’ia e Kupu 16 ‘i he’ene felāve’i mo e Konisitūtone	15
Fakama’ala’ala he Tu’utu’uni fika 1/2018.....	16
Fehu’ia ngaahi fakamole ke pule’i sino’i pa’anga mālōlō & ‘uhinga to’o mei he pa’anga tupu	17
Tali ki he fehu’ia ‘uhinga to’o ngaahi fakamole mei he tupu e kautaha.....	17
Poupou ke tali hono to’o ngaahi fakamole fakalele sino’i pa’anga mālōlō mei he pa’anga tupu ...	17
Fehu’ia ‘uhinga fūfūu’i ai tupu fakalukufua mei he kau mēmipa kautaha sino’i \$ mālōlō.....	18
Ngaahi Tu’utu’uni ki he Pule’i Sino’i Pa’anga Mālōlō mei he Ngāue 2016	19
Pāloti’i tali Tu’utu’uni Fakatonotonu Pule’i Sino’i Pa’anga Mālōlō mei he Ngāue 2016	19
Tu’utu’uni ‘Eiki Sea ke tukuhifo Tu’utu’uni Fika 1/2018 ki he Kōmiti Pa’anga.....	20
Fokotu’u ke tali Tu’utu’uni Fika 1/2018 he na’e tokolahi hono poupou’i	20
Poupou’i fokotu’u ‘oua to e tukuhifo ha tu’utu’uni ki ha Komiti e Fale Alea	21
Lau Tu’o 2 Tu’utu’uni Fakatonotonu Pule’i Sino’i Pa’anga Malolo (2006).....	21
Fokotu’u tukuhifo Tu’utu’uni ki he Kōmiti Kakato	22
Fakama’ala’ala ki he fatongia e Fale Alea fekau’aki mo ha Tu’utu’uni Ngāue.....	22
Ngaahi Tu’utu’uni fika 2/2018.....	22
Fakatonotonu ki he Kupu 6 Tu’utu’uni Fika 2/2018	23
Fokotu’u ke fai’aki pe Tu’utu’uni Fika 2/2018.....	23
Tokanga ki he mahu’inga ‘o e kaati fakatau atu.....	25
Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Faka-Pule’anga ‘i he Fetongi Pa’anga Muli, 2016.....	26
Kole ke tukuhifo Tu’utu’uni fika 2/2018 ki he Kōmiti Kakato	27
Fakama’ala’ala Tu’utu’uni ki he Ahi 2016	27
Ngaahi Tu’utu’uni ki he Ahi 2016	28

Kole tukuhifo Tu'utu'uni ki he Ahi 2016 ki he Kōmiti Kakato.....	28
Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tuhau 'Ekisia 2016	29
Kole tukuhifo ki he Kōmiti Kakato e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute 'Ekisia 2016.....	30
Fakama'ala'ala ki he Tu'utu'uni Fika 5/2018.....	30
Lau Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2016.....	30
Kole tukuhifo Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2016	31
Fakama'ala'ala he Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui	31
Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngaue ki he Mo'ui	32
Pāloti'i tali Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016..	33
Tokanga ki he fakahoko fatongia kau polisi	34
Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2016.....	35
Fokotu'u ke toloi hono alea'i Tu'utu'uni fika 7 & 8/2018	35
Tu'utu'uni (Fakatonutonu) Ki He Tute Kasitomu 2017	35
Kole ke tukuhifo Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2017	36
Fakama'ala'ala ki he rate fo'ou he to'o mo ta'eto'o tukuhau he vāhenga	37
Lau Tu'utu'uni fakatonutonu 'o e Pa'anga Tuhau Hū Mai 2017	37
Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tuhau 'Ekisia 2017	39
Fokotu'u fekau'aki mo e fiema'u ke fakapekia kupu 6 he Tu'utu'uni fika 2/2018	40
Tu'utu'uni fika 12/2018	41
Fokotu'u ke toloi pāloti'i Tu'utu'uni fika 12/2018.....	41
Tu'utu'uni Sea ta'e'uhinga ka tali Tu'utu'uni 12 te'eki tamate'i kupu 6 he Tu'utu'uni fika 2/2018.	42
Fokotu'u ke pāloti'i he Fale Alea tamate'i Kupu 6 he Tu'utu'uni fika 2.....	43
Fokotu'u tukuhifo Tu'utu'uni 2 ki he Kōmiti Kakato tamate'i ai kupu 6 pea toki fakafoki hake ki Fale Alea	43
Fokotu'u ke pāloti'i fo'ou fokotu'u fekau'aki mo e tamate'i Kupu 6 he Tu'utu'uni 12	43
Kole ke toloi pāloti'i fokotu'u he 'oku mama'o Minisita Pa'anga mei Fale Alea	44
Fokotu'u ke fakapekia 'a e Tu'utu'uni fika 12/2018	44
Lau pea pāloti'i 'o tali ke fakapekia 'a e Tu'utu'uni fika 12/2018.....	45
Līpooti Fika 1/ 2018 Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita	46
Talateu Līpooti fika 1/2018 Kōmiti 'Asenita.....	46
Tokanga ki he ngali si'isi'i 'aho fakataha e Fale Alea	47
Tokanga ke fakamahino'i pau taimi 'a'ahi Fale Alea	48
Fakatau'atāina'i pē Fakafofonga ki he taimi fie fakahoko ai 'ene 'a'ahi faka-Fale Alea	48
Poupou ki he taimi tēpile ngāue 'a e Fale Alea	51
Taukave ko e polokalama faka-Fale Alea sai ke kau ange ki ai Hou'eiki Kapineti	51
Fakama'ala'ala Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai Kolo Matātahi 2016	53

Tu'utu'uni Fika 7/2018.....	53
Kole ke tukuhifo Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2016.....	54
Fakama'ala'ala he Tu'utu'uni Fika 8/2018	54
Tu'utu'uni fika 8/2018	54
Kole ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato Tu'utu'uni fika 8/2018	55
Alea'i Līpooti Fika 1/ 2018 Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita.....	55
Poupou ke kau mai Kapineti he 'a'ahi Fale Alea	55
Ke fokotu'utu'u polokalama 'a'ahi makehe ma'a Tokelau	57
Fokotu'u fēfē to'o pa'anga 'a'ahi Fale Alea Tongatapu 'ave fakalahi 'aki \$ 'a'ahi vāhenga Tokelau.....	58
Tokanga ke fai pē 'a'ahi Fale Alea kau fakataha ki ai Fakafofonga mo e Nōpele.....	59
Taukave'i Palēmia ke fakalelei'i founa fakahoko 'aki 'a'ahi Fale Alea	61
Tokotaha Fale Alea ke ngāue taimi kakato	61
Tokanga ki ha līpooti mei he kau polisi fekau'aki mo e lāunga ki he'enau faifatongia	62
Taimi: 1555-1600	62
Fokotu'u 'e 3 fekau'aki mo e polokalama 'a'ahi Fale Alea.....	62
Kelesi	64
Fakamā'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga	65

Fale Alea 'o Tonga

'Aho: Tūsite, 13 Mā'asi, 2018

Taimi: 1000-1005 pongipongi

Sātini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, Lord Fakafanua.

'Eiki Sea: Hua mai 'a e Lotu 'a e 'Eiki.

Lotu

(Na'e kau kātoa 'a e Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea ki hono hiva'i 'a e Lotu 'a e 'Eiki, pea ko e lava lelei ia 'a e lotu ki he pongipongi ni)

'Eiki Sea: Kalake ke ui 'a e Hou'eiki Mēmipa.

Ui 'a e Fale

Kalake Tēpile: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'Eiki Minisitā Mo'ui mo e Hou'eiki 'o e Kāpineti, tapu mo e Hou'eiki Fakafofonga Nōpele kae 'uma'ā 'a e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai kae 'atā ke fakahoko 'a e ui 'o e Falé ki he pongipongi ni, 'aho Tūsite ko hono 13 'o Ma'asi, 2018.

(Na'e lele heni 'a e taliui e Hou'eiki Mēmipa)

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea kole ke u to e fakaongo mu'a.

'Eiki Sea: Lelei.

Kalake Tēpile: 'Eiki Palēmia. 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki ...

<005>

Taimi: 1005 - 1010

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea, ko e ngata'anga ia e tali ui 'o e Falé.

Poaki

Ko e 'Eiki Tokoni Palēmiá 'oku kei hoko atu 'ene poaki tengetangé, pea kei hoko atu pē mo e poaki folau 'a e 'Eiki Minisitā Ngoué. Ko 'Eiki Nopele Ma'afu 'oku poaki mai. Ko 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'oku poaki toki me'a tōmui mai. Ko e toenga e Hou'eiki Mēmipā 'oku 'ikai ke tali mai honau uí, 'oku 'i ai e tui 'oku nau me'a tōmui mai pē. Mālō 'Eiki Sea.

Me'a 'a e 'Eiki Sea

'Eiki Sea : Fakatapu ki he 'afio 'a e Ta'ehāmaí. Fakatapu atu ki he Tama Tu'í, Tupou 6. Kae 'uma'ā e Fale 'o Ha'a Moheofo. Tapu atu ki he 'Eiki Palēmiá. Tapu atu ki he Hou'eiki Minisitā e Kāpineti. Tapu atu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kau Nōpelé. Tapu atu ki he Hou'eiki Fakafofonga e Kakai. Hou'eiki, 'oku ou fiefia 'aupito ke fakahā atu he pongipongi ni, 'a e ngāue

lahi ne fakahoko 'e he Fale ni, 'i he fakakakato e fiema'u 'a e Pule'angá ki he Ngaahi Lao Fakaangaanga fakavaeveve.

Ko e toenga 'etau 'asēnita kuo 'osi tufa atu ke mou me'a ki ai, kamata pē 'i he fika 4 'etau 'asēnita, Ngaahi Tu'utu'uni. Ko e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni kuo fakahū mai, 'oku 12, pea ko 'ene hili pē e ngāue ki he Ngaahi Tu'utu'uni, te tau hoko leva ki he ngaahi līpooti kuo tufa mai mei he Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asēnita. Hoko ki ai e Fika 1 ki he Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Atakai mo e Feliliuaki e 'Ea. Pehē foki ki he līpooti Fika 1 'a e Kōmiti Tu'uma'u ki he Ngaahi Me'a Fakapa'anga, mo e Ngaahi Fakamatala Fakapa'anga 'a e Pule'anga. Hangē pē ko e me'a kuo mou mea'i, Hou'eiki, na'e 'osi kamata 'a e feme'a'aki ki he lipooti 'i he fika 6 'o e 'asēnita, ko e lipooti ia na'e fakahū mai 'e he 'Eiki Minisitā 'o e MEIDECC. 'Oku mahino pē kiate au 'oku 'i ai 'ene felāve'i pea mo e ni'ihi 'a e 'ū lipooti ko ē 'oku fakahū mai mei he 'ū Kōmiti. 'I he'ene pehē, ko 'etau a'u pē ki he Fika 5 'o 'etau 'asēnita, te u kole atu pē ke tau fakahū fakataha pē 'a e lipooti 'e 2 'oku felāve'i ko eni pea mo e Lipooti 'a e MEIDECC, ke alea'i fakataha pē.

Tau kamata he fika 4 'etau 'asēnita, Hou'eiki, ko 'etau Ngaahi Tu'utu'uni. Hangē pē ko e founa ngāue 'i he'etau Tohi Tu'utu'uni, ko e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni 'oku fakahū mai mei he Pule'angá, 'oku pau pē ke paasi 'e he Fale ni, hangē pē ha Lao Fakaangaangá. Pea 'i he'ene pehē, Tu'utu'uni... 'Eiki Nōpele 'Eua, 'oku 'i ai ha me'a 'oku ke tokanga ki ai? Me'a mai.

Tokanga ngaahi pisinisi ki he taimi fakataputapui he Lao Fakafokifā

Lord Nuku : Tapu pē pea mo e Feitu'u na, 'Eiki Sea. Ko e kole pē ha ki'i faingamālie pē, ka 'osi ho'o me'a ki he Tu'utu'uni, pea kapau te u fakahoko atu ai pē. Ko e ki'i me'a pē 'oku fakahoko atú, 'Eiki Sea. Tapu mo e Feitu'u na. Tapu mo e 'Eiki Palēmiá, pea tapu mo e Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Aleá. 'Eiki Sea, ko e fehu'i pē ia ki he Pule'angá. Koe'uhí ko e ngaahi fakataputapui ko eni ko ē ki he me'a fakatamakí, 'oku 'ou lave'i pē 'oku to e hoko atu pē, ka koe'uhí ko e fetu'utaki mai 'a e ngaahi pisinisi e ni'ihi koe'uhí ko e ngaahi faingamālie ko ē ki he'enua pisinisi. Ka ko e fehu'i pē ki he Pule'angá. Pe 'oku fakaangaanga ke faka'atā fakakú, he 'oku hangē kiate au 'oku to e hoko atu e me'a ko eni, 'Eiki Sea, ka ko e fehu'i pē eni mei he kau pisinisi ko eni ko ē, 'a ē ko ē 'i loto Nuku'alofá, koe'uhí ko e ngaahi monū'ia mo e ngaahi me'a pehē. 'Oku nau pehē, 'Eiki Sea, kole pē ki he 'Eiki Palēmiá, koe'uhi foki ko e Tu'utu'uní, ko e Feitu'u na pē 'oku ke mafai ki ai. Ka koe'uhí 'oku nau pehē, 'oku 'ikai ke nau tui 'oku 'i ai ha fu'u fakatamaki ke kei hokohoko atu ai ...

<006>

Taimi: 1015-1020

Lord Nuku: ... he ko e 'uhinga ia Sea 'oku 'i ai foki 'a e mo'oni 'a e kau pisinisi, he ko e fakataputapui, ka 'oku lele pē foki 'a e me'a fakalao kotoa ia, ka koe'uhi ko e tu'u 'enua me'a fakapa'anga. Ka 'oku ou tui pē 'oku 'i ai pē 'a e fiemālie ki he me'a ko eni 'oku 'omai ko eni, koe'uhi ke mahino, kuo mahino kia nautolu 'a e 'uhinga ko ē 'a e Pule'anga. Ka ko hono fakalao ki he fakataputapu ko e fie lave'i pē, ko e me'a pē ia 'a e motu'a ni ia, pē 'oku fē 'a e Lao ko ē 'oku ngāue'aki ko ē he tafa'aki ko iá, 'a eni ko ē he taimi ni Sea. Málō.

'Eiki Sea: Málō Fakafofonga Nopele 'Eua, kātaki pē Hou'eiki Minisita ke tukuange ha faingamalie ki he Fakafofonga Ha'apai 13 ke me'a mai pea mou toki tali.

Tokanga ki he motuhia fetu'utaki letio mo e kainga Fo'i 'One'one

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Sea 'a e Fale Alea, tapu ki he 'Eiki Palēmia kae 'uma'ā 'a e Kapineti, fakatapu atu ki he Hou'eiki Nōpele kae pehē ki he kau 'Fakafofonga 'o e Kakai. Sea ko e ki'i me'a kehe eni ia 'a e motua ni, ko e fekau'aki Sea pea mo e fehu'ia 'e he kainga mei Ha'apai, 'a e Fale Alea pē 'oku lele koā 'a e Fale Alea pē 'ikai. Ko e 'uhingā he 'oku 'ikai ke nau to e ma'u ha ongoongo. Ko motu foki Sea 'oku 'ikai a'u ki ai 'a e 87.5. Ko e fakahoha'a Sea ko e 'uhinga, mea'i 'e he Feitu'u na ko e masiva 'ilo ko e 'auhia'anga ia 'o e fonua, ka 'oku fiema'u 'e he si'i kainga ko eni mei motu, ke nau lave'i 'a e ngaahi me'a totonu, 'i Fale Alea 'o Tonga, pea ko e fehu'i pē ko e ta'ofi 'e he Feitu'u na 'a e fakamafola 'a e AM ki Ha'apai, pē ko e 'ikai fie ha'u 'a e kautaha ko eni 'o fakahoko 'a e fatongia ko eni, Sea me'a 'oku maheni ki ai 'a e fonua. Málō. Sea ko e me'a pē ia 'oku fai atu ai 'a e fakahoha'a.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Minisitā Mo'ui.

Fakahā Komisoni Fakamafolalea hala \$ ke fakapa'anga 'aki fakamafola Fale Alea

'Eiki Minisitā Mo'ui: Sea tapu pē pea mo e Feitu'u na kae 'uma'ā 'a e Hou'eiki Mēmipa 'a e Fale Alea 'o Tonga. Sea na'e toki mahino mai ki he motu'a ni 'aneafi na'e 'ikai ke lava mai 'a e TBC pē ko e Fakamafola ko ia AM 'o fakamafola 'a e Fale Alea ko ia 'aneafi. Ka na'e 'osi fai 'a e tu'utu'uni ke fakahoko atu 'a e fakamafolá 'i he 'aho ni, ki he tāpuni ko ia 'a e Fale Alea. 'I ai pē 'a e 'uhinga na'e 'omai 'e he Fakamafolalea, 'oku 'ikai pē foki ke 'i ai ha *fundig* ia pē ko ha pa'anga 'a e Fale Alea pē ko e Pule'angá, ki he fakamafola ko eni, ka 'oku ou tui 'Eiki Sea 'oku lolotonga fakamafola 'a e Fale Aleá he 'aho ni 'i he AM. 'A ia 'oku nau 'osi 'i heni ke fakamafola ki he 'osi 'a e Fale Aleá, pea toki fai ha sio ki ai 'amui ange Sea. Málō.

'Eiki Sea: Málō 'Eiki Minisitā. Fakafofonga Ongō Niua.

Vatau Hui: Tapu mo te 'ai Sea Fale Alea 'o Tonga, tapu mo te 'Alikī Palēmia, tapu mo te Hau'alikī Minisitā 'o te Kalauni. Tapu mo te Hau'alikī Nōpele 'Ene 'Afio, Tapu mo te Hau'alikī Fakafofonga 'o te Kakai. Sea lau 'e au 'o te faingamālie ni...

Tēvita Lavemaau: Sea ki'i tokoni atu.

Vatau Hui: Sea, ko au fiafia ...

Tēvita Lavemaau: Sea ki'i tokoni atu.

'Eiki Sea: Kole tokoni eni mei he Fakafofonga 'Eua 11.

Vatau Hui: 'Io.

Tēvita Lavemaau: Kole atu pē ko e fakahoha'a fakahā ia 'oku 'ikai ngofua he Fale ni? Málō.

Vatau Hui: Sea, ko u faka'apa'apa lahi heni ki he fehu'i 'oku fai 'e he Fakafofonga 'Eua, ko e lea eni taku ki'i motu Sea. Ko e pehē ke tuku ko taku ha'u foki 'oku mei Tokelau mama'o.

Sea tuku pe mu'a ke 'atu ai pē taku fakahoha'a ko eni Sea, 'i te pongipongi nei. Fakafeta'i 'i te 'Atua, homou fakalelei 'i te fua mai, 'i te 'ali'i Sea kae 'uma'ā 'I te to'u Fale Alea 'o Tonga. Sea, 'oku 'i ai 'a e fiefia matu'a ni 'i te pongipongi nei, 'e nofo pē 'oku 'aneuhu tā mai 'ete tu'unga mātu'a me 'ite motu mama'o. Fiefia 'i te nau loto, ko te fu'u vakapuna e kua tau ki Niuafo'ou, Fiafia noa ai pē 'oku ia, pea 'oku tupunga ai tua e mātu'a ni ke fakafofonga atu 'i te fakamālō lahi atu 'i te Fale 'eiki ni. Sea ko au fie fanongo 'I te ..

<008>

Taimi: 1020-1025

Vātau Hui: Minisitā, 'o ne pehē pea ha'u e letiō *AM* he 'e nofo 'a e tu'unga mātu'a 'i motu 'o fanongo, hala fanongo ha taha ia ki ha lea 'a'aku, ko e letiō pē eni 'e taha 'oku a'u ki Niua ko e *AM*. 'Oku 'i ai pē e *FM* ka 'oku 'omai pē 'o fakangatangata pē he ki'i feitu'u. Ko e *AM* fanongo kātoa 'a Niua kātoa ki ai Sea. Pea 'oku ou fiefia lahi hono 'ohake he pongipongi ni ke 'ofa mai ko e leitō eni 'a Tonga mahalo ko u tui ko e letiō eni 'a Tonga ni kātoa, pea ko e letiō eni 'oku a'u ange ki Niua, mālō 'aupito 'Eiki Minisitā 'a hono 'omi e letiō ke nau si'i ōmai 'o fakahoko ke lava ke nau me'a mai ki he tu'unga 'oku 'i ai 'a e ngaahi alea 'oku fakahoko 'i he fonua ni pea mo e Fale Alea 'Eiki ko eni. Fakamālō lahi atu Sea he 'omi e faingamālie ko eni mo 'oku. Mālō.

'Eiki Sea: Me'a mai e Fakafofonga e Hou'eiki Nōpele 'o Ha'apai.

Fokotu'u ke me'a tau'atāina pe ki he TBC ki hono fakamāfola Fale Alea

Lord Tu'ihā'angana: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea tapu mo e Hou'eiki 'o e Fale Alea 'o Tonga. Mālō 'aupito e 'omai e faingamālie. Ki'i fakahoha'a nounou pē Sea fekau'aki mo e, mo e me'a ko eni. Hangē pē 'oku ke mea'i Sea, 'ikai foki ke fakamāfola e Fale Alea ia kimu'a. Na'e toki kamata, na'e toki 'i ai pē ha ngaahi me'a mahu'inga mahalo pea na'e fakamāfola ka na'e toki kamata pē ia hono alea'i e liliu fakapolitikale he fonua ni, pea na'e tokoni e, 'uhinga ke mea'i 'e he kakai 'o e fonua 'a e tūkunga 'o e ngaahi alea'i 'a e fekau'aki mo e liliu 'i he, kimu'a he 2010 mahalo pe ko e 2010. Pea 'osi ai pē pea 'oku hokohoko, pea hokohoko mai ai pē hono, ka 'oku ou tui Sea 'oku tonu ke fakakaukau'i ai pē 'oku 'i ai pē 'a e lēkooti 'a e Fale hangē ko e miniti mo e me'a pea 'e fai e fetukuaki ko e 'uhinga ko e pa'anga, 'oku mo'oni foki 'oku fiema'u e fakalele 'aki e pa'anga 'a e ngaahi me'a ko eni. Pea 'oku ou fokotu'u atu Sea ke fakakaukau'i ai pē ia tuku ke fai 'aki e fili 'a e ngaahi kautaha pisinisi ko eni ka 'oku nau fiema'u ha fakamāfola pea nau, pea 'oku pau 'oku nau 'uhinga fakapa'anga pea tuku. Tuku atu e mātu'a ke ō tō ha fu'u manioke he 'e hongē 'a Tonga ni he ngaahi māhina ko eni kuo 'amanaki mai ko eni he 'osi hili e matangi pea ō 'o tō mai ha ki'i fo'i ngoue ke fetuku mai ki Tonga ni ke ma'u me'atokoni mei ai e fonua ka ko e poini pē 'a'aku Sea tuku ai leva ke fakakaukau'i heni he ko eni ko e ngaahi 'uhinga fakapa'anga 'a e ngaahi me'a ni pea tuku pē ke fai 'aki e fili 'a e ngaahi kautaha ko eni, 'a e fakamāfola 'a e Fale Alea kae kehe ko e fokotu'u atu pē ia Sea pea mo fakakaukau'i e me'a ni pea mahalo 'oku fa'a lōloa 'etau feme'a'aki ko e fakamāfola. Mālō.

'Eiki Sea: Mālō, Tongatapu 3.

Fehu'ia fakaloloa taimi *State of Emergency*

Siaosi Sovaleni: Mālō Sea, tapu mo e Feitu'u na pea tapu mo e Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale. Kātaki pē ko e ki'i fiema'u fakama'ala'ala pē mei he Hou'eiki Minisitā ki hono to e fakalōloa atu ko eni 'o e *State of Emergency*. Fakamatala mahino na'e 'osi 'omai 'Eiki Minisitā. Pea ko

e fakakaukau pē eni ki he kupu'i lao ko ē 'oku ne fakamafai. 'Asi mahino 'aupito e kupu'i lao ko eni 'a e ngaahi me'a 'e ala ngāue ki ai e lao ko eni mo e me'a 'oku 'ikai ke ngāue ki ai e lao ko eni. Kapau pē te mou me'a hifo ki he Kupu 6 'oku fakangatangata hono ngāue'aki e lao ko eni 'o 'ikai ke ngāue'aki e taimi ia 'oku fai ha tau, 'ikai ke ngāue'aki he taimi ko ē 'oku fai ai e *industrial relations* pē ko ha *strike* mo ha alā me'a pehē. Pea 'oku 'ikai ke ngāue'aki eni 'i he taimi 'o e *violence* pē ko e *act of violence and so for*. Pea kapau ko e 'uhinga eni 'oku 'omai ko e 'uhinga ko e 'ikai ma'uma'uluta 'a e melino 'i loto Nuku'alofa ta 'oku ha'u ia 'i he me'a ko eni 'oku fakangatangata mai he Kupu 6. Ko e fakatokanga pē ia 'Eiki Minisitā 'a e 'uhinga na'e 'omai ai 'a e lao ko eni pea mo e me'a ke ngāue'aki ki ai. Tau to'o mai 'e tautolu 'a e lao ke tokonia he taimi 'oku hoko ai ha fakatamaki. Hangē ko e afā, mofuike, peaukula. Ko hono tautauamu'a 'asi lelei atu pē he lao ko eni ke tau lava 'oange mafai ki he kakai ko ē 'oku nau ngāue he tafa'aki ko eni ke 'omai e kakai 'oku 'ikai ke nau loto nautolu ke nau 'unu mei he matātahi, 'o kapau 'oku tau sio atu 'e ai e fakatamaki he'enu mo'ui. 'Omai he lao ko eni 'a e mafai ki he kau faifatongia ke nau o atu 'o fetukutuku e kakai ko eni.

'Eiki Minisitā Polisi: Sea ko e ki'i fakatonutonu. Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea. Mālō ho'o laumālie ki he pongipongi ni. Tapu atu ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. Sea ko e ki'i fakatonutonu ko e lao ko eni ko ē ki he ngaahi me'a faka ...

<009>

Taimi: 1025 - 1030

'Eiki Minisitā Polisi: ...fā, 'oku hā lelei 'i he Kupu 32, 'a e mafai ki he Palēmia ke ne hanga 'o fakahā pē talaki ha *State of Emergency* 'o makatu'unga he ngaahi 'ū me'a ko eni Sea kau lau atu pē.

ā'Oku fiema'u ke ngāue'aki ha ngaahi mafai ki he me'a fakafokifā ke ta'ofi pē fakasi'isi'i 'a e:-

1. Mole 'a e mo'ui 'a e tangata.

Mahaki pē lavea ki he fā'ahinga 'o e tangata.

Mole pē maumau 'a e koloa pē maumau ki he 'ātakai.

Pea 'oku faka'atā 'e he Kupu 33 Sea ke fakalōloa 'a e mafai ko ia 'i ha 'aho 'e 28. 'Oku ou faka'amu pē ke mahino ki he kakai e fonua Sea, ko e fakafokifā, *State of Emergency* ki he ngaahi feitu'u ko eni ko Tongatapu mo 'Eua. 'Oku kehe ia mei he *curfew*. Ko e *curfew* ko e ki'i fakataputapu taimi pau ka 'oku fakangatangata pē ia ki he *Central Business District* 'i loto Nuku'alofa Sea. Pea na'e fakahoko eni 'e he Potungāue Polisi Sea ko e 'uhinga ko e mahino na'e 'i ai e ki'i pēteni na'e 'asi mai ko e nusi afā ne fai 'i Nuku'alofa.

Siaosi Sovaleni: Sea, kātaki pē 'Eiki Minisitā. Ko e 'eke pē ko e hā koā e Kupu 'oku fakatonutonu. Nau lolotonga talanoa atu he Kupu 6, ko e fakangatangata 'o e ngāue'aki e fō'i lao ko eni. Ko ho'o fakatonutonu mai e Kupu 6.

'Eiki Minisitā Polisi: Sea ko e 'uhinga e Kupu 6 ia kapau 'e fai ha kē hangē ko eni ko e ngaahi me'a fakalao pea 'oku 'ikai ke lava ia 'o *declare* ai. Ko e *declare* ko eni ko e fakalōloa ia mei he 'osi e tō 'a e afā pea mo e ngaahi *recovery* mei he afā. Na'e 'ikai ke 'uhinga ia 'e Sea, ko e ngaahi mole 'e ngali hoko 'uhinga ko e muimui atu ko e 'uhinga ko e 'ātakai 'o e afā, ko ia ia 'oku fakalao'i, Kupu pē he lao ko eni Sea, 'atā pē ia. 'Oku 'uhinga pē ia ka fai ha *riot* Sea 'oku tapu ia.

Siaosi Sovaleni: 'Eiki Minisitā kātaki pē 'Eiki Minisitā. 'A ia 'oku ke pehē 'oku 'i ai 'a e *state*, 'oku 'i ai 'a e *disorder* 'i loto Nuku'alofa. 'Ikai.

'Eiki Minisitā Polisi: 'Ikai, kehe ia 'e Fakafofonga.

Siaosi Sovaleni: Ko ia. He ko e me'a ko ē na'e 'ai ko ē 'e 'Eiki Minisitā kātaki pē Sea, he 'oku *quote* 'e he *curfew* 'a e *State of Emergency*. 'Oku ne hanga 'o ngāue'aki 'a e *State of Emergency* ke *impose* 'a e *curfew*.

'Eiki Minisitā Polisi: Sea, mahalo pē 'oku 'ikai ke fu'u mahino lelei 'a e kehekehe ko eni 'a e *emergency* pea mo e *curfew*. Ko e Kupu ko eni ko ē 'oku ne hanga 'o fakahoko mai ko ē 'a e tu'u lavea ngofua ke maumau ha koloa, 'a ē 'oku ne faka'atā ai ke fakahoko 'a e *State of Emergency*. Ko ia ia ko ē 'oku tui ai 'a e Potungāue Polisi 'oku fakapotopoto ke 'ai ha *curfew*. Ko e *curfew* 'oku 'ikai ke 'ai ia ki Tonga ni kātoa, ki Tongatapu ni pē ko 'Eua, 'ikai ko ia ia. Ko e *curfew* 'oku 'uhinga pē ki he *Central Business District*. Ko e *State of Emergency* kapau ko e me'a ia 'oku ne fehu'i mai, ko ia ia 'oku *declare* ki he feitu'u ko ia na'e uesia he afā Sea.

'Eiki Sea: Ko ia kātaki pē 'Eiki Minisitā Polisi. Na ke me'a hake ko e fakatonutonu ki he me'a 'a e Fakafofonga Tongatapu 3. Te u tukuange pē faingamālie pē ke faka'osi mai 'ene me'a 'oku kei toe 'ene taimi ka ke toki tali mai.

Siaosi Sovaleni: Fakamālō ki he 'Eiki Minisitā ka 'oku mahino pē 'a e poini 'oku 'omai. Ka ko e fakama'ala'ala atu pē 'e Hou'eiki Mēmipa 'a e taimi 'oku fiema'u ai ke ngāue'aki 'a e lao ko eni mo e taimi 'oku 'ikai totonu ke ngāue'aki 'a e lao ko eni. Na'e 'uhinga pē ko ē nau 'ai ai 'a e Kupu 6, ko e taimi ia ko ē 'oku 'ikai tonu ke ngāue'aki 'a e lao ko eni. 'A ia ko e fehu'i leva ko ē 'oku tonu ke 'eké, 'oku fiema'u ke kei ma'u 'a e mafai ko eni, 'a e mafai na'e 'oange ki he kau 'ofisa ko eni he 'osi 'a afā 'i he taimi ni. 'Oku kei fiema'u ke 'oange 'a e mafai ko ia ke nau lava 'o *evacuate* ha kakai 'i he taimi ni. 'Oku fiema'u ke nau hū ta'e-warrant ki ha 'api ke tokonia na'a mole ha mo'ui 'i he taimi ni. Ko e fehu'i ia. He ko e taimi pē ia ko ē 'oku tonu ai ke to e hoko atu ai 'a e *State of Emergency*. Mālō Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisitā Polisi 'oku 'i ai ha'o tali ki he me'a 'oku tokanga ki ai e Fakafofonga Tongatapu 3.

'Eiki Minisitā Polisi: Ko ia Sea. Fakamālō atu 'e Sea he to e 'omai e faingamālie. Ko e tali nounou ko ē ki ai Sea, 'io, 'oku kei fiema'u ka 'oku 'ikai ko e mafai pē Sea ko e hū ta'e-search warrant ki ha 'api. 'Oku kau pē ai Sea 'a e ngaahi, 'a e ngāue kehe kau ai e *recovery* he 'oku 'ikai ke tu'u e ngāue he taimi ni Sea. Ko e ngāue ko ē 'oku 'atu ke tokoni'i e kakai 'oku kei hoko hoko atu pē 'o a'u ki he 'aho ni Sea pea 'oku fiema'u ia ke fakafaingofua'i. Konga ia e 'uhinga Sea ke fakapapu'i 'a e mo'ui 'a e 'uhinga 'i he feitu'u kotokotoa pē ...

<001>

Taimi: 1030-1035

'Eiki Minisitā Polisi: ... 'i he fonua ni, pea 'oku fiema'u ke faka'atā 'a e kau ngāue ko eni 'i ha fa'ahinga founa pē ke hokohoko atu Sea. 'Oku 'ikai ko ia pē, 'e Sea ka ko e ngaahi ngāue kehe ko ē ki hono *recover* 'a e kakai mei he faingata'a na'e hokó 'oku 'ikai ngata ia 'i he 'aho ni. 'Oku kei hokohoko atu.

Lord Fusitu'a: Sea, kātaki, ko e ki'i fehu'i ki he 'Eiki Minisitā.

'Eiki Minisitā Polisi: 'Ikai ke u tali 'e au e fehu'í Sea.

Lord Fusitu'a: Ka u fakatonutonu ā. Ko e hā 'a e kaunga 'a e te'eki ke fakamo'ui mai e 'uhila 'i Hihifo mo Hahaké

'Eiki Minisitā Polisi: 'Ikai ko ha fakatonutonu ia Sea ko e fehu'i.

Lord Fusitu'a: ki he *curfew* he *CBD* ...

'Eiki Sea: Kuo u tali e me'a 'a e 'Eiki Minisitā, 'ikai ko ha fakatonutonu ena, ko ho'o fehu'i. Fakafofonga Tongatapu 3 ai ha

Tokanga ki he mafai 'oange 'e he Lao Fakafokifa ki ha mafai kumi koloa

Siaosi Sovaleni: Sea, 'a ia 'oku te'eki ke tali mai e fehu'í ia, ko e hā e me'a 'oku fiema'u ai ke tau hanga ai 'o *give up* ai 'etau *rights* 'oku toki *determine* he *court* ke ma'u ha *warrant* ka ke toki hū ki ha fale. 'Oku kei fiema'u ia he 'aho ni koe'uhí ko e afā?

'Eiki Minisitā Polisi: Sea, ko e tali nounou ki aí, 'oku 'omai e mafai Sea 'oku 'ikai ke 'omai fakafo'ituitui. Hanga 'e he laó 'o 'omai fakalukufua. 'Oku 'ikai ke pehē ia 'oku *exercise* katoa e ngaahi mafai katoa ko iá. Ka ko e ngaahi mafai pe 'oku fiema'ú he taimi ni.

Siaosi Sovaleni: Sea ko e 'ai pe ke fakanounou. Mahino 'aupito pe me'a 'a e 'Eiki Minisitā, ka ko e 'Eiki Minisitā ko eni 'oku ne tokanga'í 'oku kei fiema'u 'a e ngaahi mafai ko iá ke tau *give up* ai 'etau *basic rights*?

Fakama'ala'ala 'ikai ha totonu 'o ha taha 'e mole he lele Lao Fakafokifā

'Eiki Minisitā MEI DECC: Sea, ka u ki'i tokoni atu. 'Ikai ke ai ha *right* ia 'e *give up* Sea. 'Ikai ke ai ha taha ia 'e pōpula 'i Nuku'alofa ni pe ko Tongá ni he taimi ni he taimi 'oku 'ai ai 'a e *State of emergency*. Ko e konga lao ko eni 'a ia na'e fai mai 'a e feme'a'aki 'anenaí, ko e a'u ia ko ē 'a e ngaahi mafai, ka 'oka fiema'u. Ko hono ngāue'aki ko ē 'a e mafai ko iá 'e makatu'unga pe ia 'i he fakapotopoto 'a e kau sōtiá mo e kau polisi. 'Oku kau ai pē he mafai hono ta'ofi e halá ha konga hala 'oku fakakaukau e kau polisi 'oku totonu ke ta'ofi ko hono 'uhingá ko ha me'a ki ha fakatu'utamaki pe ngaahi me'a pehē. Pea 'oku kau ai pē pea mo e mafai ki hono tufa holo 'o e tokoni. Ka 'oku hanga 'e he *state of emergency* 'o fakafaingofua'í he 'oku te'eki ke 'osi e ngāue he taimi ni. Kei fai e *clearance* 'o a'u ki he ngaahi hala ko ē ki he ngaahi 'utá, pea 'oku kole mai e kakai ke to'o atu ai pē pea mo e 'ulu 'akau he ngaahi 'utá kae fakafaingofua'í 'a e palaú mo e me'a. Ko e 'uhinga ia e ... ko e *general safety* pe ko e malu fakalukufua e fonuá mo e me'a pea ko e me'a ia 'oku tokanga ki ai e kau polisi. Kehe 'aupito e *curfew* ia. Pea 'oku ou tui ko e lipooti ko eni 'oku 'omai ko ē mei he kau polisi, ko e toki taimi eni 'oku si'isi'i taha ai 'a e palopālemá mo e faihiá 'i loto Nuku'alofa 'a e ki'i fo'i taimi ko eni 'oku 'ai ai e *curfew*. Mou faka'uta ange kapau na'e 'ikai ke fai e *curfew* ko eni, ko 'etau hanga he 'ave e ngaahi tokoni ki he ngaahi koló pea mo e kakai faingata'a'ia, ka te tau to e palopālema ange 'i loto Nuku'alofa 'i he faihiá. Pea ko e 'uhingá ia Sea. Mālō.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisitā fakamālō atu ho'o fakama'ala'ala ka te u feinga'i ke u faka'uhinga'í e me'a 'oku tokanga ki ai e Fakafofonga Tongatapu 3, he koe'uhí ko e mafai ko

eni 'oku foaki atu ki he Pule'angá fakatatau ki he laó 'osi mahino pē ko 'ene tokangá pē ko e hā e fuoloa hono to e fakalōlōa ko ení.

'Eiki Minisitā Polisi: Laumālie lelei pe Feitu'u na Sea ka u ki'i faka'osi atu Sea ke fai atu pe ha tokoni. 'Oku mahu'inga e me'a ko ē na'e me'a ki ai 'a Tongatapu 3 Sea.

'Eiki Sea: Ko ia ko e me'a 'a Fakafofonga Tongatapu 3 pe ko e 'uluakí, ko e hā e 'uhinga 'oku fakalōlōa ai? Pea uá ko e hā hono fuoloa? Pea 'oku ai 'ene tokanga ki he ngaahi mafai kehe 'oku tuku atu.

'Eiki Minisitā Polisi: Ko e me'a ia 'oku ou tokanga atu ki ai Sea na'a ala ...

...

'Eiki Sea: 'Io me'a mai koe Minisitā Polisi. Me'a mai.

'Eiki Minisitā Polisi: Sea ko e kolé pē ke feinga'i mu'a a e kakai e fonuá, ko e ngaahi mafai ko ē 'oku foakí 'oku hanga 'e he Kupu 37 ko ē 'o e laó 'o 'omai, *a - l*, lōlōa. *A, B, C, D, E, F, G* 'o a'u ki he *L* Sea, pea ko e 'uhinga ia na'e fakahoha'a atu ai e motu'a ni, ko hono ha'i fakalukufua pehē 'o e ngaahi mafai 'a ia mahalo ko e me'a ia 'oku tokanga mai ki ai 'a Tongatapu 3. Ko e *A* 'oku pehē, "***Hū ki ha kelekele ta'e 'i ai ha tohi fakamafai.***" 'A ia ko e 'uhinga eni ia Sea, kapau 'oku fiema'u ke tā ha 'ulu 'akau 'oku holo, 'oku 'ikai ke to e kole ia ki he 'api ko iá, 'alu atu ia 'o tā ...

Siaosi Sovaleni: Sea, fakatonutonu atu Sea. Pau pe 'oku mea'i he 'Eiki Minisitā 'oku ai pe lao 'a e 'uhilá 'oku 'oange pe mafai ko iá ke nau tā 'o kapau 'e ala uesia ai 'a e uaea 'uhilá. He 'ikai ke fiema'u ia ke tau 'alu ki he *state of emergency* kae lava ke fai 'a e ngāue ko iá. 'Oku 'ikai ke fiema'u ke tau 'alu ki ha *state of emergency* kae ta'ofi e halá. 'Ikai ke fiema'u ia. Lava pe ia 'o fai ha taimi pē.

'Eiki Minisitā Polisi: Sea, ka u hanga 'o faka'osi atu e 'u mafai he 'oku hangē ko 'eku lavé 'oku lōlōa, pea 'alu hifo ai Sea, 'ave ha me'angāue 'oku fiema'u ki ha feitu'u ke tokoni'i kinautolu ke fakahoko honau ngaahi fatongiá. Pule'i 'a e fe'alu'aki 'a e kakai, monumanu, me'alele. Tauhi fakafoki pe ta'ofi ha maumau ki ha ngaahi sēvesi matu'aki fiema'u. Ko 'ene tu'u fakalukufua pehē Sea, he 'ikai ke mau tuhu'i atu. Ko e *C* pē mo e *D* 'oku mau fiema'ú, he 'oku ha'i fakataha 'a e laó ...

<003>

Taimi: 1035-1040

'Eiki Minisitā Polisi: ... Ko e 'uhinga ia Sea, ka 'oku 'ikai 'uhinga ia ke hū noa'ia holo 'a e kau ngāue ko eni 'i ha feitu'u. Ko 'enau taumu'á ko e tokoni ko e 'uhinga ia na'e fa'u pehē ai 'a e lao Sea. Ko e fakama'ala'ala atu pe Sea 'a e mafai ngāue ki he vaha'a taimi ko eni. Mālō 'aupito.

Siaosi Sovaleni: Sea, tuku ke u fakamālō atu ki he ongo 'Eiki Minisita. Kātaki pe ngali na'a pehē 'oku mau ka ko e me'a mahino mo mahu'inga ke fakamatala'i ha fo'i lao 'oku fu'u mālohi pehē fau pea ko e hā 'oku 'oange ai 'a e māhina 'e taha ki ai. Hanga 'e he lao ko eni 'o to'o 'etau totonu. Ko e totonu ko ē ke te 'alu ki he Fakamaau'anga 'omai ha *warrant* pea te toki hū ki ha 'api. To'o ia 'e he lao ko eni. Kau ia he ngaahi me'a mahu'inga ki ha taha. 'Oku 'ikai 'uhinga ia ko ha tā 'akau. 'Oku 'ikai ke mau to e a'u kinautolu ki ai. Ko e me'a mahu'inga ke 'omai ha 'uhinga ko e hā 'a e me'a 'e *give up* ai 'a e *right* ko eni.

Taukave Pule'anga malu ange fonua tu'unga he taimi ni

Eiki Minisita Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Sea, ka u ki'i tokoni atu. Kuo te'eki ai ha lāunga mai 'i he taimi ni. Kuo fakaachaua ha totonu 'a ha taha 'oku 'i Tonga ni 'i he lao ko eni. Ko e me'a ko ē 'oku mahino he taimi ni. 'Oku malu ange 'a e fonua pea a'u 'a e ngaahi tokoni ki he kakai 'oku faingata'a'ia koe'uhi ko e lao ko eni. Hangē ko 'eku lave 'anenai. 'Osi mea'i pē 'e he kau polisi kae 'uma'ā 'etau fānau he sotia. 'Oku mahino pē he 'oku kau mo e lao ko eni ka nau ka ō atu 'o fiema'u tokoni 'i ha feitu'u ... 'o kole tokoni, pea kapau 'oku 'ikai fai ha tokoni kia kinautolu 'oku mo'ua 'a e kau tama ko ē 'oku nau kole tokoni ko ē ki ai. 'Oku 'ikai ke a'u ki ai 'a e me'angāue ko ē na'e fai. Hangē ko 'eku lave 'anenai. Ko e fakapotopoto hono tokanga'i 'o e lao ko eni he 'oku 'i he nima pe ia 'o e kitautolu.

Ko e kongā ko eni ki he fakatapatupui 'o e taimi pe ko e *curfew*. 'E lava pe ia 'o to'o he taimi ni. 'E lava pe ia 'o to'o 'i he uike kaha'u. 'E fai 'aki pe ia 'a e fakapotopoto 'a e kau polisi. kapau te nau fengāue'aki mo e kau pisinisi, tenau lava pe 'enautolu ia 'o talanoa'i. Ko e *state of emergency* ia 'oku hoko atu pe ke a'u ki he fo'i māhina 'e taha pea toki tukuange. Malo 'aupito Sea.

Fehu'ia e Kupu 16 'i he'ene felāve'i mo e Konisitūtone

Lord Nuku: Sea, kātaki pē ko e anga 'o e tu'unga 'o e feme'a'aki koe'uhi ko e anga hono fakafehu'ia ko eni 'o e ngaahi totonu 'Eiki Sea.

Ko 'eku fehu'i atu pe Sea, ki he Feitu'u na. Koe'uhi ke ke tokoni mai hono fakama'ala'ala ki he fakangofua ko eni 'o e *state of emergency* 'i he lao, kae tapui 'e he Konisitūtone 'i he Kupu 16. Pe ko e fē 'oku mafai lahi ai 'i he tu'unga 'o e 'aho ni. Koe'uhi ko e lave'i 'e he motu'a ni 'Eiki Sea, kuo 'osi *normal* 'a e fonua ia. 'Oku 'ikai ha me'a ia 'e fiema'u ai ke hū ha taha ki ha 'api 'o ha taha. Na'e fakahoko ia 'i he uike ko eni pe ko e māhina ko eni 'aho 28 'oku talamai 'e he lao Sea, ke fakahoko 'a e 'u me'a ko ia. Ka koe'uhi ko e tu'unga he taimi ni, ko hono fakahoko atu pea kei ma'u mo e mafai ke fai 'a e 'u ngāue ko eni Sea ko u tui ko e 'uhinga ia 'o e ngaahi kupu ko ē pea ko e talamai ia 'e he Kupu 16. 'Oku pau ke ma'u 'a e ngofua kae toki fai 'a e hū ko ia.

Kātaki pe 'Eiki Minisita Polisi, ka ko e 'uhinga ia koe'uhi ko e me'a kotoa pē Sea, na'e fai hono fakalao pea 'oku tonu ke 'osi fakangata ka 'oku hoko atu 'aki 'a e fakakaukau, ka 'oku talamai 'e he lao tau foki 'o ngaue'aki 'a e lao. Pea ko e me'a ia 'oku hoko he taimi ni, hangē ko e ngaahi me'a ko eni 'oku 'omai 'oku hoko. Sea, 'oku hoko 'a e ngaahi fakatapatupui ko ē he heni 'oku hoko ai 'a e ngaahi *accident* ia 'i tu'a 'o tu'a ia he ngaahi feitu'u ia 'oku fakatapatupui. Ko hono 'uhingā he 'oku 'i ai 'a e feitu'u 'oku fakatapatupui pea ō 'a e kakai 'o mavahe 'o hoko ai 'a e ngaahi me'a ko ē 'oku mole ai 'a e mo'ui. Ka 'oku 'ikai ko e poini ia ko ē 'oku 'oatú pē ko e poini 'oku 'oatu ko e tu'unga 'o e lao Sea.

Eiki Minisita Polisi: Ko e fakatonutonu pe Sea. Ko e kupu 16 'o e Konisitūtone 'oku me'a mai ki ai 'a e Nōpele. “'E tapu ke fai ha hu ki ha 'api 'ikai ha search *warrant*.” Ko e kupu ko ia 'oku ne tohi'i fakamahino mai 'i lalo, tukukehe fakatatau ki he lao. 'Oku 'ikai ta'ofi *absolute* tukukehe fakatatau ki he lao pea ko e laó eni 'oku ne faka'atā Sea. Mālō.

Lord Nuku: Kapau leva ko e tu'unga eni 'oku 'i ai 'etau Konisitūtone Sea. Tā 'oku faka'ofa 'etau Konisitūtone 'i he tu'unga pehē. Ke 'i ai 'a e lao pule pea 'osi ko ia pea tohi'i 'a e ki'i fo'i me'a kupu 'i lalo. Ka 'oku 'i ai ha lao pea ta'e'aonga 'a e Konisitūtone kae hoko atu 'a e lao ko

ē kuo fakamafai'i 'i he lao ko ē 'oku fokotu'u mai Sea. Ko e fehu'i pē ia pea mo e tāla'a 'a e motu'a ni ki he tu'unga 'oku 'i ai 'a e tu'unga fakalao Sea.

'Eiki Sea: Ko ia! Te u tali atu pe ho'o fehu'i ko e 'uhinga 'oku tataua e lau 'a e Konisitūtone kupu 16 pea mo e 'Eiki Minisitā Polisi. 'Oku hā mahino pē ia 'i he fakatonga. Ngata pē ka 'oku hangē ko e lao 'a ia ko e ...

<004>

Taimi 1040-1045

'Eiki Sea: ... ko e faka'osi ia 'a e fo'i setesi ko eni kamata ko eni ki hono tapu'i ko eni 'a e hū ta'e 'i ai ha *warrant*. Hou'eiki 'oku ou tui kuo 'osi mahino 'a e me'a 'oku tokanga ki ai 'a e hou'eiki Mēmipa 'o e Hou'eiki Nōpele Nōpele pea mo e kau Fakafofonga 'o e Kakai fakatokanga'i 'e he Pule'angá kā ko e anga ko ē tu'u ko ē 'etau lao 'i he 'aho ni 'oku fakafaingamālie pē 'a hono fakalōloa atu 'a e taimi *emergency* pea ko eni 'oku 'osi me'a mai 'a e Hou'eiki Minisitā 'a e ngaahi 'uhinga ko ia, 'oku ou fakatokanga'i pē 'i he lao ko eni 'oku me'a mai ki ai 'a e 'Eiki Minisitā ko e ni'ihi ko eni 'oku *authorize* pea 'oku fakamafai'i ke nau ngāue'aki 'a e lao ko eni ki he 'enau hū ta'efakalao 'oku pau ke fakangofua mei he 'Eiki Minisitā. Mahalo 'i he kupu 36.

Siaosi Sovaleni: Sea, fakamālō atu 'i he fakamaama 'oku ou fakamālō atu 'oku 'ikai ke 'uhinga au ko e fakafe'ātungia'i 'a e ngāue 'a e *NEMO* ka ko 'eku 'uhinga 'aku ia 'oku pau ke toki lava 'a e ngāue 'a e *NEMO* ka toki tali 'a e fo'i lao ko eni, mahino pē 'oku talamai 'io, he 'ikai ke lava 'o fai 'a e ngāue lelei ka kapau he 'ikai ke 'i ai 'a e *State of Emergency*. 'Oku ou fakame'apango'ia ai pea kapau ko e talí ia, mālō 'aupito.

'Eiki Sea: Mālō hou'eiki tau foki ki he 'etau 'asenita ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonotonu Pule'i 'o e Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he ngāue 2016, ko e tu'utu'uni ko eni na'e fakahū mai pea te u 'oange 'a e faingamālie ko eni ki he 'Eiki Minisitā, hou'eiki 'oku 'ikai ha Minisitā tonu ki he lao ko eni, 'i he 'ene pehē te u tuku atu ki he tēpile 'a e Pule'anga ke nau toki me'a mai 'o fakamatala, ha taha pē, miniti 'e nima kimu'a pea tau lau uluaki. 'Eiki Minisitā Pa'anga me'a mai.

Fakama'ala'ala he Tu'utu'uni fika 1/2018

'Eiki Minisitā Pa'anga: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea pehē ki he 'Eiki Palēmia, 'uma'ā 'a e Hou'eiki 'o e Fale ni. Ko e tu'utu'uni ko eni fika 'uluakí, ki he pule'i 'o e sino'i pa'anga mālōlō ko e fokotu'u atu pē mei he Pule'anga ke to e fakakau atu mu'a 'a e tu'utu'uni 8 ki he sino'i tu'utu'uni kuo 'osi fokotu'u koe'uhi ke kau hono to'o 'a e fakamole ki hono pule'i ko ē 'o e sino'i pa'anga mālōlō pea mo e totongi malu'i ko ia *insurance premium* ke 'uluaki to'o ia mei he pa'anga tupu ko ē 'o e *investment* 'a e pa'anga mālōlō pea toki ma'u leva ai 'a e tupu ko ia 'a e kautaha. Na'e 'ikai ke fu'u mahino 'a e tu'u mai ko ia 'a e lao pē 'e tonu fakalao ke to'o 'a e me'a ko ia mei he tupu ko ē 'ave ko ē ki he 'inasi ko ia 'o e kau mēmipa ka ko e feinga mai koe'uhi ke tohi'i 'uli'uli mo hinehina 'i he tu'utu'uni, kae faingofua 'a e ngāue, ko ia pē Sea 'a e ki'ifakamā'ala'ala nounou ki he kongā ko ia 'o e tu'utu'uni fakatonotonu ki he pule'i ko ia 'o e pa'anga mālōlō pea mei he ngāue 2016. Mālō Sea.

'Eiki Sea: Mālō 'Eiki Minisitā, kātaki pē hou'eiki 'oku 'i ai 'a e ki'i *issue* fakatekinikale pē ke tukumai ha faingamālie ke u talanoa mo e Kalake.

Fehu'ia ngaahi fakamole ke pule'i sino'i pa'anga mālōlō & 'uhinga to'o mei he pa'anga tupu

Lord Tu'i'āfitu: Sea ki'i fehu'i pē ki he 'Eiki Minisitā, kae hoko atu ho'omo fakama'ama'a me'a. Tapu mo e Feitu'u na Sea, tapu atu ki he 'Eiki Palēmia, kapu 'a e tala fakatapu tapu atu ...

<005>

Taimi: 1045-1050

Lord Tu'i'āfitu : ... tapu ki he Hou'eiki e Fale ni. Ko 'eku ki'i fehu'i pē ki he 'Eiki Minisitā. Ko e hā e ngaahi fakamole ki he pule'i e sino'i pa'anga? Ko hono faka'osí. Ko e hā 'oku to'o ai mei he pa'anga tupu? Ko e kautaha ko eni, na'a 'oku 'i ai ha tu'utu'uni ia 'a e kautaha ko eni. 'I he ngaahi pisinisi kotoa pē, ko e tupu kotoa pē, ko e laumālie ia 'o ha pisinisi ki hano fakalelei'i 'ene mo'ui mo e hoko atu 'ene ngāue, pe ko hano *distribute*, pe ko hano vahevahe ki ha ngaahi malu'i kehekehe, mo ha ngaahi liliu fakalūkufua, ki he kau mēmipa 'o e kautaha ko eni. Ko ia pē, Sea e 'ū fehu'í, mālō.

Tali ki he fehu'ia 'uhinga to'o ngaahi fakamole mei he tupu e kautaha

'Eiki Minisitā Pa'anga : Mālō 'Eiki Sea. Hūfanga pē he fakatapu, kae to e fai atu pē ha ki'i fakama'ala'ala ki he me'a kuo me'a ki ai e 'Eiki Nōpele 'o e Vāhenga Vava'u. Hangē pē ko e me'a na'a ku lave ki ai 'anenai, 'oku 'i ai e fanga ki'i 'inivesimeni 'oku 'ave 'o fai ki muli, mo ha me'a pehē, pe ko ha toe pa'anga pē ia 'oku to'o 'o tipōsiti 'i ha feitu'u, ma'u ai 'a e tupú. 'E lava pē ia ke pehē, na'e ma'u mai pē 'a e sēniti ia ko iá 'o vahe hangatonu ki he kau mēmipá, te'eki ai ke to'o e fanga ki'i fakamole ki hono fai e ngāue ko iá. Pea ko hono feinga'i eni ke mahino ange, tohi'i pē he Laó ke tohi'i ke pau he Laó 'a e kongā ko iá. 'Uluakí ia. Ko hono uá, ko e fo'i totongi ko ia 'o e *premium*, ke fakapapau'i 'oku 'omai e fo'i *premium* ko ia 'oku totongi, 'o vahevahe 'o 'uluaki to'o ia pea mei he pa'anga ko ē 'oku ma'u mai 'i he 'inivesimeni, pea toki vahe 'a e toenga ko iá, ki he kau mēmipá. Ko e pa'anga mālōlō foki 'oku ma'u ia 'e he kau mēmipa ko ia 'oku 'inasi 'i he pa'anga mālōlō. Mahalo ko e ki'i fakamatalá pē ia, 'Eiki Sea.

Tevita Lavemaau : Sea, ka u ki'i tokoni pē ki he 'Eiki Minisitā.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisitā 'oku ke tali pē 'a e tokoni? Tali pē, 'Eiki Minisitā? Me'a mai, Fakafofonga.

'Eiki Minisitā Pa'anga : 'Io, tali lelei pē e tokoni ko eni.

Poupou ke tali hono to'o ngaahi fakamole fakalele sino'i pa'anga mālōlō mei he pa'anga tupu

Tevita Lavemaau : Tapu pea mo e 'Eiki Sea, mo e Hou'eiki 'o e Falé. 'Eiki Sea, hangē pē ko ē 'oku me'a ki ai e 'Eiki Minisitā. Ko e Lao ko eni, ko e kamata ko eni e *fund* ko eni, na'e vahe'i pē he 'esitimetí ia 'a e pa'anga ko eni ke fua'aki 'a e fakamole ko eni ki he kamata e patiseti. Pea ko eni kuo 'i ai e tu'unga lelei kuo 'i ai he taimi ni, nau fokotu'u mai, to'o ā e ngaahi fakamole ko ē 'oku fai mei he fakalele e *funds*, mei he tupu ko ē 'oku ma'u he fakalele

e patiseti. Pea 'oku ou pou pou atu. Ko ena kuo nau kamata tuku ā ke nau fua e fakamole he fo'i konga ko iá, 'o toki vahevahe leva ia ki he kau mēmipá. Fokotu'u atu, Sea.

'Eiki Minisitā Pa'anga : Mālō 'aupito 'e Fakafofonga 'Eua e tokoní. Fokotu'u atu.

'Eiki Sea : Fakafofonga e Hou'eiki Nōpele Niua,

Fehu'ia 'uhinga fūfū'i ai tupu fakalukufua mei he kau mēmipa kautaha sino'i S mālōlō

Lord Fusitu'a : Mālō 'Eiki Sea. Tapu mo e Feitu'u na, pea tapu mo ho Fale 'eiki. Ko 'eku fehu'i pē ki he Minisitā. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha hoha'a ia ki he 'inivesi he na'e talu 'a e *inception* e ngaahi me'a ko eni, ko e 'inivesi 'i muli na'e ma'u mei ai e tupú. Ko e me'a 'oku hoha'a ki ai e motu'a ni, pe ko e hā e me'a 'oku fūfū'i ai mei he kau mēmipá, 'a e tupu fakalūkufua, pe ko e *gross profit* 'o e *retirement fund*. He ko e *Regulation* ko eni, kuo pau ke to'o e fakamole, to'o mo e malu'i, pea toki fakahā e *net profit*. Ko 'eku ma'ú, ko e founa ngāue ki he pisinisi kotoa, 'e fakahā e *gross profit*, pea mo e *net profit* ki he kau mēmipa. Ko 'eni, 'oku ...

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki : 'Oku sai ke u tokoni atu, pe 'e tali pē

Lord Fusitu'a : Ko e fehu'i ia, 'Eiki Sea, pe ko e hā 'oku fūfū'i ai mei he kau mēmipa?

'Eiki Sea : Ko ho'o fehu'i?

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki : Ko e ki'i tokoni atu pē ki he fehu'i 'oku 'omai.

'Eiki Sea : Ko ia, ka ko 'ene fehu'i ki he 'Eiki Minisitā Pa'anga. 'Oku ke tali pē, ke tali ho'o fehu'i 'e he Minisitā ko eni?

Lord Fusitu'a : Kātaki, 'Eiki Sea, ko 'eku fiema'ú ke tali mei he toko taha ko ē 'oku 'a'ana 'a e *Regulation*. Ko e 'uhinga ia na'e 'eke ai.

'Eiki Sea : Ko ia, mahino ho'o fehu'i, 'Eiki Nōpele Niua. Ka ko eni 'oku me'a mai e 'Eiki Minisitā ko eni 'oku ne fie tali 'e ia e fehu'i 'oku 'ave ki he Minisitā Pa'anga.

Lord Fusitu'a : Na'e 'ikai ke u fehu'i au ki ai, ko 'eku fehu'i ki he 'Eiki Minisitā ...

<006>

Taimi: 1050-1055

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: ...'Eiki Sea kātaki ko e fehu'i pē ia kae tuku ā e fakamaama

Lord Fusitu'a: Pehē au ko ha'ane *comment* pea ko e tali ko ē 'a e fehu'i 'oku ou fiema'u ko e 'Eiki Minisitā Pa'anga 'Eiki Sea

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: Lava ke u kamata au kae toki faka'osi 'e he tama ko eni 'oku ne faka'amu ke faka'osi

'Eiki Sea: 'Ikai ke 'i ai hano kovi Fakafofonga 'oku tonu ke ke fiefia 'oku fie tali ho fehu'i mei he Minisitā 'e ua

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: Ko e fehu'i 'oku ...kae 'oatu ha ki'i fakamaama ko e fokotu'u pē.

'Eiki Sea: Me'a mai

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: 'Eiki Sea tapu mo e Feitu'u na mo e Fale 'Eiki ni ko e 'isiū ko ē 'oku 'ohake 'e he Nōpeke Niua ko e 'isiū 'o hangē 'oku 'asi 'i he lao ko eni 'oku fai ha fūfūu'i 'oku 'ikai ke 'asi ha konga pehē 'i he lao ko eni ko e lao ko eni ko e 'isiū 'oku ua pē...

Lord Fusitu'a: Fakatonutonu atu Sea, 'Eiki Sea fakatonutonu atu

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: 'Oku 'ikai te ke ...

Lord Fusitu'a: Ko e 'ai ke fakalea atu 'a e ongo kupu, " kuo pau ke to'o 'a e ngaahi fakamole ki hono pule'i 'o e silini"

'Eiki Sea: Kātaki pē Fakafofonga 'oku 'ikai ke u tali ho fakatonutonu, 'oku 'i ai e taimi mo e feitu'u ke fai ai 'a e tipeiti 'oku te'eki lau 'uluaki 'a e lao ko eni pea ko e miniti 'e 5 'oku tuku ange ke me'a mai ai 'a e 'Eiki Minisitā ko e ngaahi fehu'i mo e tali 'oku ou tali he taimi ni kapau te mou tipeiti te u kole ki he Kalake ke lau 'uluaki e lao pea tukuhifo ki he kōmiti pea toki 'i ai leva e taimi ke tipeiti.

Lord Fusitu'a: Ko ia 'Eiki Sea na'e 'ikai ke u tali ha tokoni pea 'oku ta'emo'oni 'a e me'a 'oku ne me'a mai'aki.

'Eiki Sea: Ko ia Hou'eiki mou me'a ā ki lalo, kole atu ki he Kalake ke tau lau 'uluaki, te u fakama'ala'ala atu pē mo tipeiti mo ua he lao 'oku te'eki ai ke tēpile 'e 'uluaki tēpile'i hono lau 'uluaki pea toki hoko atu e feme'a'aki

Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 2016

Kalake Tēpile: ... (mate maika)... 'A e Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 2016, Lao ki he Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 1998. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 12 'o e Lao ki he Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 1998 'oku fa'u ai he Kapineti 'o 'Ene 'Afio 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

1. Hingoa Nounou. 'UHINGA'I LEA MO E KAMATA'ANGA: (1.) 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Pule'i 'o e Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 2016

Pāloti'i tali Tu'utu'uni Fakatonutonu Pule'i Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 2016

'Eiki Sea: Ko ia 'oku tau loto ke tau tali 'a e Lao Fakaangaanga ko eni 'i hono lau 1 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Pule'i 'o e Sino'i Pa'anga Mālōlō mei he Ngāue 2016 kātaki hiki ho nima

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaso Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Nōpele Tu'ihā'angana, 'Eiki Nōpele Nuku, 'Eiki Nōpele Tu'āfitu, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Minisitā Lao 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 20.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali e Lao Fakaangaanga ko eni 'i hono lau 'uluaki kātaki hiki ho nima

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea

Tu'utu'uni 'Eiki Sea ke tukuhifo Tu'utu'uni Fika 1/2018 ki he Kōmiti Pa'anga

'Eiki Sea: Mālō Hou'eiki 'oku tali 'e he Fale ni hono lau 'uluaki e lao ko eni, fakatatau ki he'etau tu'utu'uni te u tukuhifo ki he kōmiti felāve'i mo e ngāue ko eni 'a ia ko e Kōmiti Pa'anga ke fai ha'anau lipooti pea nau toki me'a mai ki he Fale.

Fokotu'u ke tali Tu'utu'uni Fika 1/2018 he na'e tokolahi hono pou pou'i

Siaso Sovaleni: Sea kole pē ke fakama'ala'ala 'o kapau 'e tukuhifo ki he kōmiti 'oku lava'i pe ia he 'aho 'e 1 'a e uike 'e ua pea toki ngofua ke fakafoki mai. Na'a 'oku fiemālie pē 'a e Hou'eiki Mēmipa ia kae tali ai leva fo'i tu'utu'uni ia ko eni Sea.

'Eiki Sea: Ko ho fokotu'u mai ke tali pē he Fale ni ke hoko atu 'a e ngāue ki he lao ko eni?

Siaso Sovaleni: Ko 'eku fokotu'u Sea kā 'ikai 'e toloi leva 'a e fo'i tu'utu'uni ko eni ki he toki Fale Alea hoko ko e 'uhinga pē ko e fakahoko fatongia na'a lava 'o uesia ia ai, he 'oku si'isi'i ha'aku tui ko eni na'a tau toki 'osi pāloti eni 'oku tokolahi atu pe pea na'e 'ikai ha ta'eloto ki he lao Sea ko e anga pē 'eku fakakaukau pē Sea na'a lava tokoni ke tau 'unu'unu atu.

Lord Nuku: 'Eiki Sea ko e tu'u pē ke pou pou atu ki he fokotu'u kuo 'oatu 'Eiki Sea koe'uhī ko e ngaahi lao ia pea ko hono tu'utu'uni pē eni koe'uhī ke fakahoko'aki 'a e ngaahi fatongia kā na'e mei fakakaukau e motu'a ni ia kapau na'e fai pē 'a e fakama'ala'ala ia pea 'osi ko ia pea tau hanga 'etautolu 'o paasi fakalukufua eni 'o hangē ko e me'a ko eni ko ē ke to e tukuhifo ke 'ave ki he Kōmiti Pa'anga ko e fu'u taimi lahi ia ke toe fakafoki mai ki ho Fale ko e pou pou atu pē ki he fokotu'u ko ē 'oatu Sea...

<007>

Taimi: 1055-1100

Lord Nuku: ..fai'aki pē 'a e tu'utu'uni 'a e Feitu'u na.

'Eiki Sea: Hou'eiki ko e fokotu'u eni ke fakalelei'i 'etau founa ngāue, 'i he'ene pehē te u fokotu'u atu ke mou me'a hifo ki he Tu'utu'uni ko eni 'e 12. Ko e founa tatau pē eni te tau ngāue'aki kātōa 'a e 'ū Tu'utu'uni 'e 12 ko eni, kapau 'oku 'i ai ha ngaahi Tu'utu'uni Hou'eiki 'oku mou fiema'u ke fakakau hono paasi hangatonu, ke to e tukuhifo, ko e faingamālie eni ke mou me'a mai ki ai.

Lord Tu’i’āfitu: Sea ki’i tokoni atu fakamolemole pe ‘oku tonu pe ‘oku hala. Kuo pau pē ia ia ke pālōti’i ‘a e ‘ū Tu’utu’uni ko eni ‘oku fokotu’u Sea. Ko e taimi ‘oku pālōti ai’oku malava ‘e he Feitu’u na ke ke pālōti fakataha’i kotoa ‘a e Tu’utu’uni ni, ha fo’i pālōti pē ‘e taha. ‘UHINGA ia e me’a na’e me’a ki ai ‘a e Fakafofonga. ‘Oku ‘ikai ke to e hangē ko e ‘ū me’a ko ē ke lau hokohoko pea pālōti, ‘e pau pē ke pālōti’i fakataha he taimi ‘oku tali ai. Málō.

Poupou’i fokotu’u ‘oua to e tukuhifo ha tu’utu’uni ki ha Komiti e Fale Alea

‘Eiki Sea: Hou’eiki, te u to e fakama’ala’ala atu pē. Ko e Tu’utu’uni ko eni ‘e 12 ‘oku toe ko ē ke fai ‘etau ngāue ki ai, ‘o kapau ‘oku laumālie lelei pē ‘a e Fale, ke tau hoko atu ‘i he founga ko eni ‘oku fokotu’u mai. ‘E ‘ikai ke to e tukuhifo ‘a e ‘ū Lao ko eni, ki ha Kōmiti. Poupou?

Tēvita Lavemaau: Poupou atu pē Sea ko e ‘uhingá ko e ngaahi Tu’utu’uni Ngāue ia ko eni mahalo kuo ta’u ‘e 2 ta’u ‘e 3 ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ia ‘osi fakahoko. ‘A ia ko ‘etau fakakakato ‘e tautolu hono lau

‘Eiki Sea: Málō ‘Eua 11. ‘Eiki Minisitā Polisi me’a mai.

‘Eiki Minisitā Polisi: Tapu atu pē Sea, ko e poupou pē ki he fokotu’u ko eni ‘oku fakahoko mai, pea mo e fakama’ala’ala kuo fai ‘e he 11. Ko e kongā lahi ia he ‘ū Tu’utu’uni ko eni Sea na’e ‘osi *implement* ia, pea osi fakahoko. Ko hono ‘omi pē ‘o’ona ia ki he Fale Alea ke nau toki fakakakato ‘a e ngāue ka kuo ‘osi ngāue’aki ia. Ko e fanga ki’i *Regulation* pē ko e Lao eni ia na’a tau toki paasi he ngaahi ‘aho si’i kuo maliu atu. Poupou atu pē Sea.

‘Eiki Sea: Hou’eiki ko e fokotu’u eni pea ko hono fakaleá ‘e pehe ni. Te tau ngāue’aki e Kupu 3 ‘o ‘etau Tu’utu’uni ke fakatafe atu ‘a e Kupu 131 kupu si’i (2) fekau’aki pea mo ‘etau ‘asenita fika 4. Ko ia ‘oku loto ke tau tali ‘a e Tu’utu’uni ko eni, kātaki ‘o hiki ho nima.

Kalake Tepile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Veivosa Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā’asi, Tēvita Lavemaau, Mo’ale Finau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisitā Polisi, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā ‘o e *MEIDECC*, ‘Eiki Minisitā Mo’ui , ‘Eiki Minisitā Pa’anga , ‘Eiki Palēmia , ‘Eiki Minisitā Lao , ‘Eiki Nōpele Tu’iha’angana, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, ‘Eiki Nōpele Vaha’i, ‘Eiki Nōpele Nuku, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō. ‘Oku loto ki ai ‘a e toko 21.

‘Eiki Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ke tau tali ‘a e Tu’utu’uni ko eni, kātaki ‘o hiki ho nima ‘a e Tu’utu’uni ke tau ngāue’aki ‘a e founga ngāue na’a tau ‘osi lave atu ki ai.

Kalake Tēpile: ‘Oku ‘ikai ha fakahā loto ki ai.

‘Eiki Sea: Málō Hou’eiki kuo osi mahino e tu’unga ‘oku ‘i ai ‘etau founga ngāue. Kole ke tau hoko atu. Kalake, ko e lau tu’o 2 eni.

Lau Tu’o 2 Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i Sino’i Pa’anga Malolo (2006)

Kalake Tepile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i ‘o e Sino’i Pa’anga Málōlō mei he Ngāue, 2006. Lao ki he Sino’i Pa’anga Málōlō mei he Ngāue 1998 . ‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he Kupu 12 ‘o e Lao ki he Sino’i Pa’anga Málōlō mei he Ngāue 1998 ‘oku fa’u ia ‘e he Kapineti ‘Ene ‘Afio, ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni.

Kupu 1 – Hingoa Nounou mo e Kamata’anga.

Kupu si’i 1. ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu , Pule’i ‘o e Sino’i Pa’anga Málóló mei he Ngāue 2006.

Fokotu’u tukuhifo Tu’utu’uni ki he Kōmiti Kakato

Lord Fusitu’a: Sea, kole ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ko eni kātaki.

‘Eiki Sea: Tukuhifo ki he ?

Lord Fusitu’a : Kōmiti Kakato.

Fakama’ala’ala ki he fatongia e Fale Alea fekau’aki mo ha Tu’utu’uni Ngāue

‘Eiki Sea: Hou’eiki ko e fokotu’u eni ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ko eni ki he Kōmiti Kakato. Poupou? (Ne poupou) Hou’eiki kimu’a pea tau málóló ko u fie fakama’ala’ala atu pē ‘a e fatongia ‘a e Fale Alea fekau’aki pea mo e ngaahi Tu’utu’uni. Neongo pē kuo ‘osi fakamafai ‘i he ‘ū Lao ko ia kuo paasi ‘e he Fale ni ke fa’u Tu’utu’uni ‘a e Pule’anga. Ko e ngaahi Tu’utu’uni ko ia neongo pē ‘oku ‘osi mo’ui, pea ngāue, ko e fatongia ‘o e Falé, ke ne hanga ‘o fakapapau’i ‘a e ngaahi Tu’utu’uni. ‘A ia ‘e malava pē ke liliu pē *amend* pē ta’etali, pē tali ‘a e ngaahi Tu’utu’uni. Ko e ngāué ia, ko e ‘uhinga ia ‘oku ‘omai ai ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ki heni. Fakamanatu atu pē Hou’eiki ke mou mea’i. Kole atu ke tau málóló.

(Na’e málóló heni ‘a e Fale)

<008>

Taimi: 1125-1130

‘Eiki Sea: Māló Hou’eiki, kimu’a pea tau málóló na’e lau tu’o 2 ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu Pule’i ‘o e Sino’i Pa’anga Málóló mei he Ngāué, 2016 pea kuo tuku hifo ia ki he Kōmiti Kakató.

Ngaahi Tu’utu’uni fika 2/2018

Hou’eiki tau hoko atu ki he ngaahi tu’utu’uni Fika 2/2018, Ngaahi Tu’utu’uni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he Fetongi Pa’anga Muli 2016. Kole atu ki he ‘Eiki Minisitā Pa’anga, miniti pe eni ‘e 5 ke ke me’a mai ‘o fakamatala e laó.

‘Eiki Minisitā Pa’anga: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea, tapu mo e ‘Eiki Palēmiá pea tapu mo e Hou’eiki ‘o e Fale Alea ‘o Tonga. Ko e Tu’utu’uni ko eni ki he ‘Inasi Fakapule’anga ‘i he Fetongi Pa’anga muli 2016, mou mea’i pe na’e tau ... pea mou feme’a’aki ‘o tali ‘a e laó ‘anepō ki hono ki’i liliu, ka ko e toki ‘omai eni e tu’utu’uni ko ia ki he anga ko ia ki hono, mou me’a hifō pe ki he anga hono fika’i ko ē ‘inasi fakapule’angá pea mo e fokotu’u ‘a e ngaahi ‘akauni pea mo hono līpooti ‘a e fakamatala ko ia ‘a e Potungāue Pa’angá ki hono tānaki mo hono muimui’i ‘o e ‘inasi ko eni ‘oku fiema’u he laó ke to’o mai pea mei he tupu ko ia ‘oku ma’u ko ia ‘e he ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha ko ia ‘oku nau fai ‘a e ngāue ko ia fetongi pa’angá. Pea me’a pe ‘e taha ‘oku ou tui kei ma’u pe hotau ‘atamai ‘i he’etau feme’a’aki ko

eni kuo 'osí, to e mahino ange heni 'a e mahino ko ia hangē ko ia ko 'ene 'asi ko ia 'i he kupu 3 (2) palakalafi hono 2 'oku pehē mai,

“kuo pau ke toki hilifaki pe 'inasi fakapule'angá 'o kapau ko e tupú pe ko e spread 'i he lea fakapilitāniá 'i he pa'anga 'e 1 kotoa 'i he fehū'aki fakatau mai pe fakatau atu 'a e pa'anga mulí 'oku lahi hake 'i he vaeua 'o e seniti 'e 1.”

'A ia 'oku 'uhinga foki ko e ngaahi pangikē tatau ai pe ia pe na'e ai ha lao pehe ni 'oku nau hanga 'e nautolu ia 'o fai 'enau fetongi pa'anga pea ma'u ai 'enau tupu pea ka ai ha taimi kuo lahi hake ia 'i he vaeua 'o e sēniti 'e toki lava leva ke to'o mai 'etau me'á. 'Etau vacua sēniti, 'a ia ko e .005 ia 'o e sēniti 'o toki tātānaki ia 'o ma'u ai 'a e sēniti ko eni 'oku tau fakakaukau atu ke tokoni ki he fakalalaka fakalukufua 'o e sipotí.

Fakatonutonu ki he Kupu 6 Tu'utu'uni Fika 2/2018

Pea 'oku ai pe ki'i kongā atu hē, ke ki'i fakatonutonu atu 'Eiki Sea mahalo ko e fehalaaki pē 'a e taipē pe ko e mo'u taipē'i pe, 'i he Kupu 6, fakapapālangí mo e fakatongá 'oku pehē ai, fakapekia,

“kuo pau ke fakapekia 'a e ngaahi tu'utu'uni ni 'i he 'aho 20 'o Sune 2020.”

Kuo u kole atu pe mu'a ke tamate'i atu 'a e kupu ko iá, 'oku 'ikai ke fiema'u ia hangē ko e me'a ko ia na'a tau feme'a'aki ki ai 'i he ngaahi taimi ko eni na'a tau mahili atu he fakavavevave'i ko e ngaahi lao ko iá ko e, 'e tu'u pe 'a e fō'i lao ko eni ke tānaki 'a e ..., ha seniti ki he sipotí 'o hoko atu pe 'o 'ikai ke tau ta'ofi 'i he 2020. Mahalo ko e ki'i fakama'ala'ala pe ia 'Eiki Sea fokotu'u atu. Mālō.

<003>

Taimi: 1130-1135

Lord Nuku: Sea, ko e 'ai pe ke ki'i fehu'i ange pe ki he Minisita Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisita, kātaki pē Fakafofonga Nōpele 'o 'Eua. Ko 'eku kole fakama'ala'ala pe 'a'aku ki he 'Eiki Minisita.

Lord Nuku: Sai pe!

'Eiki Sea: Pea ke toki me'a mai. 'Eiki Minisita ko e Tu'utu'uni Fika 12 'oku fekau'aki tonu ia pea mo e Tu'utu'uni ko eni ke fakapekia'i 'a e Kupu Fika 6. 'A ia kapau te tau fakalelei'i 'etautolu 'a e Tu'utu'uni Fika 2 'o to'o 'a e Kupu 6 he taimi ni. 'E 'ikai to e fiema'u 'a e Tu'utu'uni Fika 12 ia.

Fokotu'u ke fai'aki pe Tu'utu'uni Fika 2/2018

'Eiki Minisita Pa'anga: Fokotu'u atu 'Eiki Sea, kapau ko ia, ko u toki vakai hifo 'asili aí ko e tefito'i lao foki na'e liliu fokotu'u 'i he 2015 pea 'i ai hono liliu 'i he 2016 pea to e 'i ai mo hono liliu 'i he 2017. Pea mahalo ko e 'uhinga ia na'e fetō'aki pehē ai 'a e ngaahi liliu na'e hū mai 'aki e tu'utu'uni ko eni ki he ngaahi tu'utu'uni pea 'oku ou fokotu'u atu ke tau liliu pē mu'a 'i he tu'utu'uni ko eni kae tuku atu 'a e 12. Kae fai'aki pē ia 'i he Fika 2.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisita 'oku kei tu'u ma'u pe ho'o kole mai ke liliu?

'Eiki Minisita Pa'anga: Ko ia! Kae 'oua 'e hanga 'etautolu ia 'o to e alea'i 'a e Fika 12 he ko eni 'e lava pē 'o liliu.

'Eiki Sea: 'A ia ko 'etau founa ngāue 'e toki fokotu'u mai 'a e liliu 'i he 'osi hono lau tu'o ua.

'Eiki Minisita Pa'anga: Mālō 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Fakafofonga Nōpele 'Eua!

Lord Nuku: Tapu pe mo e Feitu'u na 'Eiki Sea. Ko e fehu'i pe ki he 'Eiki Minisita, koe'uhi na'a tau fakapaasi pe foki 'a e 'u Lao 'anepō. Ko e fehu'i? Ko e anga foki hono ngaue'aki 'o e Tu'utu'uni 'Eiki Sea. Koe'uhi kapau 'e lava 'o ki'i tukuange ke ki'i lele atu 'a e Lao ke sio 'a e kakai pea toki koe'uhi ko hono fokotu'u ko e 'o e Tu'utu'uni pea fakamālohi'i leva 'e he tu'utu'uni 'a e ngaahi fiema'u. Ka koe'uhi na'a to e 'i ai pe ha fiema'u 'a e Hou'eiki Minisita ke to e ... ko e 'uhinga ke ki'i toloi atu 'a e tu'utu'uni kae lava ke mahino'i 'e he kakai 'a e lao he 'e kei faitu'utu'uni pe 'a e Kapineti Sea. Ko e 'uhinga pe ki'i fehu'i ... he 'oku angamaheni 'a e 'i ai e ngaahi lao lahi kuo paasi 'e he Fale ni, toki ha'u hono ngaahi tu'utu'uni ka kuo mahino'i 'e he kakai 'a e tu'unga 'o e lao pea mo hono ngaahi fatongia. Ka ko e 'uhinga ko e kole pe ki he 'Eiki Minisita pe 'oku malava Koe'uhi he na'e paasi pe 'anepō pea tau paasi atu mei he tu'utu'uni 'a eni 'oku 'ai ke tau fakapaasi ko eni. Ko e 'uhinga pe ia 'a e fehu'i ko eni koe'uhi ko e tu'unga e fonua koe'uhi ko hono mahino'i e lao ko eni hono ngaue'aki. Mālō Sea.

'Eiki Minisita Pa'anga: 'Eiki Sea mālō kae fai e feinga ke tali e 'Eiki Nōpele e vahefonua 'Eua. Ko 'eku tali pe ki ai 'Eiki Nōpele koe'uhi kuo 'osi foki e tākaki ia pea hangē kapau te ke me'a hifo pē ki he tu'utu'uni, ko ia 'oku 'i ai e tēpile totonu ko ia ke ngaue'aki ko ia 'e he ngaahi pangike ki hono tākaki pea mo e tu'utu'uni 'e 'ikai te nau to e laka ai. Pea kapau te tau to e ta'ofi eni 'e kei lele pē 'a e ngaahi pangike ia 'o fa'iteliha 'ikai ke muimui ha lao totonu pea lava ke muimui'i 'o hangē ko e me'a ko ia na'a mou feme'a'aki ki ai, 'oku 'ikai ke to e 'ave 'a e konga ko eni ke 'ave ki he kakai. Ko e tu'utu'uni 'a e lao ke to'o pē mei he'enau tupu mei he'enau *spread* 'oku fai 'i he ngaahi *rate* ko ia 'oku nau 'ai ki he'enau fakatau mo 'enau fakatau mai pea mo hono fakahoa mo e *mid rate*. Ko ia 'oku ...

<004>

Taimi 1135-1140

'Eiki Minisitā Pa'anga: ...'i he tui 'a e motu'a ni 'eiki Sea fakapotopoto pē ke tau ko e lao ko ē na'a tau lave ki ai 'anepō ko hono to e liliu ia 'osi tu'u pē tefito'i lao kā na'a tau hanga 'o to e ki'i hanga 'o *amend* 'a e lao 'anepō kā 'oku 'osi tu'u pē tefito'i lao ke tākaki 2015 pea a'u mai eni ki he 2018 ko e toki maau lelei atu eni 'a e tu'utu'uni ka ko e kolé ke tau tali mu'a koe'uhí ke ma'u ha tu'utu'uni totonu ke fai 'aki hono tākaki 'oku 'ikai ko ha to e me'a ia ke to e *pass over* ki he kakai 'oku 'ai pē 'i he'enau kapau 'oku laka 'enau *rate* 'i he haafe 'a e sēniti pea 'e to'o mai 'etau ki'i haafe 'a e sēniti mei ai, pea ka 'i lalo pē ia pea 'oku 'ikai ke to'o mai ha me'a ia mei he ngaahi pangikē. Ko ia pē 'Eiki Sea, mālō.

Tokanga ki he mahu'inga 'o e kaati fakatau atu

Lord Nuku: Sai 'Eiki Sea kapau te ke me'a hifo ki he tēpile fika'i 'o e 'inasi fakapule'anga 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a ai 'oku ou tui 'e fu'u mahu'inga 'aupito ke fakamahino'i, mahu'inga 'a e kaati fakatau atu, na'a tau fononga mai pē foki tautolu ia 'i he fehū'aki pa'anga. Pea na'e mahino pē tefito'i lao ia 'ū founga ko ē 'oku tānaki ai ka ko e, ko e 'ū founga ko ē hono tānaki 'o fika'i ko ē 'inasi ko ē 'o e Pule'anga 'oku 'i ai 'a e me'a ai ko e mahu'inga kaati fakatau atu, mahu'inga 'a e kaati fakatau mai. Ko e 'ū founga ko ia 'Eiki Sea 'oku ou tui 'oku, ke to e fakamā'ala'ala'i mai pē 'e he me'a 'i he tu'unga ko ē 'o e 'ū pa'anga *cash* pea mo e 'ū kaati fakatau atu kaati fakatau mai ka na'e mahino pē 'i he tefito'i lao ka ke to e fakamā'ala'ala ange pē 'Eiki Minisitā.

'Eiki Minisitā Pa'anga: 'Eiki Sea 'ou tui 'oku mo'oni pē kuo tau anga pē foki 'i he 'etau ngāue 'aki pē 'a e pa'anga kā 'i he taimi ni 'oku 'i ai 'a e kaati 'oku ngāue 'aki, pea 'e kei tatau pē he 'oku pa'anga pē mo e kaati 'i he taimi ni, ka ko e fo'i me'a ko ē 'oku pule'i 'o kapau 'e fai ha fetongi pa'anga fakatau ha pa'anga muli pē ko e hanga 'e he pangikē 'o fakatau mai kia kitautolu ha pa'anga muli pē ko e taimi ia 'e fika'i ai he 'oku 'i ai foki 'a e tupu te nau ma'u, pea ko e taimi ia 'e hangē ko ia 'oku 'asi ko ia 'i he tēpile ko ē 'i mui 'a e me'a ko ia 'a e anga ko ia hono fika'i, kole pē ki he fakafofonga kapau te ne to e ki'i fiema'u ha ki'i *detail* ange 'oku 'i ai pē 'eku ki'i la'i pepa heni ke toki me'a mai pē ia 'i hē kau toki hanga 'o fakahinohino ange ki ai 'a e anga 'o e ki'i fo'i ai ko ia 'a e fo'i me'a ko ia ...

Lord Nuku: 'Eiki Sea ko 'eku fehu'i 'oku makatu'unga 'i he fakamaau ke 'uhinga ki he kakai 'o e fonua 'a e fakatau atu 'a e kaati pea mo e kaati fakatau mai.

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: 'Eiki Nōpele 'e lava ke u ki'i tokoni atu.

'Eiki Sea: Ko e fehu'i pē ke to'o 'a e me'a ...

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: Mālō 'aupito 'Eiki Sea ko e kaati ko e hingoa fakapālangi ko e *cart rate*, 'oku 'uhinga ia ki he me'a 'oku līpooti 'i he *financial institution* ki he Pangikē Pule pē ko e Minisitā Pa'anga koe'uhi ko e taimi ko ē 'oku te fakatau mai ai ha'ate silini pea te fakatau atu 'ete silini ko e *carted d sell* mo e *carted buy*, kuo pau ko e ongo *rate* ia kuo pau ke līpooti ia ke 'oua na'a pau'u ha taha ka 'oku 'ikai ko e 'uhinga ia ko e kaati. Tukukehe kapu 'oku fie...na'a 'oku ou lau au ha fo'i lao kehe.

Lord Nuku: Sea 'oku ou 'uhinga au ia ki hono fika'i 'o e 'inasi 'i he kaati fakatau mai mo e kaati fakatau atu. 'Oku 'ikai ke u 'uhinga ki he kaati na'e meimei tatau pē na'a ku 'ohake 'aneafi. 'Oku 'i ai foki 'i he taimi ni 'a e 'ū kaati *transfer* pa'anga pē ko e totongi *credit* pē mei muli, kae ma'u 'a e *credit* ia heni kae totongi 'a e pa'anga ia ka koe'uhi ko e founga *transaction* ko e 'uhinga ia ko ē ke 'ai ke mahino'i 'e he kakai, pea ko e 'uhinga pē ia 'a e fehu'i ko ē ki he 'Eiki Minisitā. Pea kapau 'e ...

'Eiki Minisitā Lao: Ki'i tokoni atu mu'a.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Minisitā Lao.

'Eiki Minisitā Lao: Sea 'oku lahi pē 'ū lao ia 'e lava 'o fakamānava'i 'ikai ke 'i ai ha tu'utu'uni. Ko e kole ko eni 'a e Hou'eiki Nōpele ke to e...

<005>

Taimi : 1140-1145

'Eiki Minisitā Lao : ... toloi atu 'a e Tu'utu'uni ko ení. Ko e Tu'utu'uni ko ení, ko ia 'oku ne hanga 'o fakangāue'i 'a e fō'i Laó 'a ē ko ē 'oku 'asi he Tu'utu'uni. Pea ko e 'uhinga ia 'e fiema'u ai ke ō fakataha mo e Tu'utu'uni. Mālō.

Lord Nuku : 'Eiki Sea ke toloi, pea kuo mahino ia 'oku 'ikai ke tali. Pea ko e 'uhinga leva eni, ke fakamatala'i mai ā e tēpilé. Ko e 'uhinga ia 'a e me'á, Sea, ka ko e 'uhinga ia e kole, ki he 'Eiki Minisitā. Mālō. Koe'uhi ko ena ko e Fika 11 'o 'Eua, na'a ala tokoni mai ia, ko eni 'oku tokoni mai pē mo e kau Minisitā kehē, Sea. He 'oku ou fiu feinga'i ia 'eau ke mahino kiate au e me'a ko ení.

'Eiki Sea : Ko ia, Hou'eiki, ko u kole atu ki he 'Eiki Minisitā, ko 'etau mālōlō ko eni 'a ho'atā, pea ke me'a ki he Hou'eiki, mo e tēpile 'o fakahinohino atu kiate kinautolu 'a e *formulá* ko eni 'oku hā atu 'i he Tu'utu'uni.

'Eiki Minisitā Pa'anga : Loto lelei 'aupito pē ki ai, 'Eiki Sea.

'Eiki Sea : Ko ia. Ka te u kole ange ki he Kalake ke lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni ko eni.

'Eiki Minisitā Pa'anga : Mālō 'Eiki Sea.

Tevita Lavemaau : Mālō Sea. Tapu mo e 'Eiki Sea, pea mo e Hou'eiki 'o e Falé.

'Eiki Sea : Fakaafonga 'Eua 11, tukukehe kapau ko e Kalaké koe ke ke lau 'uluaki mai. Ko e taimi eni e Kalake ke ne lau 'uluaki mai e Tu'utu'uni.

Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2016.

Kalake Tēpile : Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2016. Lao ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2015.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 8 'o e Lao ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2015, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā Pa'anga mo e Palani Fakaafonua 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1. Hingoa Nounou, mo e kamata ngāue'aki. (1) 'E ui a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni, ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2016.

'Eiki Sea : Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki e Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2016, kātaki hiki ho nima.

Kalake Tēpile : Sea 'oku loto ki ai a Losaline Ma'asi, Siaso Sovaleni, Veivoso Taka, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Tu'ihangaana, 'Eiki Nōpele Tu'iāfitu, 'Eiki Nōpele Vaha'i. Loto ki ai e toko 17.

'Eiki Sea : Ko ia 'oku 'ikai ke loto ke tali hono lau 'uluaki e Tu'utu'uni ko eni, kātaki 'o hiki hono nima.

Kalake Tēpile : Sea, 'ikai ke loto ki ai a Sāmiu Kuita Vaipulu, mo 'Eiki Nōpele Fusitu'a, mo 'Eiki NōpeleTu'ivakanō. 'Ikai ke loto ki ai e toko 3.

'Eiki Sea : Mālō Hou'eiki, kuo tali ' e he Fale ni hono lau 'uluaki e Lao, Tu'utu'uni ko eni. Kole atu ki he Kalake ke lau tu'o 2.

Kalake Tēpile : Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2016. Lao ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2015.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 8 'o e Lao ki he 'Inasi Faka-Pule'anga, 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 2015. 'Oku fa'u ai 'e he 'Eiki Minisitā Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1. Hingoa Nounou, mo e kamata ngāue'aki. (1) 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'inasi faka-Pule'anga 'i he fetongi pa'anga muli, 2016.

Kole ke tukuhifo Tu'utu'uni fika 2/2018 ki he Kōmiti Kakato

Lord Fusitu'a : Sea, 'oku ou kole atu ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ko eni.

'Eiki Sea : Hou'eiki, ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Inasi Faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli, 'oku fokotu'u mai ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato. 'Oku pou'ou'i e fokotu'u ko eni? Ko ia, Hou'eiki, 'oku fakamanatu mai 'e he Kalaké 'a e Fokotu'u Tu'utu'uni Fika 12, ke tukuhifo mo ia, koe'uhī 'oku na felāve'i. 'Oku 'uhinga ia ki he kupu 6 'o e Tu'utu'uni ko eni. Tau hoko atu ki he Tu'utu'uni Fika 3/2018. Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi ... Kole atu ki he 'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai, ke fakama'ala'ala mai 'a e Lao ko eni Ko ho'o miniti pē 'e 5. Hou'eiki, te u fakamanatu atu, ko 'etau ...

<006>

Taimi: 1145-1150

'Eiki Sea: ...Founga ngāue ko e taimi ko ē 'oku fokotu'u mai ha lao pē ko ha tu'utu'uni ko e miniti 'e 5 'oku tuku ange ki he 'Eiki Minisitā kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i 'oku tali ngofua pea ke toki me'a mai kapau 'oku ke fie tipeiti mou kātaki 'o tali ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato kae toki fai homou tipeiti ai. 'Eiki Minisitā Pa'anga me'a mai

Fakama'ala'ala Tu'utu'uni ki he Ahi 2016

'Eiki Minisitā Pa'anga: Tapu mo e Feitu'u na Sea tapu ki he 'Eiki Palēmia kae 'uma'ā 'a e Hou'eiki 'o e Fale Alea 'o Tonga ko e ki'i fakama'ala'ala atu pē 'a e Tu'utu'uni ko eni ki he Ahi 2016, 'a ia ko e tu'utu'uni ia ki he felāve'i tefito'i Lao ko ia ki he Vao 'Akau vahe 126 'o e Lao 'o Tonga, kā ko e fakaukau 'Eiki Sea ke lava 'o pule'i lelei e koloa mahu'inga ko eni ko e ahi 'i hono tō pea mo hono fakatau atu ki muli, pea 'e lēsisita pea koe'uhī ke ta'ofi 'a e fa'a hoko ko eni 'oku 'i ai e mātu'a 'oku nau ō 'o si'i kaiha'asi e ahi 'a e mātu'a e ni'ihi pea nau toki ō 'o fakatau 'oku kau kotoa ia 'i he feinga 'a e Lao ko eni 'a e tu'utu'uni ko eni ke tauhi 'a e ahi pea mo tokanga'i 'e he Potungāue Ngoue ki he kaha'u ke ma'u ai ha mo'ui 'a e kakai 'o e fonua. Ko e ki'i fakama'ala'ala nounou pē ia ki he tu'utu'uni ko eni. Mālō 'Eiki Sea.

Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi 2016

Eiki Sea: Mālō kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi 2016

Lao ki he Vao'akau Vahe 126.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki ki he kupu 4 'o e Lao ki he Vao 'Akau vahe 126 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e vao'akau 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Konga 1 Talateu

1. Hingoa Nounou

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi 2016.

Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a hono lau 'uluaki 'a e ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi 2016 kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Vaha'i, 'oku loto ki ai 'a e toko 16.

Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ki hono lau 'uluaki 'a e ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ke loto ki ai 'a Sāmiu Kuita Vaipulu, 'Eiki Nōpele Nuku 'oku 'ikai ke loto ki ai 'a e toko ua.

Eiki Sea: Hou'eiki 'oku tali he Fale ni 'a hono lau 'uluaki 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi kole atu ki he Kalake ke lau tu'o ua mai.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi 2016, Lao ki he Vao 'Akau vahe 126

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki ki he kupu 4 'o e Lao ki he Vao 'Akau Vahe 126. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Vao 'Akau 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e tu'utu'uni ko eni

Konga 'uluaki ko e Talateu

(1) Hingoa Nounou

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ngaahi Tu'utu'uni ki he Ahi 2016

Eiki Sea: Tau pālōti

Kole tukuhifo Tu'utu'uni ki he Ahi 2016 ki he Kōmiti Kakato

Sāmiu Vaipulu: Sea kole atu kae kātaki tukuhifo mu'a ki he Kōmiti Kakato

Eiki Sea: Fokotu'u mei he Vava'u 15 ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato pou pou?

(pou pou ki ai e Hou'eiki Mēmipa)

Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2016

Eiki Sea: Tukuhifo e Tu'utu'uni ki he Ahi. Hou'eiki tau hoko atu ki he Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia, 'Eiki Minisitā Pa'aga Hū Mai

Eiki Minisitā Polisi: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa e Kōmiti Kakato ko e tu'utu'uni ko eni 'Eiki Sea hangē ko eni 'oku me'a ki ai

Eiki Sea: Ko e Hou'eiki eni 'o e Fale Alea 'Eiki Minisitā

Eiki Minisitā Polisi: Ko ia fakamolemole atu pē 'Eiki Sea Hou'eiki Mēmipa ho Fale Alea 'Eiki Sea ko e tu'utu'uni ko ia hangē ko ia 'oku me'a ki ai e Hou'eiki Mēmipa Sea na'e fakahū mai eni 'i he 2016 anga maheni 'aupito eni ...

<007>

Taimi: 1150-1155

Eiki Minisitā Polisi: ... 'Eiki Sea 'i hono feinga 'a e Potungaue ke *regulate* 'a e ngaahi koloa tute 'ekisia pea mo tute pē 'Eiki Sea hangē ko ia kuo fakakakato atu. 'O fakatatau pē eni ki he ngaahi Tu'utu'uni mo e *priority* 'a e Pule'anga 'i he taimi ko ia, 'kau ai 'a e Potungāue Mo'ui, ko e pehē foki 'a e feinga ke ma'u 'a e tāketi 'a e fonua 'i he tānaki 'o e pa'anga Sea. Pea ko e ngaahi tu'unga tukuhau 'ekisia fo'ou ena Sea 'oku fakahū mai 'i he tēpile ko eni. Pea 'oku 'i ai pē 'a e pou pou atu mo e fokotu'u atu Sea. Málō.

Eiki Sea: Málō. Kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2016 – Lao ki he Tukupau 'Ekisia 2007. 'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tukupau 'Ekisia 2007 'oku fa'u 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e tānaki pa'anga hū mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineta, 'a e ngaahi Tuutu'uni ko eni. Kupu 1 - 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni, ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2016.

Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2016 kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tēvita Lavemaau, Mo'ale Finau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Tu''iha'angana, 'Eiki Nōpele Vaha'i. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 16.

Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni ko eni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ke loto ki ai 'a Sāmiu Vaipulu, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Nuku, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō. 'Oku 'ikai ke loto ki ai 'a e toko 4.

'Eiki Sea: Málō Hou'eiki kole atu ki he Kalake ke lau tu'o 2.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupuhau 'Ekisia 2016 – Lao ki he Tukupuhau 'Ekisia 2007. 'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tukupuhau 'Ekisia 2007 'oku fa'u 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e tñaki Pa'anga Hū mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineta, 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni. Kupu 1 - 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni, ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupuhau 'Ekisia 2016.

'Eiki Sea: Tau pālota. Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupuhau 'Ekisia... Me'a mai Vava'u 15.

Kole tukuhifo ki he Kōmiti Kakato e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute 'Ekisia 2016

Sāmiu Vaipulu: Sea kole mu'a ke tukuhifo ki lalo.

'Eiki Sea: Fokotu'u e ke tukuhifo ki lalo. Ha'apai 13? Poupou ki he fokotu'u 'a Vava'u 15. (ne poupou) Tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ko eni ki he Kōmiti Kakato. Hou'eiki ko e Tu'utu'uni Fika 5 /2018 Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu. 'Eiki Minisitā Pa'anga Hū Mai. Ko ho'o miniti 'e 5 pē.

Fakama'ala'ala ki he Tu'utu'uni Fika 5/2018

'Eiki Minisitā Tñaki Pa'anga Hū Mai: Tapu mo e 'Eiki Sea pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea. 'i he mafai tatau pē Kupu 3 'o e Lao ko ia ki he Tute Sea, 'oku fokotu'u mai ai 'a e ngaahi *rate* fo'ou ko ena ki he tute 'o e ngaahi koloa 'a ia na'e 'osi tufa pē ki he Hou'eiki Mēmipa. Ko e Tu'utu'uni eni 'Eiki Sea na'e ngāue'aki 'i he 2016 pea 'oku fakahū mai ia ki ho Fale Alea, ke ne toki aofangatuku 'ene hoko atu. Fokotu'u atu Sea málō 'aupito.

Lau Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2016

'Eiki Sea: Kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni ko eni.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2016 Lao ki he Tute 2007. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007 'o fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tñaki Pa'anga Hū Mai & Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineta 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 – 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'o e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2016 kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosā Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā'asi, Mo'ale Finau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisita Ngāue Fakalofonua,

'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nopele Tu'ʻi'āfitu, 'Eiki Nōpele ...

<008>

Taimi: 1155-1200

Kalake Tēpile: Nōpele Vaha'i, loto ki ai e toko 15.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki e tu'utu'uni ko eni kātaki hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai ke loto ki ai 'a Sāmiu Vaipulu, 'Eiki Nōpele Fusitu'a. 'Ikai ke loto ki ai e toko 2.

'Eiki Sea: Mālō Hou'eiki kole atu ki he Kalake ke lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fakatonotonu ki he Tute Kasitomu 2016. Lao ki he Tute 2007.

'I hono ngāue'aki e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina e Tānaki Pa'anga Hūmai mo e Tute, loto ki ai 'a e Kapineti e ngaahi tu'utu'uni ko eni.

Kupu 'uluaki, 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'u ni ni ko e Tu'utu'uni Fakatonotonu ki he Tute Kasitomu 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau ...

Sāmiu Vaipulu: Sea ...

'Eiki Sea: Me'a mai Fakafofonga 'o Vava'u 15.

Kole tukuhifo Tu'utu'uni Fakatonotonu ki he Tute Kasitomu 2016

Sāmiu Vaipulu: Sea ko u kole atu pē ke tuku hifo mu'a mālō.

'Eiki Sea: Fokotu'u ke tuku hifo, pou pou ...

'Eiki Sea: Mālō Hou'eiki 'oku tuku hifo e tu'utu'uni ko eni ki he Kōmiti Kakato. Kole atu ke tau hoko atu ki he ngaahi Tu'utu'uni Fakatonotonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui. Me'a mai 'Eiki Minisitā *MEIDECC*.

Fakama'ala'ala he Tu'utu'uni Fakatonotonu Ngaahi Totongi Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui

'Eiki Minisitā Mo'ui Le'ole'o: Mālō Sea. Sea ko e ngaahi tu'utu'uni eni na'e ngāue'aki he Potungāue Mo'ui he 2016, talu mei he 2008, 'osi e ta'u 'e 8, 10 'aki e ta'u ni mo hono ngāue'aki 'o e ngaahi *fee* motu'a. Ko e hiki ko eni 'o e ngaahi totongi 'ikai ke, ko hono fakahoa ko ē ki muli 'oku ma'ama'a ange pē 'a e ngaahi totongi ko eni. Ka ko u fakataumu'a e ngaahi totongi

ko eni, 'uluaki ki he kau folau'eve'eva, nautolu ko ē 'oku ōmai 'o, pea mei muli pea mo e kau papālangi 'oku ōmai 'o hangē ko kinautolu he ngaahi vaka meili pe 'oku folau'eve'eva mai 'i he vakapuna. Pea mo fakataumu'a ki ha ngaahi fiema'u makehe 'o fakatātā 'aki eni. Kapau 'oku ke puke pea 'ave koe ki falemahaki pea fiema'u e sivi toto 'oku ta'etotongi pē ia. Pea kapau 'oku ke sivi toto ko e 'uhinga ko ha ngaahi fiema'u makehe hangē ko e 'alu he toli pea 'oku 'i ai leva hono totongi. 'A ia ko e fakataumu'a ia ki ha ngaahi fiema'u makehe pehē pea pehē ki he kau muli. Ko kinautolu ko ē 'oku puke nōmolo pē ia 'oku ta'etotongi pē ia pea 'oku 'ikai ke *charge* ha *fee* ki ai ka ko e 'uhinga lahi hono hiki ko eni e ngaahi *fee* Sea ke *recover* e konga 'o e ngaahi fakamole 'a e Pule'anga mo tokoni mai ki he'etau tu'unga fakapa'anga 'o e fonua. Mālō 'aupito.

Eiki Sea: Mālō kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki.

Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngaue ki he Mo'ui

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu, Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016.

Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 11 'o e Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā Mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ni.

'luaki, hingoa nounou mo e 'uhinga'i lea, Kupu si'i (1), 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu, Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016.

Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu, Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tēvita Lavemaau, Mo'ale Fīnau, Sāmiu Kuita Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā e *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, 'Eiki Nōpele Vaha'i. 'Oku loto ki ai 'a e toko 19 'Eiki Sea.

Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali 'a e tu'utu'uni ko eni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

Eiki Sea: Mālō Hou'eiki, kole atu ki he Kalake ke lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu, Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016. Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 11 'o e Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā Mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti ...

<009>

Taimi: 1200-1205

Kalake Tēpile: ... 'a e ngaahi tu'utu'uni ni. Kupu (1) hingoa nounou mo e 'uhinga'i lea. 1. 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a e lau hono tu'o 2 e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tēvita Lavemaau, Mo'ale Fīnau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakaloto fonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā e MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Tu'iāfitu, 'Eiki Nōpele Vaha'i. 'Oku loto ki ai 'a e toko 19

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau hono tu'o 2 'a e tu'utu'uni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o 3

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu, Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016. Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991. 'I hono ngaue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 11 'o e Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā Mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ni.

1. Hingoa nounou mo e 'uhinga'i lea. 1. 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016.

Pālōti'i tali Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a e lau hono tu'o 3 e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaosi Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tēvita Lavemaau, Mo'ale Fīnau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakaloto fonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā e MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Tu'iāfitu, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana. 'Oku loto ki ai 'a e toko 18

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau hono tu'o 3 'a e tu'utu'uni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Mālō hou'eiki kuo tali 'e he Fale ni 'a e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2016. Lau 'uluaki, lau tu'o 2, lau tu'o 3. 'Oku 'osi me'a atu 'a e 'Eiki Minisita Mo'ui ka na'e tonu ke me'a heni ke fakamālō'ia atu hono lava 'ene tu'utu'uni, 'i he 'ene pehē Hou'eiki ko u kole ke toloi 'a e Fale ki he 2.

(Na'e toloi heni 'a e Fale ki he 2)

Taimi: 1400 - 1405

'Eiki Sea: Mālō ho'omou laumālie Hou'eiki. Kimu'a pea tau mālōlō na'e lava 'o paasi e Ngaahi Tu'utu'uni Fika 6/2018. Ka kimu'a pea tau hoko atu ki he'etau 'Asenita Fika 4.7 te u tuku heni e faingamālie ki he Fakafofonga Ha'apai 13.

Tokanga ki he fakahoko fatongia kau polisi

Veivosā Taka: Tapu mo e 'Eiki Sea e Fale Alea 'o Tonga. Mālō mu'a 'Eiki Sea e kei fakalaumālie lelei 'a langi, ki he Feitu'u na, ngāue mamafa 'oku fuesia he ngaahi 'aho ni. Fakatapu atu ki he 'Eiki Palēmia kae 'uma'ā e Hou'eiki Kapineti, kae pehē foki ki he Hou'eiki Nōpele 'o e fonua, 'Ene 'Afio, kau Fakafofonga e Kakai. Mālō mu'a 'etau ma'u e ho'atā ni. 'Eiki Sea ko e ki'i me'a si'isi'i pē 'oku hoha'a ki ai e, 'a e motu'a ni fekau'aki mo e fai fatongia 'a e kau polisi 'i he 'anenāi. Na'e 'i ai 'eku ongo mātu'a na'e lele atu ki Fu'amotu 'Eiki Sea pea na'e 'ova 'ena lele 'aki e 5, 'o 55. Pea ta'ofi 'e he kau polisi pea 'oange 'e he motu'a ko eni ko 'ene fakavavevave 'ene kaati, *ID*, ki he polisi pea 'alu. 'A ia na'e loto mamahi e kau polisi he founa ko eni, pea nau tuli 'o puke 'o 'ave 'a e motu'a. Pea 'eke atu ko ē ki 'Api Polisi Vaini pē ko e 'Api Polisi Mu'a 'oku kai'iloa e motu'a ia.

Ko e hoha'a 'Eiki Sea, na kuo 'ave 'e he kau polisi 'a e tokotaha ko eni 'o tā ha feitu'u 'o mate pea 'oku 'i ai e fakatu'utāmaki. Ko e fakahoha'a ia 'Eiki Sea 'oku ou manatu ai ki he ta'u kuo maliu atu 'i he polisi Nu'usila, Tonga na'e 'i heni. Na'e hoko 'enau fetō'aki 'o mole ai e mo'ui ko eni ki he tokotaha ko eni. 'Eiki Sea ko muli 'i he līmiti ko ē 'o e lelé. Kapau ko e 50, te ke lele he 55 ...

<001>

Taimi: 1405-1410

Veivosā Taka: ... 'oku kei 'atā pe he laó. Na'e ma'u ai he motu'á ia 'a e founa ko eni, he na'e toki ha'u mei muli 'o ... ta ko ē ko Tongá ia ko e 50 ko e 50. Pea 'oku ou tui ko e me'a ia Sea pe ko e hoha'a 'oku li'aki atu e hoá ia e motu'á he halá pea 'oku 'ikai ke fu'u mahino e fakamatala mai 'a e finemotu'á he 'oku tangi, ka ko e 'uhinga pe Sea ka ai ha me'a atu 'a e Minisitā Polisi 'o faka'eke'eke, he ko 'api polisi pe 'oku fai ki ai 'a e fakamahalo 'a Mu'a mo Vaini. Ka ko e kolé 'Eiki Sea ke fai mu'a he Minisita 'o fai ha ki'i fakatotolo fakavavevave he 'oku ai e hoha'a na'a faifai kuo mole e mo'ui ko e ki'i tokotaha ko eni ko 'ene lele mai mei muli pea 'oku 'ikai ke u fakatonuhia 'i Sea 'a 'ene maumau laó, ka ko 'eku kolé 'ene mo'uí na'a mole. Ko e ki'i fakahoha'a pē ia 'Eiki Sea ki he Minisitā Polisi ke ki'i fakamolemole 'o me'a atu ki he me'a ko eni ke nau me'a atu, 'oku ki'i 'ova 'enau ngāue mei he līmiti 'oku tonu ke nau ai, ka 'oku fiema'u pe ke fai ha vakai ange ki ai. Mālō 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Minisitā Polisi.

'Eiki Minisitā Polisi: Tapu pea Feitu'una 'Eiki Sea, pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea 'o Tongá Sea. Ko u ki'i 'ohovale tama he me'a ko ení pea 'oku ai e fetu'utaki fakavavevave ki he kau ngāué fekau'aki pea mo e me'a ko ení, ka ko e ki'i fakamanatu atu pe ko e Potungāue ko ení Sea ke 'ene fakataumu'á 'ana ke malu'i e mo'ui mo e koloa fakatatau ki he laó. Pea kapau 'oku ai ha me'a pehē 'oku hoko 'oku 'ikai 'omai ha līpooti ia kia au fekau'aki mo ha me'a pehē ka ko u 'ave 'a e fetu'utaki Sea ke fakahoko mai ki he motu'a ni ko e hā e me'a 'oku hokó pea toki, kole pē ki he Fakafofongá ke ne hanga angē 'o to e 'omai ha ki'i fakamatala fakaikiiki pe 'anaí pe ia ki he motu'a ni 'i tu'a pe Sea, ko eni kuo u 'osi fai e fetu'utaki ki he Potungāué ke 'omai ha fakamatala fekau'aki mo e me'a 'oku hokó 'Eiki Sea pea te u toe lipooti atu. Mālō 'aupito Sea.

Veivosa Taka: Mālō Sea.

Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2016

'Eiki Sea: Mālō. Hou'eiki, tau hoko atu ki he 'etau 'asenitá ko e Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2016. Kimu'a pea tau lau 'uluakí tonu ke tukuange ha faingamālie 'a e 'Eiki Minisitā pe ko ha taha mei he Pule'angá.

Veivosa Taka: Sea.

'Eiki Sea: Me'a mai Fakafofonga Ha'apai 13.

Fokotu'u ke toloi hono alea'i Tu'utu'uni fika 7 & 8/2018

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Sea, 'Eiki Sea kuo u fokotu'u atu kapau mu'a 'e toloi atu e 7 ia mo e 8 kae toki tali ki he Minisitā ke me'a mai 'o fakahoko ka tau hoko atu tautolu. Ko e fokotu'u atu pē ia 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Hou'eiki ko e fokotu'u ē ke toloi atu kae 'oleva ke me'a mai e Minisitā. Poupou?'Oku ou tali pe fokotu'u ko ení. Tau hoko atu ki he Fika 4.9, ko e ngaahi tu'utu'uni Fika 9 eni e 2018. Tu'utu'uni (Fakatonutonu) Ki He Tute Kasitomu 2017. 'Eiki Minisitā Tānaki Pa'anga Hū Mai.

Tu'utu'uni (Fakatonutonu) Ki He Tute Kasitomu 2017

'Eiki Minisitā Tānaki Pa'anga Hū: Tapu mo e Feitu'u na Sea kae'uma'ā e Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. Sea, hangē pe ko ia na'e fakahoko atu 'anenaí, ko e ngaahi *rate* pehē ni 'i he tute mo e tute 'ekisia 'oku meimeí ke *review* fakata'u ia 'o fakatatau ki he tānaki pa'anga mo e tāketi 'oku 'oatu ki he Potungāue Tānaki Pa'angá. Pea ko hono *review* eni 'o e 2017 'Eiki Sea 'oku toki fakahū mai ko ení. Ka 'oku 'i ai e poupou atu e motu'a ni, 'a ia 'oku hā ai e ngaahi *rate* 'o e tute 'o e ngaahi koloa 'oku *review* 'i he ta'u fakamuimui Sea. Pea 'oku fakahū atu pe ia mo e poupou ki ai. Fokotu'u atu 'Eiki Sea Mālō.

'Eiki Sea: Kole atu ki he Kalaké ke lau 'uluaki, Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tute Kasitomu 2017.

Kalake Tepile:

TU'UTU'UNI (FAKATONUTONU) KI HE TUTE KASITOMU 2017

Commented [LT1]:

LAO KI HE TUTE 2007

'I hono ngaue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina e tātaki pa'anga hu mai mo e tute, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni -

1. 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Tu'utu'uni (Fakatonotonu) ki he Tute Kasitomu 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono ...

<003>

Taimi: 1410-1415

'Eiki Sea: ...Fakatonotonu ki he Lao ki he Kasitomu. Kātaki 'o hiki hake ho nima.

Kalake Tēpile: Sea, 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Losaline Mā'asi, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Vatau Hui... 'Eiki Minisita Fakalotofonua, 'Eiki Minisita Polisi, 'Eiki Minisita Ako, 'Eiki Minisita MEI DECC, 'Eiki Minisita Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisita Lao, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Vaha'i. Sea, 'oku loto ki ai 'a e toko hongofulu-mā-nima. (15)

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tali 'a e Lao ko eni. Lau 'uluaki 'o e Tu'utu'uni ko eni. kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai loto ki ai 'a 'Eiki Nōpele Fusitu'a. 'Ikai loto ki ai 'a e tokotaha.

'Eiki Sea: Mālō Hou'eiki! 'Oku tali 'a hono lau 'uluaki 'o e tu'utu'uni ko eni kole atu ki he Kalake ke lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni fakatonotonu ki he Tute Kasitomu. Kupu ...

Lord Fusitu'a: Sea, kole atu mu'a ke tukuhifo ki he Kōmiti.

'Eiki Sea: Kātaki pē Fakafofonga tau tali ke lau tu'o ua pea ke toki me'a mai.

Lord Fusitu'a: Sai pē ne u pehē kuo 'osi lau tu'o 2

Kalake Tēpile: 'I hono ngaue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007. 'Oku fa'u ai 'e he Minisita 'oku ne tokangaekina 'a e Tātaki Pa'anga Hu Mai 'a ia mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Tu'utu'uni ko eni. Kupu 1: 'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Tu'utu'uni Fakatonotonu ki he Tute Kasitomu 2017.

'Eiki Sea: Me'a mai 'a e Fakafofonga Niua.

Kole ke tukuhifo Tu'utu'uni Fakatonotonu ki he Tute Kasitomu 2017

Lord Fusitu'a: Kole atu ke tukuhifo mu'a ki he Kōmiti 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: 'Oku 'i ai ha pou pou ki he Fokotu'u ko eni? Pou pou'i. Mālō Hou'eiki.

Hou'eiki ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ko eni ki he Kōmiti Kakato. Tau hoko atu ki he Tu'utu'uni Fika 10 - Ngaahi Tu'utu'uni Fika 10/2018. Tu'utu'uni Fakatonutonu TukuhauPa'anga Hu Mai 2017.

Me'a mai 'a e 'Eiki Minisita Tānaki Pa'anga.

Fakama'ala'ala ki he rate fo'ou he to'o mo ta'eto'o tukuhau he vāhenga

'Eiki Minisita Pa'anga: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea. Ko e Tu'utu'uni ko eni fekau'aki pea mo e Tukuhau Pa'anga Hū Mai Seangaue'aki 'a e mafai 'i he kupu (V) kupu si'i (1). 'A ia ko e Lao eni ki he *Income Tax* pea 'oku ne hanga 'o 'omai 'a e rate fo'ou 'i hono fakasikeili 'a e ni'ihi ko ia ke *tax* mo e ni'ihi ke 'ikai ke *tax* pea mo hono lahi 'o e ngaahi fungavaka ko ia. Ko ia Sea, 'oku nounou 'aupito pe 'a e ki'i tu'utu'uni ko eni. Ko hono taumu'a Sea ke hiki'i hake 'a e ni'ihi ko ena na'e tukuhau'i ke 'oua 'e tukuhau'i 'a e ni'ihi mei he 7000 'o 'alu hake ia ki he 10,000. Ko e taumu'a nounou pe ia 'a e ki'i Lao ko eni kae fakahaofi 'a e ni'ihi ko ia ke 'oua 'e tukuhau'i honau vāhenga. Mālō Sea. Kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki.

Lau Tu'utu'uni fakatonutonu 'o e Pa'anga Tukuhau Hū Mai 2017

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni fakatonutonu 'o e Pa'anga Tukuhau Hū Mai 2017. Lao ki he Tukuhau Pa'anga Hū Mai 2007. 'I hono ngaue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 5, kupu si'i (1) 'o e Lao ki he Tukuhau Pa'anga Hū Mai 2007. Kuo fakahoko 'e he Minisita 'oku ne tokangaekina 'a e tānaki pa'anga Hū mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Tu'utu'uni ko eni.

1. Hingoa Nounou: mo e kamata 'aki. Kupu si'i (1) 'E ui 'a e Tu'utu'uni ni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukuhau Pa'anga Hū Mai 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a hono lau 'uluaki 'o e Tu'utu'uni Fakatonutonu 'o e Pa'anga Hu Mai 'oe 2017, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea, 'oku loto ki ai 'a Losaline Ma'asi, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Samiu Kuita Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisita Fakalotofonua, 'Eiki Minisita Polisi, 'Eiki Minisita Ako, 'Eiki Minisita *MEIDECC*, 'Eiki Minisita Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisita Lao, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Vaha'i. 'Oku loto ki ai 'a e toko hongofulu-ma-nima (15).

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'o e Tu'utu'uni, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Mālō Hou'eiki. Kalake ke lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fakatonutonu Tukuhau Pa'anga Hū Mai 2017.

Lao ki he Tukuhau Pa'anga Hu Mai 'o e 2017. 'I hono ngaue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'i he Kupu 5, Kupu si'i taha 'o e Lao ki he Tukuhau Pa'anga Hū Mai 2007. Kuo fakahoko 'e he Minisita 'oku ne tokangaekina 'o e Tānaki Pa'anga mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e tu'utu'uni ko eni. Kupu 1 Hingoa Nounou mo e kamata ngaue'aki 'i he kupu si'i (1).

'E ui 'a e Tu'utu'uni ni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau Vāhenga....

<004>

Taimi: 1415-1420

Kalake Tēpile: ... Pa'anga Hū Mai 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau tu'o 2, Tu'utu'uni Fakatonutonu Tukupau Pa'anga Hū Mai 2017. Kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Losaline Mā'asi, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Samiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Nōpele Vaha'i, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko hongofulu mā nima.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali 'a e tu'utu'uni ko eni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai ha fakahā loto ki ai. 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o 3.

**Kalake Tēpile: TU'UTU'UNI (FAKATONUTONU) TUKUHAU
PA'ANGA HŪ MAI 2017**

Lao ki he Tukupau Pa'anga Hū Mai 2007

'I HONO NGAUE'AKI 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 5 (1) 'o e Lao ki he Tukupau Pa'anga Hū Mai 2007, kuo fakahoko 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e tānaki pa'anga hū mai mo e tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, 'a e Tu'utu'uni ko eni :-

1. Hingoa nounou mo e kamata ngāue'aki

1. 'E ui 'a e Tu'utu'uni ni ko e Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tukupau Pa'anga Hū Mai 2017

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tali 'a e Tu'utu'uni Fakatonutonu Tukupau Pa'anga Hū mai hono lau tu'o 3 kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku loto ki ai 'a, Veivosa Taka, Losaline Mā'asi, Mo'ale Finau, Tevita Lavemaau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Vaha'i, 'oku loto ki ai 'a e toko hongofulu mā nima, 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali 'a e tu'utu'uni ko eni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia 2017

'Eiki Sea: Mālō hou'eiki 'oku ou fakamālō atu hono tali 'a e tu'utu'uni ko eni ke hiki 'etau tukuhau. Tau hoko atu ki he tu'utu'uni hoko fika 11, 2018 ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukahau 'Ekisia 2017. Me'a mai 'Eiki Minisitā Tānaki Pa'anga Hū Mai.

'Eiki Minisitā Tānaki Pa'anga Hū Mai: Tapu pea mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea 'o Tonga, ko e tu'utu'uni fo'ou eni ia ko ē ki he 'Ekisia 2017, 'a ia ko hono *rate* fo'ou ena Sea, na'e fakahū mai ia 'i he ta'u fakapa'anga kuo 'osi Sea, 'a ia 'oku fakafo'ou ena 'o fakatatau pē ki he ngaahi kumi tāketi ko ia 'a e Pule'anga pea mo e ngaahi *recommend* mei he tafa'aki kehekehe pē Sea, hangē ko e Potungāue Mo'ui, hiki ai 'a e tute 'ekisia Sea ki he ngaahi koloa 'oku 'i ai 'a e tui 'oku ne uesia ai 'a e mo'ui lelei 'a e fonua, pea mo e ngaahi *rate* fo'ou pē na'a ku fokotu'u atu 'i he ngaahi peesi pea ko u fokotu'u atu Sea, mālō 'aupito.

'Eiki Sea : Mālō 'Eiki Minisitā pea kole atu ki he kalake ke lau 'uluaki.

Kalake Tēpile: Lau 'Uluaki (1).

TU'UTU'UNI (FAKATONUTONU) KI HE TUKUHAU 'EKISIA 2017

Lao ki he Tukahau 'Ekisia 2017

'I hono ngaue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 3 'o e Lao ki he Tute 'Ekisia 2007, 'oku fa'u 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e tānaki pa'anga hū mai mo e tute, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

1. 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni ko e Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tukahau 'Ekisia 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e tu'utu'uni fakatonutonu ko eni, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a, Veivosā Taka, Losaline Mā'asi, Tevita Lavemaau, Mo'ale Finau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Lao, pea mo 'Eiki Nōpele Vaha'i, 'Oku loto ki ai 'a e toko hongofulu ma fā.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e tu'utu'uni ko eni, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai ha fakahā loto pehē 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Mālō Kalake lau tu'o 2.

Kalake Tēpile: Lau tu'o ua.

TU'UTU'UNI (FAKATONUTONU) KI HE TUKUHAU

'EKISIA 2017

Lao ki he Tute 'Ekisia 2017

I hono ngaue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 3 'o e Lao ...

<005>

Taimi: 1420 – 1425

Kalake Tēpile: ... Lao ki he Tute 'Ekisia 2007, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e pa'anga hū mai mo e tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'i he ngaahi tu'utu'uni ko 'eni.

Kupu 1: 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni ko e Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tukupau 'Ekisia 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau tu'o ua 'a e Tu'utu'uni fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2017.

Sāmiu Vaipulu: Sea, kole mu'a ke tuku hifo.

Fokotu'u fekau'aki mo e fiema'u ke fakapekia kupu 6 he Tu'utu'uni fika 2/2018

'Eiki Sea: Vava'u 15 fokotu'u mai ke tuku hifo, 'oku 'i ai ha pou pou? Ko 'eni pou pou ki he fokotu'u ko 'eni ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato. Hou'eiki mou me'a hifo pē ki he 'etau 'asenita fika 4 kuo paasi 'a e Tu'utu'uni 'e 2, pea kuo tau tuku hifo 'a e Tu'utu'uni 'e 7, pea toloi 'a e Tu'utu'uni 'e 2 koe'uhi 'oku kei me'a atu 'a e 'Eiki Minisitā Ngoue mo e Toutai pea 'i he 'ene pēhe tau hoko ki he fika 5 'etau 'asenita. Kātaki Hou'eiki ko e Tu'utu'uni fika 12 'o e 2018 'a ia 'oku 'i ai 'ene felāve'i mo e Tu'utu'uni fika 2 ko ia. Fika 2. Ko e Tu'utu'uni ko 'eni 'oku ne fokotu'u mai ke fakapekia 'a e kupu fika 6, ne tu'utu'uni mai ke fakapekia 'a e Kupu fika 6 'a ia na'e 'osi fokotu'u mai 'e he Minisitā ke to'o 'i he taimi ko ia na'e lau ai 'a e Tu'utu'uni fika 2.

Hou'eiki koe'uhi 'oku lolotonga 'asenita 'a e Tu'utu'uni ko 'eni, te tau lau 1 pē, lau tu'o 2 pea 'oku ou kole atu ke tuku hifo pē ke alea'i fakataha mo e Tu'utu'uni fika 2. Kole atu ki he Kalake ke lau fika 1.

Siaosi Sovaleni: Sea ko 'eku ki'i 'eke fakama'ala'ala pē 'e 'ikai ke lava ia 'o fakafoki he ko 'ena na'e 'osi me'a mai 'a e Minisitā ia ko eni kuo 'osi fai 'a e liliu ia pea 'ikai to e 'i ai ha fiema'u ia ki he tu'utu'uni ko eni.

'Eiki Sea: Ko e liliu ia 'oku te'eki ke fakahoko te mou toki liliu 'e kimoutolu 'i he Kōmiti Kakato 'o kapau ko e me'a ia te tau fai. Ka ko e Tu'utu'uni ko 'eni koe'uhi kuo 'osi kāsese'i 'oku ou tui ka fakafoki 'e kei fiema'u pē ke 'omai ke tamate'i 'i Fale ni. 'I he 'ene pēhe kapau leva 'oku mou loto ke mou fakata'e'aonga'i pea mou pālōti'i ke mate ka mou toki fai ha fakalelei'i 'a e Tu'utu'uni fika 2 ko e founa pē 'eni.

Siaosi Sovaleni: Mālō Sea, 'a ia ko e founa pē ia kapau 'e fokotu'u pē 'a e Pule'anga pea 'oku 'ikai ke to e fiema'u 'a e Tu'utu'uni ko 'eni ka tau paloti'i pē 'e kitautolu pea mate ai pē ia heni.

'Eiki Sea: Ko ia

Siaosi Sovaleni: Mālō.

Tu'utu'uni fika 12/2018

'Eiki Sea: Kalake lau uluaki, Tu'utu'uni fika 12./2018 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he ngaahi 'Inasi Fakapule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 'i he 2017.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi 'Inasi Fakapule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2017.

Lao ki he 'Inasi Fakapule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2015. 'I hono ngaue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 8 'o e Lao ki he 'Inasi Fakapule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2015. Kuo fa'u ai 'e he Minisitā Pa'anga mo e Potungāue Palani 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni.

Kupu 1, hingoa nounou kupu si'i (1) 'e ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni ko e ngaahi Tu'utu'uni fakatonutonu ke 'Inasi Fakapule'anga 'i he Fetongi Muli 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ne loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e ngaahi Tu'utu'uni fakatonutonu ki he 'Inasi Fakapule'anga ki he fetongi pa'anga muli 2017 kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Tevita Lavemaau, Losaline Mā'asi, Moale Finau...

<000>

Taimi: 1425-1430

Kalake Tēpile: ...Mo'ale Finau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Vaha'i, 'oku loto ki ai 'a e toko 15.

'Eiki Sea: Hou'eiki na'a ku pehē 'e au na'a tau 'osi femahino'aki ko e tu'utu'uni ko eni ko 'etau loto ke 'oua 'e tali, kā te u to e ui atu pē Kalake ke tau pālōti ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki kātaki hiki ho nima

'Eiki Minisitā Ako: Sea

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Minisitā

Fokotu'u ke toloi pālōti'i Tu'utu'uni fika 12/2018

'Eiki Minisitā Ako: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'o Tonga, tapu mo e 'Eiki Palēmia tapu mo e Hou'eiki 'o e Fale, 'oku ou kole atu mu'a ke toloi 'a e tu'utu'uni ko eni 'oku te'eki ke me'a mai 'a e Minisitā Pa'anga na'a 'oku to e 'i ai ha fakakaukau ia 'a e Minisitā Pa'anga pea tau toki pālōti'i.

'Eiki Sea: Hou'eiki kapau ko e me'a ia pea tau tukuhifo ki he Kōmiti Kakato 'osi hono lau tu'o ua.

Veivosā Taka: Sea ko 'eku ki'i, tapu pē mo e Feitu'u na 'Eiki Sea ko e ki'i kole fakamaama pē ki he Feitu'u na ke ki'i kātaki pē kae ki'i fakamaama mai he ko e lao fika 12 ia tu'utu'uni ko ia na'e 'osi laumālie lelei pē Minisitā Pa'anga ia ke to'o ia he 'oku tatau pē ia pea mo e fika 2, ke to'o e kupu 6, kā na'e me'a mai pē 'a e Feitu'u na ko e fika 12 'oku 'i ai ka na'a ne laumālie lelei ke to'o ka ko 'etau feinga eni kitautolu ke fai 'a e fiema'u ko ē 'a e Minisitā Pa'anga mālō Sea.

'Eiki Sea: Ko ia

'Eiki Minisitā Ako: Sea ko e kolé ko e me'a ia 'a e Minisitā Pa'anga kā 'oku 'ikai ke 'i heni 'i he pālōti ko ia te tau fai, kā ko 'eku kole ke tuku mu'a ke me'a mai na'a 'oku to e 'i ai ha'ane fakakaukau 'a'ana mālō Sea.

'Eiki Sea: Mālō 'Eiki Minisitā, me'a mai Fakafofonga Nōpele Vava'u

Lord Tu'i'āfitu: Tapu mo e Feitu'u na, hangē pē ko e maama na'e feme'a'aki ai 'a e Feitu'u na pea mo e Minisitā na'a ne loto ia ke tamate'i na'e laumālie lelei 'a e Feitu'u na ke lava pē tukuhifo kae toki 'ohake mei he Kōmiti Kakato 'o toki tamate'i ki 'olunga he taimi 'e fokotu'u ai mei he Kōmiti Kakato ka 'oku 'i he Feitu'u na pē ia Sea mālō.

Tu'utu'uni Sea ta'e'uhinga ka tali Tu'utu'uni 12 te'eki tamate'i kupu 6 he Tu'utu'uni fika 2/2018

'Eiki Sea: Ko ia, Hou'eiki ko 'eku manatu'i e feme'a'aki pea mo e 'Eiki Minisitā Pa'anga na'e 'i ai 'ene loto ke tamate'i eni koe'uhī ko e fakatonutonu ko ē 'oku ne fiema'u 'oku 'omai ko ē he Tu'utu'uni 12 'e malava pē ke fakahoko he taimi ko ē 'oku fai ai 'a e feme'a'aki he Tu'utu'uni fika 2, 'i he'ene pehē 'oku ta'e'uhinga leva ia ke tau tali 'a e 12 he 'oku na'a ne 'osi me'a mai pē 'e ia ke tamate'i 'a e kupu fika 10 'o e Tu'utu'uni fika 2 'a ia 'oku fakahū mai 'i he Tu'utu'uni fika 12.

'A ia ko 'ene tu'u he taimi ni ko e Tu'utu'uni fika 2 'oku kei hā pē ai 'a e kupu fika kātaki ko e kupu fika 6 'oku lolotonga 'i he Kōmiti Kakato ia toki 'osi eni hono lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni fika 12, 'a ia 'oku ne kole mai ke fakapekia 'a e kupu fika 6 ko eni 'oku 'asi 'i he tu'utu'uni ko ē hili ko ia ko e kupu fika 6 ko ē 'oku 'asi 'i he Tu'utu'uni fika 2 'e malava pē ke tamate'i 'i ha loto 'a e Fale 'i he Kōmiti Kakato 'ikai ke to e 'i ai ha 'aonga 'a e Tu'utu'uni fika 12 kaikehe ko e Tu'utu'uni fika 12 kuo 'osi paasi he Pule'anga pea kuo 'osi kāsēte'i 'oku mo'ui e tu'utu'uni ko eni toe pē ke fakapapau'i 'i he Fale Alea 'a ia na'e 'osi fai 'a e felotoi mo e 'Eiki Minisitā Pa'anga ke tamate'i pē fakafoki. Ko e founga pē ke tamate'i ai ko ha fakapekia'i 'i he Fale 'aki ha'atau pālōti. Ko ia kapau kuo 'ova 'etau fika 'i he tali 'i he lau 'uluaki pea tau fakapekia'i 'i hono lau tu'o ua tukukehe 'o kapau ko e founga 'oku mou fiema'u ke paasi pē 'i he Fale kae toe tukuhifo ke toe alea'i fakataha pē mo e Tu'utu'uni fika 2 'i he Kōmiti Kakato. Kā ko e founga ko ē na'e tuku atu 'i he Fakafofonga Tongatapu 3 ke tau fakapekia'i pē 'i he Fale Alea kā ko e me'a tau'atāina pē ia 'a e Hou'eiki ho'omou pālōti pē te tau fakapekia'i 'i he Fale Alea pē 'e tali ke lau tu'o ua kae toki tukuhifo ke alea'i 'i he Kōmiti Kakato, te tau iku pē ki he feitu'u tatau, me'a mai 'a e Fakafofonga Nōpele Fika 1 'o Tongatapu

Fokotu'u ke pālōti'i he Fale Alea tamate'i Kupu 6 he Tu'utu'uni fika 2

Lord Tu'ivakanō: Sea tapu pē mo e Feitu'u na 'Eiki Sea kae 'uma'ā 'a e ...

<007>

Taimi: 1430-1435

Lord Tu'ivakanō: ... Hou'eiki Fale Alea 'o Tonga. Sea kuo pau foki ke fokotu'u 'a Ha'apai 13 he koe'uhi na'e 'osi mahino 'i he Miniti ko ē 'a e Fale na'e 'osi me'a mai 'a e 'Eiki Minisita Pa'anga pea ko u tui ko hono lotō ke fakapekia'i he koe'uhi ko e kaveinga ko eni 'i he 12, 'e ha'u ia he 4.2 pea ko u tui 'oku 'ikai ha'ane fu'u 'uhinga fēfē kae hoko atu pe ho'o pālōti 'Eiki Sea koe'uhi ke feinga'i ā ke tamate'i 'a e 12 he koe'uhi he te tau *discuss* pe e me'á he 2. Ko ena kuo 'osi loto pe 'a e Minisita Pa'anga neongo 'oku 'ikai ke 'i heni. Ka koe'uhi kuo 'osi tēpile'i hangē ko ia 'oku ke me'a ki ai, kuo 'osi tēpile'i eni kae hoko atu pe hono pālōti'i ke 'uhi ke tu'o tolu pē pea 'osi ai pē ia 'i 'olunga ka tau hoko atu tautolu ki he 4.2 he 'e alea'i pē ai. 'Eiki Sea mālō.

'Eiki Sea: Hou'eiki ko e fokotu'u eni 'oku ua. Na'e 'i ai 'a e fokotu'u mei he 'Eiki Minisita Ako ke tau tali ke me'a mai 'a e 'Eiki Minisita Pa'anga.

Fokotu'u tukuhifo Tu'utu'uni 2 ki he Kōmiti Kakato tamate'i ai kupu 6 pea toki fakafoki hake ki Fale Alea

Lord Tu'iha'angana: Sea, tapu mo e Feitu'u na, ko e pālōti ko eni kuo ke 'osi lau toko 11 eni nau tali 'e nautolu e lao ko ena.

'Eiki Sea: 15

Lord Tu'iha'angana: Ko ia. Tokosi'i 'a e kau ta'elotō ia. 'Ai koe fo'i founa hono ua. Tukuhifo ki he Kōmiti Kakato pea tamate'i ai pea toki 'ohake.

'Eiki Sea: Kātaki pe 'Eiki Fakafofonga Nōpele 'o Ha'apai 'oku te'eki ke pālōti 'a e ta'eloto, 'e kei malava pe ke ta'etali 'a e fokotu'u. Hou'eiki ko e toko 15 na'e loto ke tali 'a e tu'utu'uni ko eni kole atu ki he Kalake ke tau pālōti ko ia 'oku 'ikai loto ke tali kātaki 'o fakahā mai ho nima

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ke loto ki ai 'a Siaosi Sovaleni mo 'Eiki Nōpele ...na'e 'osi fakahā loto ia he loto

'Eiki Sea: 'Oku ngofua pē ke lau fo'ou... Me'a mai 'a Ha'apai 13

Fokotu'u ke pālōti'i fo'ou fokotu'u fekau'aki mo e tamate'i Kupu 6 he Tu'utu'uni 12

Veivosā Taka: Fakamolemole pē Sea tapu mo e Feitu'u na kole atu Sea ke tau to e lau fo'ou he na'e 'ikai mahino kia kimautolu ia 'a e me'a ko ia na'a ke me'a mai 'aki. Ko u kole ke to e lau fo'ou pē Sea kātaki.

Lord Fusitu'a: Sea kātaki ko e kole fakama'ala'ala pē kapau te tau fakapekia pē heni kuo pau ke 'oatu ha fokotu'u ki he Feitu'u na ke fakapekia pe 'e tukuatu pe ia ki he Feitu'u na?

Eiki Sea: 'Oku pule pe 'a e pālōti. Ko 'ene tokolahi ange 'a e kau ta'eloto ko 'ene pekia ia.

Lord Fusitu'a: Ko ia ka ko e pālōti ko ē kuo pau ke makatu'unga ia 'i ha fokotu'u atu ia ki he Feitu'u na ke fakapekia?

Eiki Sea: 'Ikai, tau pālōti pe eni hono tali pe ta'etali 'a e lao.

Lord Fusitu'a: Ko ia

Eiki Sea: Hou'eiki ko u tui kuo 'i ai 'a e ki'i fetō'aki tau hoko atu pe he pālōti, lau tu'o 2 pea tau toki sio ai he ne tau ki'i *practice* pe he 'uluaki lau. Mālō.

Lord Tu'ivakanō: Ko ia Sea, kātaki pe Sea he to e tu'u tu'o ua ka koe'uhi foki na'e 'ikai fu'u ma'ala'ala ko e pehē 'e tukuhifo hili hono fokotu'u mai 'e he 'Eiki Minisita ke tatali ki he 'Eiki Minisita Pa'anga. Ka koe'uhi na'e 'ikai ke fu'u mahino he na'e fokotu'u mai ke tukuhifo fakatoloua pe ia ki lalo. Ko e me'a ia ne lau 'uluaki ai pea nau hiki koe'uhi ko e pehē ko e me'á, ka koe'uhi ko e toki fakamahino mai eni na'e 'osi loto pe 'a e Minisita Pa'anga ke tamate'i koe'uhi he 'e *discuss* pē 'a e me'a ko ia he 4.2. Ka ko ia poupu atu pe ki he Fokotu'u 'a Ha'apai 13 ke tau to e ki'i ... hangē ko ho'o me'á ne tau *practice* ka tau toki fakamaatoato eni

Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Minisita Ako

Kole ke toloi pālōti'i fokotu'u he 'oku mama'o Minisita Pa'anga mei Fale Alea

Eiki Minisita Ako: Tapu mo e 'Eiki Sea kae 'uma'ā 'a e Hou'eiki Fale Alea 'o Tonga. Sea 'oku 'osi mahino 'aupito pe ia na'a ne fakahoko mai, na'a ne fakafoki mai ka ko e kole atu mei he Tēpile ko eni, tuku mu'a ke me'a mai he 'oku 'ikai ke me'a mai na'a 'oku nau fakataha nautolu ke to e hoko atu pe ko e hā. He 'oku pau pe 'ikai ke me'a heni 'oku 'i ai e me'a lahi 'oku nau to e sio ki ai. 'Osi mahino 'aupito 'aupito na'a ne fakafoki mai ka ko e 'uhinga ko e kole pe ia he fetoka'i'aki mo e anga 'etau fengaue'aki. Mālō

Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Minisita Polisi

Fokotu'u ke fakapekia 'a e Tu'utu'uni fika 12/2018

Eiki Minisita Polisi: Tapu mo e Feitu'u na pea pehē ki he Fale Alea, kole fakamolemole atu pe he ta'efemahino'aki, 'asingá ko e ngaahi lao ko eni mo e ngaahi tu'utu'uni ko e 'aofinima ia 'a e 'Eiki Minisita Pa'anga lolotonga ka 'oku mea'i pe 'e he Fale ko e kongā lahi kátoa 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e ha'u ia mei he ...

<010>

Taimi: 1435-1440

Eiki Minisitā Polisi: Ngaahi ta'u kuo maliu atu Sea. Pea na'e māliulu 'a e ngaahi lakanga pea 'oku 'i ai 'a e kole fakamolemole ki he Fale ka ko e toki 'osi eni e fakatalanoa ki he Minisitā Pa'anga he telefoni Sea 'oku ne fakahoko fakapapau'i mai ko 'ene fokotu'u 'a'ana ia ke fakapekia 'a e Tu'utu'uni Fika 12, ke fakapekia ia he ko e 'uhinga 'oku lolotonga fakafetaulaki'i hono taumu'a 'o'ona 'i he Lao mo e Tu'utu'uni Fika 2 pea ko e fokotu'u ia 'oku 'oatu Sea mo e kole fakamolemole na'a lava ke to e ki'i pālōti'i fo'ou pē 'o fakatatau ki he fakamatala mo e fakamahino kuo 'omai ki ho Fale. Ko e fokotu'u mai ia ke fakapekia pea 'oku fokotu'u atu Sea mālō.

Eiki Sea: Ko ia, Hou'eiki kātaki 'ikai ke lava 'o fakata'e'aonga'i 'a e pālōti ko ē na'e 'osi kamata kuo 'osi lau e 15 'oku nau tali, tau hoko atu pē lau tu'o ua pea toki fakapekia'i hono pālōti'i fo'ou. 'A ia ko u kole atu ki he Kalake ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e tu'utu'uni ko eni kātaki hiki ho nima.

Lord Tu'ihā'angana: Sea ko e 'ai pē au ke fakamahino ki he Hou'eiki 'osi pālōti nautolu he lau 'uluaki pea 'oku mo'oni ho'o me'a. 'Osi tali e lau 'uluaki pea lau ua fakapekia ai to e ki'i hiki leva ke mate ai.

Eiki Sea: Ko ia kole atu Hou'eiki ko kimoutolu ko ē na'a mou 'osi hiki nima kuo mou 'osi ngāue'aki homou faingamālie tuku ki he toenga ke nau hiki nautolu he taimi ni. 'A ia ko ia 'oku 'ikai loto ke tali 'oku te'eki ai ke hiki nima na'e loto kātaki 'o fakahā mai ho loto he taimi ni.

Kalake Tēpile: 'Ikai ke loto ki ai 'a Siaso Sovaleni, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Tu'ihā'angana, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō. 'Ikai ke loto ki ai e toko 5 'Eiki Sea.

Lau pea pālōti'i 'o tali ke fakapekia 'a e Tu'utu'uni fika 12/2018

Eiki Sea: Ko ia Hou'eiki ko e tu'utu'uni ko eni na'e 'ikai ke loto ki ai e 'Eiki Minisitā 'oku tali hono lau 'uluaki, kole atu ki he Kalake ke lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he 'Inasi faka-Pule'anga he Fetongi Pa'anga Muli 2017. Lao ki he 'Inasi faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2015.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 8 'o e Lao ki he 'Inasi faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2015 'oku fa'u ai 'e he Minisitā Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'a e Ngaahi tu'utu'uni ko 'eni.

Kupu 'uluaki, hingoa nounou, Kupu si'i (1), 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he 'Inasi faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2017.

Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tali 'a e tu'utu'uni ko eni kātaki hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai Tēvita Lavemaau, 'oku loto ki ai e toko taha.

Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau tu'o ua 'a e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he 'Inasi faka-Pule'anga 'i he Fetongi Pa'anga Muli 2017 kātaki hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai ke loto ki ai 'a Veivosā Taka, Siaso Sovaleni, Losaline Mō'asi, Mo'ale Fīnau, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā 'o e MEIDECC, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki

Palēmia, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Fusitu'a, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō. 'Ikai ke loto ki ai e toko 17.

'Eiki Sea: Mālō Hou'eiki. Na'e 'ikai tali 'e he Fale ni 'a e tu'utu'uni ko eni 'i he'ene pehē 'oku fakapekia 'a e Tu'utu'uni Fika 12, 2018. Tau hoko atu ki he Fika 5 'etau 'asenita ko e Līpooti Kōmiti. Hou'eiki ko e Līpooti Fika 1, 2018 'o e Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita na'e 'osi tufa atu ke mou me'a ki ai. Kole atu ki he Kalake ke ne lau mai.

Līpooti Fika 1/ 2018 Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita

Kalake Tēpile: Līpooti Fika 1, 2018 'a e Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita.

'Aho 28 'o Fepueli 2018

Ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea 'o Tonga,

'Oku ou 'oatu heni 'a e Līpooti Fika 1./2018 'o e Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita, 'oku fakahoko atu ai 'a e ola 'o e ngāue 'a e kōmiti 'a ia ko hono fokotu'utu'u 'o e Tohi Māhina ki he ngaahi fakahoko fatongia 'a e Fale Alea ki he ta'u 2018.

Faka'apa'apa atu,

Lord Fakafanua
(Sea Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita)

'Eiki Sea: Kole atu ki he Kalake ke kātaki 'o lau mai pē 'oku peesi pē 'e ua, nounou.

Talateu Līpooti fika 1/2018 Kōmiti 'Asenita

Kalake Tēpile: Talateu, 'Oku fakahoko atu 'i he Līpooti Fika 1, 2018 ko 'eni 'a e ola ...

<009>

Taimi: 1440 - 1445

Kalake Tēpile: ... 'a e Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita. Ko e tala fatongia 'a e Kōmiti ni 'oku hā ia 'i he Tu'utu'uni Fika 179 'o e ngaahi Tohi Tu'utu'uni 'a e Fakataha 'a e Fale Alea 'a ia ko hono fakakaukau'i mo palani'i 'a e ngāue 'a e Fale Alea pea mo e hokohoko 'a e ngāue ke fakahoko. Ko e Hou'eiki Mēmipa 'eni 'o e Kōmiti.

Lord Fakafanua (Sea)
Lord Tu'ilakepa
Hon. Samiuela 'Akilisi Pōhiva
Hon. Sēmisi Sika
Hon. Veivosā Taka
Hon. Sāmiu Kuita Vaipulu

ii. Ola 'o e ngāue 'a e Kōmiti.

Na'e fakahoko 'a e 'uluaki fakataha 'a e Kōmiti 'i he 'aho 23 'o Sanuali, 2018. Na'e fakatokanga'i ai 'e he Kōmiti 'a e ngaahi 'aho mālōlō fakapule'angá mo e ngaahi uike mahu'inga 'i he fonuá. Na'e tu'utu'uni 'e he Kōmiti ke to e ui ha fakataha 'a e Kōmiti koe'uhi kae tuku atu ha faingamālie ki he Pule'angá ke fakapapau'i mai 'enau ngaahi fokotu'utu'u ki ha ngaahi Lao Fakaangaanga ke fakahū mai lolotonga 'a e ta'ú.

Na'e fakahoko 'a e fakataha hono 2 'a e Kōmiti 'i he 'aho 1 'o Fepueli, 2018. Na'e maau mai 'a e ngaahi fokotu'utu'u 'a e Pule'angá ki he taimi 'e fakahū mai ai ha ngaahi Lao Fakaangaanga.

Na'e 'ikai ke fakahū 'e he Kōmiti ha ngaahi 'aho pau ki he 'A'ahi Faka-Fale Alea 'a ia 'oku anga maheni ke fakahoko 'i Siulai 'o e ta'u kotoa pē. Na'e fokotu'u 'e he Kōmiti ke ngāue'aki pē 'a e ngaahi folau fakalotofonua 'i he ta'u ni ko ha ngaahi faingamālie ia ke fakahoko ai 'a e 'a'ahi atu 'a e Hou'eiki Fakafofonga mei he 'Otu Motú ki honau ngaahi vāhenga fili.

'E 'atā foki 'a e vaha'a taimi ko 'eni 'i Siulai mo 'Aokosi koe'uhi ko e Faka'ali'ali Ngoue 'o e ta'u ni.

Na'e tali 'e he Kōmiti 'a e Tohi Māhina 'a e Fale Alea ki he ta'u 2018 'a ia 'oku fakapipiki atu ia ko e fakalahi 1.

iii. Ko e fakamā'opo'opo mo e fokotu'u.

Kuo kakato 'a e ngāue 'a e Kōmiti. 'Oku fokotu'u atu ke tali 'a e Līpooti Fika 1/2018 'a e Kōmiti.

'Eiki Sea: Mālō Kalake. Hou'eiki mou fakatokanga'i pē ki he tānaki 'oku 'i ai e ki'i *calendar* ai ke mou me'a ki ai. Pea 'oku 'osi fakahū pē ki ai 'a e ngaahi 'aho fakataha 'o e Fale Alea, pēhē foki mo e 'ū 'aho mālōlō. Pea mo e ngaahi 'aho ko eni 'oku faka'amu ke huufi, ava pea mo huufi tāpuni ai 'a e Fale ni. Hangē pē ko e līpooti ko ē na'e 'osi lau atu 'e he Kalake. Ko e fokotu'utu'u ko eni 'oku fakatatau ia ki he polokalama ngāue 'a e Fale Alea 'i ha felotoi pea mo e 'Eiki Palēmia mo e Pule'angá. Fokotu'u atu Hou'eiki. Mālō. Me'a mai e Fakafofonga Hou'eiki Nōpele 'o Vava'u.

Tokanga ki he ngali si'isi'i 'aho fakataha e Fale Alea

Lord Tu'i'āfitu: Tapu pē mo e Feitu'u na Sea. Hangē kiate au 'oku si'isi'i hotau 'aho fakataha. 'Oku tonu foki e Fale ni ke lahi e fakataha 'a e Fale Alea ke mahino e ngāue 'a e Pule'angá mo e fa'u e lao. Ka 'oku hangē eni ia ha'atau ōmai pē 'a tautolu 'o *part time* hangē ko e ako. Ko Siulai ia 'ikai pē ke 'i ai ha fo'i Fale Alea ia ai, 'Akosi, 'ikai ha Fale Alea ia ai. Sepitema ko e ki'i fo'i 'aho pē ia 'e, 'aho pē ia 'e 7. 'Oku tau *part time* pē tautolu ia 'etau ōmai, he fili tautolu 'e he kakai ke ōmai 'o fakafofonga'i ki he Fale Alea. Pea lahi ange 'a e patiseti ia 'a e Fale ki ha me'a kehe 'i he me'a 'oku mahu'inga ai 'a e me'a ko e Fale Alea. Kiate au, fu'u lahi e me'a ko e fakapolokalama ke fakasi'isi'i 'a e fatongia totonu e Fale Alea 'o Tonga ke fai hono fatongia ki he fonua. Fu'u si'isi'i 'aupito e me'a. Kapau 'e fakatatau eni ki 'Aositelelia mo me'a ta 'oku totonu ia ke 'oua te tau Fale Alea tautolu. Si'isi'i e 'ū 'aho ia. Ka 'oku tonu ke fokotu'utu'u lelei e *calendar* he 'oku tau pā'usi'i 'etautolu e fatongia. Ko ia pē Sea. Mālō.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eua 11.

Tokanga ke fakamahino'i pau taimi 'a'ahi Fale Alea

Tevita Lavemaau: Tapu pē mo e Sea pea tapu mo e Hou'eiki e Fale Sea. Ko u fakamālō atu au he ngāue ko eni 'oku 'omai Sea 'e he Hou'eiki, hoha'a pē motu'a ni ia Sea ki he 'A'ahi Faka-Fale Alea. He ko e 'uhinga ko e taimi mahu'inga eni 'a e tautefito eni ki he 'osi ko eni e afā. Pea ko u tui mahalo me'a tatau pē ia ki he ngaahi vahefonua kehe. Ko e femou'ekina pē kakai ia e ngaahi kolo honau fatongia kehekehe ka 'oku hoko hono fo'i fakamahino'i atu e fo'i taimi ko ia 'oku 'a'ahi atu ai e Fale Alea ko e fo'i taimi ia 'oku lava ai 'o fai 'a e fakataha lelei mo e ngaahi ...

<001>

Taimi: 1445-1450

Tevita Lavemaau: koló pea mo e komiunití, pea kau mai pe foki ki ai pea mo e kau mēmipá kehe 'o e Kapinetí 'oku mahu'inga ke nau kau he 'a'ahi ko eni. Pea ko e to e me'a 'e taha Sea ko e 'uluaki 'a'ahi eni he ko e *session* fo'ou eni 'a e Fale Aleá. Pea 'oku ou tui 'oku matu'aki mahu'inga 'aupito ke fakahoko e 'a'ahi Fale Aleá hangē ko ia 'oku tu'utu'uni pe he 'etau Tohi Tu'utu'uni. Mālō Sea.

Fakatau'atāina'i pē Fakafofonga ki he taimi fie fakahoko ai 'ene 'a'ahi faka-Fale Alea

'Eiki Sea: Ko ia ko e tokoni atu pē Fakafofonga 'a 'Eua 11, ko e 'a'ahi faka-Fale Aleá 'oku 'ikai ke ta'ofi. Ko hono fakalea mahinó 'oku faka'atā ki he ta'ú kakato, ko fē pe taimi 'oku fie 'a'ahi Fale Alea ai e Fakafofongá 'oku 'atā ke ke me'a atu. 'Oku 'ikai ke ha'i hifo pē ha fo'i 'aho pau, pau ke mou 'a'ahi 'i he taimi ko eni. Ko hono fakatau'atāina'i eni ke faingamālie 'a e taimi ko ē 'a e kau Fakafofongá. Fakatatau pē ki he Fakafofonga ongo Niuá 'oku fa'a faingatāmaki 'ene me'a atú koe'uhí ko e vaka ko ē 'oku 'alu ki he Ongu Niuá. 'I he 'ene pehē, 'o kapau 'e a'u ki he taimi ko eni 'oku polokalama'i atu he Fale Aleá 'oku 'ikai ke faingamālie e vakapuná pe ko ha vaka 'e malava pe ke ne fili ha 'aho kehe ke ne me'a atu ai 'o fakahoko 'ene 'a'ahí. Ko e me'a pe ia 'a e Feitu'u na, kau Fakafofongá pe ko fē 'aho 'oku mou fie me'a atu ai pea mou toki fakakakato pē.

Vātau Hui: Tapu mo e Seá, Sea, ka u ki'i fakahoha'a atu mu'a.

'Eiki Sea: Me'a mai Fakafofonga Ongu Niuá 17.

Vātau Hui: Tapu mo e Seá, tapu mo e 'Eiki Palēmiá, tapu ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Aleá. Sea 'oku ou kau au 'i he pou pou atu ki he Fakafofonga ko ia 'o 'Euá, koe'uhí ko e 'a'ahi faka -Fale Aleá. Sea 'oku mo'oni pe 'oku hā heni 'oku 'i ai e ngaahi taimi foki 'oku folau atu ai e kau Fakafofongá, ka ko 'eku 'uhinga 'a'aku Sea, ko e ki'i taimi eni ia 'oku faingamālie ai mo kimautolu. Pea 'oku tu'utu'uni pau ke fai ai 'a e 'a'ahi ki he vāhenga fili 'o e Fakafofonga. Sea ko au mo 'eku tuí 'a'aku 'oku mahu'inga 'aupito e 'a'ahi ia ko eni. Ka ai ha'amau ki'i folau ko e folau fakaekimautolu pē ko e ō atu 'o talatalanoa pē. Ka ko e ngaahi 'a'ahi ko eni 'e mahu'inga 'aupito ia he 'oku 'i ai 'a e ngaahi fokotu'u pea mo e ngaahi fokotu'utu'u 'a e Vāhenga Fili ko iá ke hiki mai 'e he kakai pea mo e kau sekelitali 'oku nau ō pea omi ke fakakakato ke feinga'i ke muimui'i 'e he Fale ni. Sea ko au 'oku ou pou pou lahi atu ke 'oua mu'a 'e ta'ofi e 'a'ahi faka-Fale Aleá, ko homau fuofua ta'u eni 'i he Fale ni. 'Omai ke mau ki'i ō 'o 'a'ahi faka-Fale Alea ki homau ngaahi Vāhenga Fili ko hono 'uhingá he 'oku kehe pē

'a e 'a'ahi faka-Fale Aleá ia mei he 'a'ahi fakataautaha 'a e Fakafongia ki hono Vāhenga Fili. Sea ko e me'a ia 'oku fakahoha'a atu ai e motu'a ko ení. Mālō e ma'u faingamālie.

Mo'ale Finau: Sea kātaki ke ki'i fakahoha'a.

Eiki Sea: Kātaki pe Fakafongia Nōpele Vava'u te'eki ai ke 'oange ha faingamālie 'a Ha'apai 12.

Mo'ale Finau: Mālō. Sea, kuo u fanongo ki he me'a mai 'a e 'Eiki Nōpele. Sea kuo 'ohake he Nōpele 'a e laumālie, 'oku ou pehē ko e laumālie lelei. 'Ikai ke ngata pē ki he'etau ngāué, ka ko e tefito'i mo'oni 'o e ngāue ke fakapapau'i 'oku fai 'e he Tonga kotoa pē 'i ha tu'unga 'oku 'i ai 'a hono fatongia. Pea 'oku ou tui pe 'oku 'afio'i hifo pe he 'Otuá 'a e laumālie e Nōpelé, ko 'ene me'a mai mo e laumālie ko iá. Pea 'oku ou poupu au ki he laumālie ko iá Sea. 'Eiki Sea 'oku 'oatu e fakakaukau ko eni. Ko e ngaahi taimi ko eni 'oku hā mai ko ē 'i he fakataha'anga ko ē 'e fakafuofua pē ia ki he ngaahi lao pea mo e ngaahi 'u tu'utu'uni 'a ē ko ē 'oku fakahū mai ko ē 'e he Pule'anga 'o e 'aho ko iá. Pea ko e 'omai ko ē 'enau ngaahi ngāué koe'uhí ke 'oua na'a ma'u hala e kakai e fonuá 'Eiki Sea 'o pehē 'oku tau tatau kotoa pē 'i he ta'engāué, mo e ta'efuafatongia ki he Fale Alea 'o Tonga. Sea 'oku ou tui au ia ko e fatongia ko ē 'o e Fakafongá 'oku lahi, ka 'e makatu'unga ia 'Eiki Sea mei he faitotonu 'a e Fakafongá ke ne hanga 'o fua he 'oku 'ikai ke tohi'i foki hotau fatongia 'Eiki Sea. Ai e ki'i lave ki ai Sea, kapau 'oku ke fie langa ha *nation* ko ha fonua, kuo pau ke ke 'a'eva koe 'o ope atu 'i ho'o *job description* pe ko ho'o fatongia. 'Eiki Sea kiate au, ko 'etau *job description* ia. Ko 'etau fakamatala ngāué ia 'Eiki Sea. Ko e Fakafongia Fale Alea 'o Tonga 'oku lau ...

<003>

Taimi: 1450-1455

Mo'ale Finau: 'ene ngaue pea kuo pau ke u angatonu mo faitotonu mo fakahoko hono fatongia, 'oua 'e to e si'i hifo 'i he houa 'e valu 'i 'aho koe'uhi ...ke *value* 'ene fua fatongia. Ke *perform* ke ne 'alu pe 'o toho 'ene vahe Sea, 'ikai ke ne to e fehu'i ko e pa'anga ko ē 'oku ha'u mo ia ki 'api ko e me'a ia na'a ne ngāue'i. Sea te u 'oatu 'a e ki'i talanoa ko eni 'oku ou tui pe 'e tokoni. Ta'u 'e fā ko eni na'a ku 'uluaki 2010-2014 ko u manatu'i lelei pe mau ki'i loki Sea kei manatu'i lelei pe he Fale Alea motu'a.. Na'e 'ikai ke u fu'u kau au ia 'i he ngaahi Kōmiti, ka ko e ki'i fo'i tuliki ko e na'e 'i ai 'eku komipiuta hoku nofo'anga Sea, na'a ku feinga pe au ke u ha'u pe ki ai Sea he 8:30.

Ko hono 'uhinga 'Eiki Sea, na'a ku fehu'i kia aukapau na'a mou vahe? Ta 'oku taau ke u *perform* houa 'e valu 'i he 'aho 'Eiki Sea. Na'a ku hanga pe 'Eiki Sea, 'o fa'u 'a e *job description* pe 'a'aku. Koe'uhi 'Eiki Sea, ke u tomu'a fakatonuhia'i pe 'e au au, hoku vā mo e 'Otuá, mo e vā mo e kakai na'a nau fili mai au ki he Fale Alea Sea. 'Aho kotoa pe na'a ku ha'u (tapu pe mo e Palēmia ko u sio ki he tuliki 'oku 'i ai . Pea ma fononga mai, fononga mai mo e tokotaha makehe 'ikai ke u sio au ki ha Fakafongia. Na'e 'i ai 'a e ma'u ia 'Eiki Sea, mei mu'a na'e fononga mai mo e Fale Alea ko eni. Ko e Fakafongia Fale Alea ia vahe pē ia pea 'alu pe ia 'o takatakamilo 'osi pea ha'u pe ia 'o vahe 'Eiki Sea. Sea. Ko u fokotu'u atu. Pea 'oku ou sai'ia 'i he laumālie na'e 'ohake 'e he Nōpele...pea 'oku ou faka'amu pe Nōpele ki he me'a ko ena na'a ke 'omai , ko e totonu ia ho'o konisēnisi mo ho'o laumālie mo ho'o faka'uhinga he 'oku

mo'oni . Faka'amu pá na'e 'ikai ke ke 'omai ko ha 'ai pe ke fanongo mai 'a e kakai ke pehē 'oku 'ikai ha'atau ngāue.

Ko ia Sea, 'oku ou 'oatu 'a e me'a ko eniSea, 'osi 'a e ta'u 'e 4 fanongo mai mu'a ki he'eku talanoa. Na'a ku fakakaukau ke u hanga 'o ki'i *beat* ange 'a e *PM*, he ko 'eku a'u atu kuo 'osi 'i ai pe ia. Na'e 'i ai 'a e fu'u koniteina fute 'e 40 Sea, na'e li 'i he'etau *parking* Sea, na'e 'i ai 'a e ngaahi naunau mei Siaina. 'Aho faka'osi 'eku feinga ke u hanga 'o ki'i *beat* ke u 'alu ki hoku fāmili 'o fakamatala 'o talaange ne u ki'i mu'omu'a au ia ki he'eku ngaue'anga. Pea u pongipongia atu he 7.00, 'ikai ke u sio au ia ki he me'alele 'a e *PM* 'Eiki Sea, ko u pehē 'oku ou ikuna. Ko u ki'i 'alu atu 'o hū ki loto , ta ko ē na'e talu 'ene me'alele 'a'ana he tuliki koniteina Sea.

'Eiki Sea, 'oku ou 'ohake 'a e talanoa ko eni he 'oku mo'oni 'a e me'a 'oku 'uhinga mai ki ai 'a e 'Eiki Nōpele. Ko e 'a'ahi Fale Alea ia Sea, 'oku 'ikai ko ha me'a ia ke tu'utu'uni'i . Ko e taimi ko ē 'oku te paasi ai he fili 'a e kakai, kuo 'osi tu'utu'uni 'a e kakai ke te 'a'ahi. Ko u tui 'oku 'i ai 'a e 'a'ahi ia heni 'oku vahe. Ko e 'a'ahi ko eni 'oku ou 'oatu 'Eiki Sea, ko e 'a'ahi langa fonua pea 'oku pole ki ai 'a e Fakafofonga kotoa pē. Pea ko e 'uhinga ia Sea, 'eku tu'u hake ke u 'oatu 'a e me'a ko eni he ko u tokanga lahi ki he me'a ko eni na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki Nōpele.

Pea ko ia Sea, 'oku ou fokotu'u atu pe heni 'Eiki Sea fe'unga pe e taimi ko 'ē. He ko e taimi ia ko 'ē 'oku fakatatau ia ki he Polokalama 'a e Pule'anga pea ko 'ene 'osi pē ia 'a'ana ia. He 'ikai to e 'omai ha me'a kehe ia ko 'ene 'osi pe 'a e Lao, Tu'utu'uni pea 'omai hono polokalama. Ko e fo'i māhina 'e ua ko ē 'oku hala. 'I ai 'a e konifelenisi mo e ngaahi me'a ko iapea tau 'alu ai kitautolu 'o fua ai hotau fatongia Hou'eiki. 'Oku ou kole atu mo e fokotu'u atu kia kimoutolu 'oku 'i ai si'i kau tangata 'i Ha'apai Sea, 'oku 'ikai ha'anau ngāue 'anautolu. Ka ko u loto au ke u hanga 'o tulituli 'i he'eku 'ofa 'ia nautolu ke hiki 'eku *performance* ke u lava ke u ongo'i 'oku ou tonuhia 'Eiki Sea. Pea ko ia 'oku ou 'oatu ko u pehē 'e au 'osi fe'unga pe 'ē, tukukehe kapau 'oku to e pehē 'e he Pule'anga ke to e 'omai mo ha me'a fo'ou ke tanaki mai Sea, pea te u loto pe ki ai 'Eiki Sea.

Ka ko e me'a ko ē ki he 'A'ahi Faka-Fale Alea. Hou'eiki! Tau o 'o fai 'etau 'a'ahi! Tui au kuo 'osi fe'unga 'a e me'a kuo 'omai 'e he fonua ma'a kitautolu ke tau fai'aki e... Kapau 'e toki 'omai pē ha 'a'ahi ia pe 'oku totongi pea fai'aki pē ia ka ko e laumālie ia'Eiki Sea, pea 'oku ou sai'ia 'i he me'a ko iana'e 'ohake 'e he 'Eiki Nōpele 'o ne fehu'ia 'oku 'i ai koā ha'atau ngāue 'oku fai? Ko e ngāue ē Sea, he polokalama ko 'ē, ke fanongo mai 'a e kakai 'o e fonua 'oku 'i ai 'etau ngāue. Pea 'oku 'osi 'i loto ia hē. Ko e toenga 'o e māhina 'e ua ko ē , 'oku ou tui 'e fiemālie pē 'a e kakai 'i Ha'apai fai e konifelenisi 'i Ha'apai, fo'i taimi ko ē 'i aim o e 'aho 'o e Tu'i 'oku fai mo ia 'i Ha'apai. Pea ko e taimi ko ē te tau *attend* ai ko ē'aho 'o e Tu'i ko 'etau fai ia hotau fatongia. 'Oku 'i ai hotau fatongia ai ki he kakai 'o e fonua. Ke tau faka'ilonga'i 'etau *culture* mo 'etau 'u me'a ko ia, 'oku 'ikai te tau o noa'ia pē. Pea ko ia 'oku ou fokotu'u atu Hou'eiki, ko 'etau o ki ha feitu'u tau 'alu tokanga pē pea tau 'alu pe 'o *study* pē ha fa'ahinga me'a ke 'aonga ki he kakai e fonua Sea. Mahalo ko e ki'i fakahoha'a pē ia Sea. 'Ofa pe 'e 'aonga atu mālō...

<004>

Taimi 1455-1500

'Eiki Sea: Me'a mai 'a e 'Eiki Minisitā Polisi.

Poupou ki he taimi tēpile ngāue 'a e Fale Alea

'Eiki Minisitā Polisi: Mālō mu'a 'Eiki Sea 'a e ma'u 'a e ki'i fo'i faingamālie ko eni, pea te u fakanounou pē ki he Feitu'u na pea pehē ki he Fale Alea. 'Oku ou tu'u pē Sea ke u poupou pē au ki he taimi tēpile. Ko e anga ko ia 'a e ki'i taukei kuo fou mai ai 'a e motu'a ni 'i he ki'i ta'u ko eni ko u hū mai ai ki heni, ko e taimi ko ē 'oku hoko hoko ai 'a e 'a'ahi 'i he ta'u ki he ta'u 'alu leva 'a e ngaahi palani mo e ngaahi palōmesi 'o fokotu'utu'u 'i he laipeli, pea fakahoko pē 'a e me'a tatau mei he kakai he ta'u ki he ta'u ki he ta'u. Na'e 'i ai 'a e ta'u na'e fakahoko 'e he Sea mālōlō ke ki'i toloi 'a e 'a'ahi pehē ni, kae 'atā pē ni'ihi ia ko ē ki motu ko hono 'uhinga ko e faingata'a 'enau me'a mai mei motu 'atā pe ia, kae 'oua 'e *mandate* he ko e taimi ko ē 'e *mandate* ai 'oku hoko ai 'a e me'a 'e ua Sea fakalukufua.

'Uluaki, tu'utu'uni fakalukufua ia, ua 'oku vahe leva ia. Ko e pehē pē ko ē 'a'ahi 'oku 'i ai hono patiseti 'o'ona ia mole, pea ko e me'a ko ē 'oku fai ki ai 'a e tokanga ko 'ene mole 'omai 'a e fie ma'u 'a e kakai 'oku 'ikai ke lava 'o fakafetaulaki'i, 'osi pē ko ē 'a'ahi 'o e ta'u ni fo'i 'a'ahi ko ē 'o e ta'u fo'ou me'a tatau pē ko ē 'oku lau mai 'e he kakai ko ia pē 'oku tau to e lau mai. Pea 'oku hangē ia 'i he taimi 'e taha Sea 'oku ki'i hangē ia ha fakamatalili 'ete fotu atu mo e fakatupu 'amanaki kae toutou hoko pē pea 'ikai ke a'u ia 'o hoko matelia 'a e fo'i talanoa.

'A ia ko e vaha'a taimi pē ni Sea na'e 'i ai 'a e taimi ia na'e 'ikai ke fakahoko ai 'a e 'a'ahi na'e lele pē motu'a ni ia 'o 'a'ahi pē ki hoku kāinga he 'oku 'atā pē ke te 'alu 'o 'a'ahi he 'oku mahino ko hono fatu pehē ni 'a e taimi tēpile 'oku ne hanga 'o fakamahino mai ko e tokotaha Fale Alea 'oku 'ikai taha pē hono fatongia ke me'a pē 'i Fale Alea 'ata'atā pē 'oku 'i ai hono fatongia ki he siasi he taimi ke fai ai ha konifelenisi, 'oku 'i ai hono fatongia ki he 'Ene 'Afio 'o kapau 'e fakahoko 'a e 'a'ahi, pea 'oku mau fiema'u ke mau fakafē'ao ki he 'Ene 'Afio kae 'ikai ko e Minisitā pē 'e taha Ngoue, ke mahino 'oku mamafa 'a e kaveinga ko ia 'i hono faka'ai'ai 'a e langa 'o e ngoue tautefito ki he vaha'a taimi toki 'osi 'a e afā. Ke uki 'a e fo'i tala fatongia ko ia mei Tokelau ki he Tonga ke mahino 'oku mafatukituki Sea, pea ko e 'uhinga ia ko ē 'oku mau tui 'oku hanga 'e he taimi tēpile ko eni 'o fatu ke fakafaingamālie'i 'a e ngaahi fatongia kehe, 'a ia 'oku mahino pē ko Mā'asi ko Sune 'oku lele mo e Fale Alea, ko Sepiema ko 'Okatopa ko Novema 'e tuku leva 'a e ngaahi toenga ko ē ki he ngaahi fatongia kehe pē ia Sea 'i he fonua mo e siasi pea 'oku 'atā leva ki he tokotaha kotoa ke nau me'a atu 'enau *constituency* pea hanga pē 'e he 'Eiki Sea mālōlō 'o fakafaingamālie'i 'a kinautolu mei motu ke faingofua mahino 'oku mau tali he te nau me'a atu he 'oku faingata'a he ko e 'alu mei he motu ki he motu ki he motu.

'Oku ou tui pē mahalo 'e laumālie lelei pē Feitu'u na ki ai Sea, ka ko e me'a ko ē ki hono *mandate* fakalukufua 'e nono'o katoa kinautolu ki ai, pea 'omai mo 'etau lipooti pea 'osi ko ia 'oku 'ikai ke ... 'oku 'omai pē lipooti ko ē 'oku fiema'u ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha lipooti ia ko e hā 'a e me'a kuo lava, ko e 'uhinga ia 'oku 'ikai ke lava ia 'o fakapa'anga 'e me'a kotoa pē. Ko e 'uhinga ia Sea 'oku fai ai 'a e poupou ki he taimi tēpile ko eni, mo e poupou fokotu'u atu, mālō 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: 'Io 11, me'a mai.

Taukave ko e polokalama faka-Fale Alea sai ke kau ange ki ai Hou'eiki Kapineti

Tevita Lavemaau: Mālō 'Eiki Sea. Sea 'oku ou fanongo lelei pē ki he ngaahi feme'a'aki ko eni, pea ko e 'a'ahi ia 'io, ko e Hou'eiki Minisitā ia 'oku faingamālie pē ke nau 'a'ahi ki he kotoa pē ki motu ko e 'uhinga eni ia ki motu, he 'oku 'uhinga he 'oku 'i ai 'enau ngaahi Potungāue. Ko kimautolu ko eni 'oku mau lele mai mei motu pea tautefito hangē ko eni ko eni ko Tokelau ka lava ha ki'i 'a'ahi ko mau pē te ma lava atu ka ko e hā 'ema me'a te ma 'alu atu 'o talaatu he 'oku 'ikai ke sio mai 'a e kakai ia 'oku folau ange 'a e Tokoni Palēmia pē ko ha 'Eiki Minisitā he ko nautolu ia ko ē te nau talaatu ko ē me'a ko ē 'oku fanongo mai ki ai 'a e kakai 'oku nau pehē mai 'oo 'e lava 'o fai 'a e ngāue ko eni. Ko e me'a ia ki he 'emau lele atu ko ē 'o talaatu ko e fo'i ava ko eni ki Niua tau faingata'a'ia ai 'e fana kuo fuoloa pea nau pahia 'i he ta'u eni 'e fiha 'a e tala 'e fana pea kapau 'e me'a atu pea mo e 'Eiki Minisitā ko ē ki he taulanga mo e me'a 'o talaange ki he kāinga 'i motu ko eni 'oku fai 'a e ngāue masi'i ko e fiefia lahi atu ia ka ko ha fiefia. Pea ko e 'uhinga 'eku fakamālō atu au 'Eiki Sea ko e 'uhinga 'a'aku ia 'ai ha ki'i 'a'ahi pē ia 'a e Fale Alea ke lava 'o *organize* fakalelei, he kapau te u lele au ki motu te u nofo pē au 'i motu ka ko u fiema'u 'e au 'a e Fakafofonga fika 5 he ko e mataotao ia he ngoue ko e motu'a Minisitā Ngoue pea mo ha Hou'eiki Minisitā 'e faingamālie ke nau o'ange 'o sio 'i he funga fonua, 'i ai ha me'a 'e ala fai ke tokoni, ko 'eku 'uhinga pehē 'oku pau ke fakahū te u 'i ai pē au ia 'i he 'aho kotoa pē ko e 'osi pē eni ia te u lele au ia ki motu, he 'ikai ke tatau mo 'enau o'ange ke tau kau fakataha he ko e fo'i misiona 'a e Fale Alea ke tokoni'i 'a e kakai masiva, tukuhausia he langalanga ko eni 'oku tau fai 'Eiki Sea. Mālō 'a e ma'u faingamālie.

Vātau Hui: Sea ka u ki'i fakahoha'a atu Sea.

'Eiki Sea: 'E toki 'oatu ho fainfamālie 'i he 'osi 'etau break. Hou'eiki ...

(Na'e *break* heni 'a e Fale)

<005>

Taimi: 1520-1525

Sātini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea

'Eiki Sea: Mālō ho'omou laumālie Hou'eiki me'a mai 'Eiki Minisitā Pa'anga

'Eiki Minisitā Pa'anga: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea tapu mo e 'Eiki Palēmia tapu mo e Hou'eiki 'o e Fale Alea 'o Tonga kole fakamolemole atu 'Eiki Sea he ki'i tōmui mai na'e 'i ai pē ki'i 'uhinga ko e ai pē 'etau fatongia ki'i mo'ua he ki'i fakataha 'e taha, kā ko 'eku kole atu 'Eiki Sea ko u lele mai kuo ki'i toloi e fika 7 mo e fika 8 ki he ngaahi tu'utu'uni ki he Toutai 'i he Kolo Matātahi kā ko e kole atū pē Sea na'a ke laumālie lelei pē ke to e fakahū atu ai pē ke tali 'a e Tu'utu'uni Fakatonotonu ko ia fika 7 mo e fika 8.

'Eiki Sea: Ko ia 'Eiki Minisitā na'e toloi koe'uhī ko e lolotonga me'a atu 'a e 'Eiki Minisitā Ngoue mo e Toutai kapau 'oku loto pē Pule'anga ke fakahū mai 'i he ...

'Eiki Minisitā Pa'anga: Ko ia pē 'Eiki Sea 'oku loto lelei pē Pule'anga ke to e fakahū atu pē ko u fakafofonga'i atu 'a e tangata'eki 'Eiki Minisitā ko ia

'Eiki Sea: Mālō, 'oku lelei pē

'Eiki Minisitā Pa'anga: Mālō

'Eiki Sea: Me'a mai koe 'i he Ngaahi Tu'utu'uni Fika 7/2018 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai Kolo Matātahi 2016 'e oatu ho'o miniti 'e 5 'Eiki Minisitā.

Fakama'ala'ala Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai Kolo Matātahi 2016

'Eiki Minisitā Pa'anga: Mālō 'Eiki Sea ko e ...tapu mo e Feitu'u na ko e tu'utu'uni ko eni ko e tu'utu'uni felāve'i pea mo e Lao ki hono Pule'i e Toutai 2002 pea ko e me'a felāve'i pea mo e ngaahi feitu'u ko ē 'oku pule'i makehe 'a ia ko e ngaahi tēpile pē ena 'oku 'omai ko eni 'i ai 'a e fanga ki'i liliu, ngatangata'anga mo e me'a ko ia kā 'oku 'ikai ke toe fu'u 'i ai ha me'a lahi ia mei ai ko e 'uhinga ia 'a e...ko e kongā 'uluaki ...

<007>

Taimi: 1525-1530

'Eiki Minisitā Pa'anga : Ko e ngaahi me'a ia felāve'i mo e ngaahi me'a 'i Ha'apai mo Vava'u pea a'u ai pē ki Tonga ni. Pea ko ia pē 'oku kole atu 'Eiki Sea ke me'a pē ki ai 'a e Hou'eiki 'ikai ke fu'u loko 'i ai ha fu'u me'a fēfē ia ai. Ko hono ki'i fakalelei mai pē 'a e ngaahi me'a ko ia, ka ko e me'a mahu'ingá, 'oku lele mai 'a e Lao ko eni, pea 'oku fakalahi mai 'a e ngaahi matātahi, ke kau 'i hono pule'i mavahe. Ko ia pē 'Eiki Sea. Mālō 'a e ma'u 'a e faingamālie.

'Eiki Sea: Kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki – Tu'utu'uni Fika 7/2018.

Tu'utu'uni Fika 7/2018

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2016, Lao ki hono Pule'i 'a e Toutai 2002. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 15 kupu si'i (1) mo e 101, kupu si'i 2 (b) 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Toutai 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 - Hingoa Nounou & 'UHINGA'i Lea. Kupu si'i (1) : 'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosā Taka, Siaso Sovaleni, Losaline Mā'asi, Tēvita Lavemaau, Mo'ale Finau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki. 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Vaha'i. 'Oku loto ki ai 'a e toko 17 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali 'a hono lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni ko eni, kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2016, Lao ki hono Pule'i 'a e Toutai 2002. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 15 kupu si'i (1) mo e 101, kupu si'i 2 (b) 'o e Lao ki hono pule'i 'o e Toutai 2002. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Toutai 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 - Hingoa Nounou & 'UHINGA'i Lea. Kupu si'i (1) : 'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau tu'o 2 'a e Lao Fakaangaanga. Me'a mai Fakafofonga Nōpele Vava'u.

Kole ke tukuhifo Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2016

Lord Tu'ilakepa: Sea, kole mu'a ke ki'i tukuhifo mu'a Sea. Ko e Lao ko eni 'oku lolotonga hoko pē ia, ka 'oku 'i ai pē 'a e fanga ki'i me'a ke mau fehu'i atu 'Eiki Sea. 'Oku fekau'aki mo e ngaahi me'a mo'ui 'Eiki Sea he kupu 'o e Lao ko eni.

'Eiki Sea: Hou'eiki ko e fokotu'u eni mei he Hou'eiki Nōpele ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato. 'Oku 'i ai ha poupou? (ne poupou) Hou'eiki mālō ko eni kuo tukuhifo 'a e Tu'utu'uni Fika 7/2018. Tau hoko ki he Tu'utu'uni Fika 8/2018 - Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2017. Me'a mai 'Eiki Minisita.

Fakama'ala'ala he Tu'utu'uni Fika 8/2018

'Eiki Minisitā Pa'anga: Mālō 'Eiki Sea. Hūfanga pē he ngaahi fakatapu kuo 'osi hono fai, ko e tatau pē 'a e fakatonutonu ko eni, ka ko e Fakatonutonu eni 'o e 2017. 'A ia ko e Fika 8 ia. Mahalo ko e me'a lahi pē he fo'i fakatonutonu ko eni, ko 'ene to e fakalahi 'a e ngaahi Kolo Matātahi ko ia 'oku 'asi he Tēpile 'o e Tefito'i Tu'utu'uni. 'A ia ko e 'oku hā ko ē he Fika 2. Pea meimei ko e 'uhinga lahi pē ia 'o e ki'i fo'i Lao ko eni, he taimi 'oku to e tali atu ai ha kolo matātahi, ke fakakau 'i he pule'i makehe. Ko ia pē 'Eiki Sea mālō Sea.

Tu'utu'uni fika 8/2018

'Eiki Sea : Kole atu ki he Kalake ke lau 'uluaki. Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi .

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo ...

<008>

Taimi: 1530-1535

Kalake Tēpile: Matātahi 2017, Lao ki hono Pule'i e Toutai 2002.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'i he Kupu 15 Kupu si'i (1) mo e 101 Kupu si'i (2) Konga (b) 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina e Toutai 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni.

'Uluaki hingoa nounou mo e 'uhinga'i lea. Kupu si'i (1), 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2017.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fika 8, 2018 kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa Taka, Siaso Sovaleni, Losaline Ma'asi, Tēvita Lavemaau, Mo'ale Fīnau, Sāmiu Vaipulu, Vātau Hui, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngāue Fakalotofonua, 'Eiki Minisitā Polisi, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā 'o e MEIDECC, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana. 'Oku loto ki ai e toko 17.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai loto ke tau tali hono lau 'uluaki 'a e tu'utu'uni ko eni kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2017.

Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 15 Kupu si'i (1) mo e 101 Kupu si'i (2) Konga (b) 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Toutai 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni.

Kupu 'uluaki, hingoa nounou mo e 'uhinga'i lea. Kupu si'i (1), 'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi 2017.

Lord Tu'ilakepa: Sea ...

'Eiki Sea: Me'a mai Fakafofonga Nōpele Vava'u.

Kole ke tukuhifo ki he Kōmiti Kakato Tu'utu'uni fika 8/2018

Lord Tu'ilakepa: Fokotu'u atu pē, 'oku tatau pē mo e Fika 7 kole atu pē ke to e tuku hifo mo ia 'Eiki Sea. Mālō.

'Eiki Sea: Hou'eiki ko e fokotu'u eni ke tuku hifo ki he Kōmiti Kakato, 'oku 'i ai ha poupou ki ai? Mālō Hou'eiki ko e ngaahi tu'utu'uni eni na'e toloi koe'uhī ko e me'a atu e 'Eiki Minisitā Ngoue mo Toutai ko eni kuo tuku hifo ki he Kōmiti Kakato, mālō Hou'eiki ka tau hoko atu ki he 'asenita, ki mu'a pea tau *break* na'a tau kei feme'a'aki 'i he Līpooti Fika 1, 2018 mei he Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita. Ne 'osi 'i ai e fokotu'u ke tali pea na'e lolotonga fai e fakamalanga e Hou'eiki.

Alea'i Līpooti Fika 1/ 2018 Kōmiti Tu'uma'u ki he 'Asenita

Vātau Hui: Sea ka u ki'i fakahoha'a atu.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Poupou ke kau mai Kapineti he 'a'ahi Fale Alea

Vātau Hui: Tapu mo e Sea, tapu mo e 'Eiki Palēmia. Tapu mo e Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea kae tuku mai ki he ki'i motu'a ni ke u to e ki'i fakamalanga atu pē au 'i he'eku poupou 'anenai 'i he fekau'aki pea mo e 'a'ahi. Sea ko u tui ko e Kupu 20 ko ē 'etau Tohi Tu'utu'uni 'oku

'asi pē ai 'i he Sea ke faitu'utu'uni ki he fatongia ko ia. Sea pea ko e hoha'a ko ē 'a e motu'a ni 'oku tātaihaha pē foki ke mau toki ki'i folau ki motu. 'Ikai ke u ofo au ia 'i he me'a kuo me'a 'aki 'e he Fakafofonga ko ia 'o Ha'apai 11 he 'oku me'a atu pē ia he uike kotoa ki Ha'apai. Ko e motu'a ko eni talu e lele mai mei motu te'eki ke folau tu'o taha ki ai pea ko au ia Sea kapau 'e to'o pē 'a e ngaahi folau ia fakataautaha ka 'oku ou mahu'inga'ia ange au he ki'i folau ko eni ke u folau pea mo ha 'Eiki Minisitā mo ha 'Eiki Nōpele ko hono 'uhinga pē Sea he 'oku 'i ai e ngaahi me'a ia 'oku fiema'u ke fakamatala'i mahino he 'oku ou fakamatala pē foki au ia ka 'oku mou mea'i pē 'e 'i ai pē e kakai ia 'oku 'ikai pē foki ke nau fie fanongo mai. Ka ko e taimi ko ē te mau ō atu ai pea nau me'a mai nautolu ko e 'Eiki Minisitā eni 'oku me'a mai he kapau 'e me'a mai e 'Eiki Minisitā Ako fakafeta'i koe'uhī ko e ako 'i Niua he ko eni 'e 'osi e teemi ko eni 'oku te'eki ke hoko e ako ...

'Eiki Minisitā Pa'anga: 'Eiki Sea ke u ki'i tokoni pē mu'a ki he, ke u ki'i tokoni ki he Fakafofonga Niua. Pē, pē 'e, kapau 'e me'a pē ia mo e 'Eiki Nōpele Niua. Ko u tui 'e toka'i he kāinga, mau lele atu 'a mautolu ia 'oku 'ikai ke ...

<009>

Taimi: 1535 - 1540

'Eiki Minisitā Pa'anga: ... ki'i, fu'u tokanga fēfē mai ha taha ia. Mālō Sea.

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea ko u fakamālō atu ki he toka'i 'a e 'Eiki Minisitā. Te nau toka'i mai pē ka 'oku 'ikai foki ke mau pule'i e pa'anga 'a e Pule'angá 'o hangē ko e Feitu'u na, ko e me'a ia 'oku fiema'u 'e he kāinga. Mālō 'Eiki Sea.

Vātau Hui: Mālō. Sea mālō mu'a e tokoní. Sea ko u fakamolemole pē au ia pea ko u faka'apa'apa lahi au ki he Kōmiti ko eni, faka'ofa'ofa e ngāue ia. Ko e kole pē 'a e motu'a ni he 'oku 'i ai e ngaahi me'a ia 'oku fiema'u ke fakamatala'i ki hoku kainga. Ko ena ko e letiō foki ena na'e 'ikai ke a'u foki e letiō ia 'oku lahi ange ngaahi me'a ia 'oku 'ikai ke ma'u pea 'oku 'alu ia 'o tautau e letiō ki he fu'u 'akau ko e 'uhinga kae fakaongo mei ai koe'uhi ke ma'u e 'eá. Pea ko u tui Sea ko e faingamālie ko eni 'e fu'u fiema'u lahi 'aupito ia 'e hoku ongo motu 'o'oku 'a e 'a'ahi, ki'i 'a'ahi ko eni. Pea ko u kole, ka lava e ki'i 'a'ahi, ōmai, pea muimui'i e me'a ko iá. Kapau na'e 'ikai ke fa'a muimui'i he to'u Fale Alea ko ē Sea, ko u kole atu, 'ai ke muimui'i he to'u Fale Alea ko eni. 'Ai pē ha me'a 'e tolu pē fā pea muimui'i ia he ko u tui ko Niua ia 'oku lahi mahalo 'e fakahokohoko mai ia mahalo 'e a'u ia 'o 10 pē fiha ka te mau feinga homau lelei taha. Ka ko e me'a ko ē 'oku me'a atu 'aki 'e ha 'Eiki Minisitā pē ko ha Hou'eiki, te nau me'a ange ki ai ke mau, ke u muimui folau atu ai. Sea,ko e fu'ufu'uni koloa. 'I ai pē lau 'a e Tohitapu 'oku pehē, 'e tupu pē 'a e monū'ia ha potu te ne a'u ki ai, ko e folofola ia Sea. Taimi ko ē 'e a'u ki ai 'a Sīsū ko ē 'oku tau lolotonga lotu pea fa'a hanga 'e he Sea e Kōmiti Kakato 'o hake heni, fa'a mālie'ia au. 'E tupu e monū'ia ha potu 'e a'u ki ai 'a e kau Fakafofonga pea mo e Hou'eiki Kapineti ...

Mo'ale Finau: Sea ki'i tokoni ange ki he Fakafofonga Sea. Sea ki'i fehu'i Fakafofonga. 'E lava pē ke ke ki'i nouti, 'ai pē ha'o fu'u nouti ke ke toki me'a atu pē koe 'i Tīsema, lau'i. Ko 'eku tokoni pē. Hangē pē foki 'etau me'a ko 'etau ō ko ē ki he ako. Ko 'etau ōmai pē ko ē mei motu 'o akó toki foki pē foki tautolu 'i Tīsema. Tau foki pē mo 'etau nouti 'o fakahā atu ki he mātu'a, ko ē na'a ku ha'u ki he ako. Ko 'eku kole, 'e lava ke ke ki'i nouti ke ke foki pē ko ē 'i Tīsema 'o lau'i atu ki he kāinga, talaange ko e anga ē 'etau pa'anga, ko 'etau vahevahe ē 'oku pehē mo pehē.

Vātau Hui: Sea kātaki fakamolemole. 'Oku 'ikai ke u tali 'e au e tokoni ko eni Sea. Ko e nouti ko ha me'a 'a ha ki'i fānau ako. Sea ko u kole atu ki he Fakafofonga 11 ko eni 'o Ha'apai, lea he me'a 'a Ha'apai kae tuku e me'a 'a Niua ke lea pē ai 'a Niua. Ko e 'uhinga e me'a 'oku ou fakahoha'a ai Sea. Sea,

'Eiki Sea: Kātaki Fakafofonga te u to e 'oatu pē ho'o taimi ka ko eni 'oku 'i ai e faka'ilonga mei he 'Eiki Palēmia mahalo na'a.....

Vātau Hui: Mālō Sea.

'Eiki Sea:tali mai ha me'a fakafiemālie ki he Feitu'u na.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Palēmia.

Ke fokotu'utu'u polokalama 'a'ahi makehe ma'a Tokelau

'Eiki Palēmia: Mālō Sea. Tapu atu ki he Feitu'u na kae 'uma'ā e toenga e Hou'eiki. 'E Hou'eiki 'oku tau fanongo kātoa ki he to'e ko eni 'oku fai 'e he Fakafofonga. Pea ko u fokotu'u atu, 'e faingata'a ke tau faka'ikai'i 'etautolu ia 'a e ngaahi 'uhinga ko eni 'oku ne fokotu'u mai. Ka ko u pehē ke tau hanga mu'a 'o fokotu'utu'u ange 'a Niua ke makehe. 'Oua te tau fakakaukau'i fakataha 'a Niua mo e toenga, 'oku ou tui 'oku mahino kiate kimoutolu 'eku 'uhinga. Tau talanoa kitautolu he 'ū feitu'u kehe kae tuku 'a Niua ki he tafa'aki he 'oku 'i ai 'ene mo'oni 'ana. Ka tau toki fakakaukau'i 'etautolu ha fo'i taimi fe'unga ke lava 'o 'alu, 'o me'a ki Niua ha fo'i uike 2 pea fakakau mai e puna 'a e vakapuna mo e ngaahi me'a pehē ke kau fakataha 'i hono fakakaukau'i 'a 'ene folau. Ko u fokotu'u atu, kia au ko u tui kakato au ki he'ene fakamatala. 'Oku fiema'u ia ke ne muimui'i, ka 'oku ou, te fie fakamanatu pē Fakafofonga, na'e 'osi muimui'i mai pē he kau Fakafofonga kimu'a kae mahalo 'e tonu ange ho'o muimui'i 'a koe he muimui'i ko ē. Kaekehe ko 'eku fokotu'u atu fēfē mu'a ke 'oua te tau hanga 'o fakakaukau'i fakataha. He kapau te tau fakakaukau'i fakataha, 'e 'i ai 'a e ngaahi me'a ia te tau fehulunaki ai. Hangē ko eni, ko au ia 'oku 'ikai ke u loto au ke u to e kau ha 'a'ahi fakauike ua. Pea 'oku tu'o lahi 'eku toutou fakahā 'i he Fale Alea talu 'eku hū ki Fale Alea, 'a e 'uhinga 'oku 'ikai ke u loto ai ki ai. Na'e 'i ai e taimi na'a ku fokotu'u ai fēfē ke fakahili ta'u pea 'ikai ke tali. Pea na'e 'i ai mo e 'ū fokotu'u atu kimu'a. Kaekehe ko e anga ko ē ongo 'a e motu'a ni ki he me'a ko e 'a'ahi ...

<001>

Taimi: 1540-1545

'Eiki Palēmia: ... ko e anga ko ē 'eku 'a'ahi 'i he fo'i liliu fo'ou ko eni, 'oku ai e me'a lalahi 'e 4 ia 'oku 'ohake ma'u pē he ta'u. Ko e hala pule'anga, ko e 'uhila, ko e vai, ko e ako, toutai mo e ngoue, 'i he ta'u ki he ta'u ki he ta'u. Pea 'oku 'ilo pe he tamaiki ko ē 'oku nau fa'a muimui 'iate aú 'o lēkooti, ko e 'osi ko ē pea u pehē atu, 'alu 'o lipooti mai e me'a he tau fakatahá. 'Alu e ta'ahiné 'o 'ai e fo'i lipooti faka'ofa'ofa 'ai mo e ngaahi teuteu, 'ai mo e ngaahi tā ki ai, ka ko e anga ko ē 'eku, ko 'eku talanoa pē eni 'iate au kātaki 'oku 'ikai ke u ... moutolu ia mou tau'atāina moutolu mo ho'omou fakakaukau. 'Osi ange 'a e fu'u ta'u ko eni 'e tolungofulu kuo u 'a'ahi holo ai he ngaahi feitu'ú, 'ikai ke u ongo'i 'e au 'oku ai ha fu'u me'a fēfē ia. Ha fa'ahinga *impact* 'o ha fa'ahinga me'a 'oku 'asi mai. Kai kehe ka ko 'eku 'uhinga ia 'etau kehekehé, mahalo 'e kehe pe au ia meia moutolu.

Kiate au 'oku ou tui ange au ko e 'u fakamole ko eni he 'etau 'u folau, he ko e fakamole lahi, 'oku ke mea'i pe 'e koe Sea 'a e 'u fakamolé. Ko e taimi ko ē 'i he kuohilí Sea na'a mau puna vakapuna. Na'e ai e fo'i folau 'e taha na'a mau folau ai ki Niua, mahalo na'a mau toko 4, na'a mau puna vakapuna mo e kau kalake ko e 'akauni kalake 'e toko 2. Pea faai mai 'o faai mai 'o ki'i fakasi'isi'i hifo e konga ko iá. Ka ko 'eku pehē, ko mautolu ko ē 'i Tongatapu ni, 'ikai ke u tui au 'oku to e fiema'u ke tau 'a'ahi uike 2 kitautolu, kumi kumi pe 'e koe ia ha faingamālie pea ke toki pehē atu pe koe 'o mou toki talanoa mo e 'ofisa koló mo e pule fakavahé.

Fokotu'u fēfē to'o pa'anga 'a'ahi Fale Alea Tongatapu 'ave fakalahi 'aki \$ 'a'ahi vāhenga Tokelau

Ko moutolu ko ena mei tahí 'e faingata'a ke u hanga 'e au 'o talaatu kia moutolu mei tahí ke tau faitatau hangē ko eni ko Vava'ú 'oku ai e 'otu motu ia 'oku tu'u makehekehe pea 'oku pau pe ke ki'i kehe hono natulá 'o'ona. Ka ko 'eku fokotu'u atu 'e aú, fēfē ke to'o mai e pa'anga ko ē 'oku tau fakamoleki ko ē he'etau folau, 'o 'oange ia ki he fa'ahinga ko ē mei tahí. To'o mai ha konga e pa'anga ko iá 'o 'ange kia nautolu ke to e ki'i fakalahilahi ange 'enau takitaha puna ki hono feitu'u 'o 'a'ahi ki ai.

'Oku ai e taimi lahi kuo u ongo'i 'e au 'oku ngali, 'oku ou ongo'i 'e au he taimi ko ē 'oku ou 'alu atu ai 'o, teuteu 'a'ahi atu 'a e Fale Aleá uike 2. Pea ko 'eku 'asi atu pē fa'a tu'u hake 'a e tama ia he fakatahá. Hā ho'omou me'a 'oku toutou omai, ko e ta'u ko e omi 'atu 'emau fakakaukáu, 'osi ko iá 'oku 'ikai ke ai ha me'a 'e hoko. Ko e ta'u ko ho'omou ōmai 'osi ange ko iá 'ikai ke ai ha me'a 'e hoko. Pea 'oku mo'oni ia. Kai kehe hangē ko 'eku fakamatalá 'e kehe pē 'a au ia pea kehe 'a e anga ho'omou fakakaukáu. Taki taha fai 'aki 'ene fakapotopoto. Ka ko e fokotu'u fakalukufua ko eni, fakasi'isi'i 'a e ... to'o mai 'a e fakamole ko eni he'etau folau 'o 'ange ia ha konga e pa'anga ko iá ki he kau Fakafofonga mei tahí ke nau toutou, kapau ko e fo'i folau 'e 4, pe 5, 'ai atu ke 8.

Kai kehe ko e anga, kae tukukehe'i 'a Niua. Fakafofonga, kātaki, tuku ke toki polokalama'i makehe koe ia ha'o ... koe'uhí he 'oku tau kehekehe fakasiokalafi mo e ngaahi me'a pehē. Ko ia kuo u fokotu'u atu ke ... ka ke kāmata'aki 'a e me'á, 'a e 'a'ahi ngoué, *show*. Ko e soú, pea ke me'a muimui he Tu'í pea kuo u tui ko e fu'u konga lahi 'e lava ai. Ko ho'o kemipeiní na'a ke 'alu tokotaha na'e 'ikai ke ke to e uki mai ke 'alu atu, na'e ola lelei pē ho'o 'alú. Kai kehe ko e mo'oni 'aupito 'a e fakamalanga 'a e Fakafofonga mei Niua pea 'oku ou faka'apa'apa lahi ki ai, ka ko e anga ia 'eku fokotu'u atu.

'E Sea, toki fai ha fokotu'utu'u 'e moutolu ia 'a e tokotaha ko eni, pe ko e hā ha founa 'e lava ai ke ... lolotonga e tutukú. Lolotonga e tutukú palani ai e fu'u fo'i fakatatau ki he taimi tēpile 'a e vakapuná ke ke me'a atu ai e Kai kehe ko e ki'i tokoni pe Sea. 'Ikai ko ha'aku talaatu eni kuo u fakata'e'aonga'i, ko 'eku lau pe eni 'a'aku kiate au, ta'u eni 'e 30 'eku 'a'ahi pea 'oku 'ikai ke u fu'u ongo'i 'e au ia na'e ai ha fu'u me'a fēfē ai. Toki ai ha taimi kehe 'o ... pea 'oku ou fokotu'u atu, ko e tokotaha Fale Aleá 'oku ngāue *full time* ...

<003>

Taimi: 1545-1550

'Eiki Palēmia: ...'oua to e pehē mai 'e ha taha 'oku ngāue *part time*. e ma'u 'a e kakai. 'E a'u pe ia ki ha'o tokoto pe koe ho'omou 'api 'o ke fakakaukau 'oku 'osi kau pē ia ai, tokua 'oku

ke ta'emanonga 'i he fakakaukau ki ho vāhenga. Ko e kongā ia ho'o ngāue, ka ko u fokotu'u atu ko e tokotaha Fale Alea 'oku ngāue *full-time*. Pe 'oku te 'alu ki ai pe 'ikai. 'Oku tuku ki ai ho loto mo ho'o fakakaukau pea ke lotu. Ko e ngaahi kongā pe ia 'o e 'a'ahi ... Mālō 'aupito.

'Eiki Sea: Mālō!

Lord Fusitu'a: Sea, kātaki ko 'eku ki'i tokoni atu 'o fakamālō ki he 'Eiki Palēmia, kapau 'e laumālie lelei 'a e mēmipa 'i he lolotonga me'a 'i he *issue* ko ena. Mālō 'Eiki Sea. 'Oku ou fu'u fakamālō lahi 'aupito ki he 'Eiki Palēmia. 'Oku hangē ko e lave 'a e Mēmipa ko ena mei Niua. a. Ka me'a ange ha 'Eiki Minisita 'e to e 'i ai hono ngafa 'o'ona ia ki he si'i mātū'a ko ē 'i Tokelau, he ko nautolu 'oku nau pule'i 'a e pa'anga 'a e Pule'anga. 'A ia ko eni kuo 'osi me'a mai 'e he 'Eiki Palēmia. 'Oku 'ikai ha'ane hoha'a 'ana ki ha 'a'ahi ki hono vāhenga pe 'e fakahoko ha ngāue pe langa ai. Me'a mai 'a e Feitu'u na ia ki Tokelau mo kimaua pea 'oku fakaafe atu 'a e motu'a ni me'a hoku hoku tofi'a kae tala ki he kāinga ke langa 'a e ngaahi *infrastructure* ko ē ai.... Mālō Sea.

Vātau Hui: ...Mālō Sea, ko u fakamālō lahi 'i he me'a 'oku me'a'aki 'e he 'Eiki Palēmia pea 'oku tali lelei 'e he motu'a ni. 'Oku ou ongo'i ko u fiefia lahi si'ono tokangaekina 'a e ki'i kāinga mei motu. Pea ko u tui pē 'oku ou toutou tautapa pe heniSea. Sea, pea he 'ikai ke ngalo pea he ko e motu'a ko eni 'oku uhu pe 'i lotu 'i hoku mafu 'a e ki'i mātū'a 'i he ongo motu mama'o ko eni.

'Eiki Sea, hangē ko e me'a na'e fakalavelave 'anenai ki ai hono muimui'i 'a e ngaahi folau. 'Oku ou tui pea 'oku ou faka'apa'apa lahi kihe fanga tokoua ne nau ta mai 'a e fihi, pea 'oku ou tui te mau hanga 'o muimui'i eni ke lava 'o fakalato 'a e ngaahi fiema'u 'a e kāinga. Hangē ko ia na'e me'a'aki 'e he tangata'eiki Palēmia. Ka ko u poupu lahi atu Sea, mālō 'aupito 'a e tofa hala mai 'a e 'Eiki Palēmia 'o ke ma'u faingamalie lelei ko ia ke si'i tokangaekina kimautolu mei motu. Leveleva 'a e malanga ka u tatau atu.

'Eiki Sea: Mālō 'aupito ki he Fakafofonga. Me'a mai 'a e Fakafofonga Nōpele mei Vava'u.

Tokanga ke fai pē 'a'ahi Fale Alea kau fakataha ki ai Fakafofonga mo e Nōpele

Lord Tu'i'āfitu: Sea, ko e hoko atu pē mālō 'aupito 'a e ma'u faingamalie. Ko e Fale ni ko hono fakalea ko e Fale pē 'e taha. Kapau leva ko e anga ē ia ho'o Falé ke kehekehe 'a e fa'unga ngāue, ho'o tu'utu'uni 'i he faka'uhinga e kau Mēmipa tā 'oku 'ikai ko e Fale eni ia 'e taha. Hangē ko e me'a mai 'a e Fakafofonga Niua ko e Kupu 20 "Kuo pau ki he 'Eiki Sea, ke ne fokotu'u mai ha 'aho ke fakahoko ai 'a e 'A'ahi Falealea." Kuo pau! Ko e kuo pau ia ko iā 'oku 'ikai ke ne talamai 'oku 'ikai ke to e 'alu makehe ha taha ia 'i he Tu'utu'uni 'a e Feitu'u na.

Sea, 'oku 'ohake ai 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni. Kapau ā 'oku taha 'a e Fale ni, fakataha ki he Kupu 20 'a e Tohi Tu'utu'uni. Tā 'oku ngāue fakataha 'a e Tēpile ni pea mo e Tēpile ko ē. Ko e tukufakaholo ia ho Falé pea 'oku 'ikai ke fakatu'upakē pē ha me'a ia pea fanau'i hake ko e mana pē ia 'a e 'aho ni. Ko e talu pē 'a e fai 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni mei he kamata 'a e Fale ni ia, pea tau tukufakaholo mai ai. 'Oku 'i ai pe 'a e nga'unu ia 'o e taimi, kuo pau ke fakapikopiko ha ni'ihia, he kuo nau tō kinautolu ki he kauvai ko ē. He 'ikai tuku ai 'a e fepakipaki ia 'ete nofo mo e kakai kapau ko ha Fakafofonga. Manatu ma'u pe 'oku 'ikai ko ha sea molū ha tangata politikale he'ene hoko atu ko ha Fakafofonga, kae'oua te ke sītu'a mei he kakai, hanga ma'u pē ki he kakai. Kuo pau ke ke taliui. Kuo pau ke ke fakahoko ko e me'a ia 'oku talamai 'e he kakai. 'E 'ikai lava kita 'o fakakakato 'a māmani, ka ko e ivi ko ē 'o e

tangata mataotao fakapolitikale ko e palōmesi, te u 'alu 'o fakahoko. Ko kitautolu ko ē 'i he tēpile kuo tō ki he Pule'anga, kauvai ia ko ē 'oku tau fepaki. 'Oku tau 'unu ki ai mo e kakai, neongo na'ā tau kauvaka tatau pē. Ko e pehē mai ko e ta'u ko e 'ahi maumau taimi ... 'ikai ko e *procedure* eni 'a e tokotaha *politician* kuo pau ke tau 'i he Fale Alea ko e Fale pē 'e taha. Ko e 'ātakai 'o e fepakipaki pē 'o ta'engata. Ko e hā 'a e mo'oni? 'Ikai ha mo'oni ia. Ka ko 'etau hangakehe ko ē mei he kakai hono tohoaki'i 'etau *popular*, 'oku tau sītu'a leva mei he kakai. 'Oku tau palōmesi loi ai.

Sea ko e 'a'ahi kapau ko e fo'i folau 'oku 12 te u 'a'ahi tu'o 12 ko e Tu'utu'uni ko ē ho'o Fale kapau ko e tu'utu'uni fo'ou ia, kuo pau ke u 'alu au mo ha'aku kalake ke ne hanga 'o tohi 'eku fakataha. Ko e to e pa'anga makehe ia koe'uhi ke ne hanga 'o lēkooti 'eku līpooti 'o hangē ko eni ko e founa totonu fai he 'a'ahi tu'o 1 he tu'utu'uni 'a e Feitu'u na. 'Oku kei Tonga ange pē 'a Tonga pea Fale Alea pe 'a Tonga 'a e fakataha 'a e Fakafofonga mo kimautolu ko eni Hou'eiki Nōpele. Ko e poini 'etau 'a'ahi, 'a'ahi faka-Fale Alea ka 'oku meimei ko e kau Fakafofonga 'a e Kakai 'oku 'ia nautolu 'a e me'a hono kātoa. 'A e tala fatongia 'a e 'omai e fekau 'a e kakai, fokotu'u 'i Fale Alea ni pea nau tipeiti'i, ko kimautolu ko eni ko 'emau pukepuke pē 'a e fonua, 'a e ouau pea mo e faka'apa'apa. Taimi ko ē 'oku 'ai ai 'etau *constituency fund* 'a e fa'unga fakalalakala fakapolitikale ko ē *constituency* oku mau ki'i fakalongolongo e tēpile ni ka 'oku 'ilonga ai 'a e *participate* pe ko e ngāue fakataha 'a e ivi e tokotaha Fakafofonga pea mo e 'ā'ā 'a hono fai'anga fili pea 'oku mahino leva ai 'a e tu'u 'a e tangata Fakafofonga Kakai 'o hanga ki he Pule'anga ke fai e ngāue ki he kakai ka mau ki'i fakahouhou'eiki pē 'o unga he' emau kau sātini ko e kau sātini ko e kau ... ko e kau *stewardship* ia 'amautolu.

Sea 'eiki pe 'a e Fale ni ia tapu mo e 'Eiki Sea 'a e Fale Alea, tapu mo e kau Fakafofonga Hou'eiki e Kakai, kuo pau pe ke tau fononga ko e Fale pē 'e taha. Tau 'ai tahataha pe eni. 'Oku hangē ia ko 'etau taufusi ko ia he Fale ni, ko e mālohi pe 'a e fa'ahi e kakai hā me'a te mau fakafepaki atu mautolu mei heni. Ko e lea ia 'oku fa'a me'a 'aki 'e he Pule'anga "tau ngāue fakataha."

Ko e fai pē 'a'ahi ho'o Fale fakatatau mo e Kupu 20, loto pē ta'eloto kuo pau pe ke me'a atu 'a e Hou'eiki mo e kau Fakafofonga Kakai pea 'oku hangamalie leva e loto 'a e kakai he' enau hanga mai. 'I ai e taimi 'e ni'ihī te 'alu atu kita ia. Tau manatu ko e māmani he me'a fakapolitikale 'oku mata'u, lotomālie pea hema. Kehe 'a e kakai 'oku nau *conservative*, tu'uma'u hangē ko e lotu, hou'eiki 'oku nofo ma'u. Ka 'alu atu ha taha 'oku ki'i *liberal* 'oku hangē 'oku ki'i mata'ivalea ha feitu'u ka 'oku tonu ke 'ai 'ene ki'i hama ke ua ma'u pē. Ke ki'i pehē hake pē feitu'u ko ē, 'oku tokoni 'a e Fakafofonga ko ē ki hē.

Sea ka kiate au kapau te tau 'a'ahi fakafō'ituitui movetevete 'a e 'asenita e Fale ni pea ko u sai'ia au he fa'ahinga politikale pehē, 'ikai ke kau ha taha 'i ha taha. Ka kiate au 'oku 'ikai ke u tui ko e me'a matavaivai 'a e lipooti 'oku 'omai 'a e loto e kakai, ka 'oku 'ikai ke fai ha ngāue ki ai. 'Oku 'asili ai hanga 'e he Pule'anga 'o fakamata 'ene fa'unga ngāue ke fai hono tokonia e kakai. Pē 'e hoko pē 'ikai hangē ko e lau 'a e tangata tau'i e laulanu 'a 'Amelika, *how long?* Hā hono fuoloa? Pē 'e hoko pē 'e ta'ehoko, fakafeta'i 'oku 'i ai e pule'anga lelei 'oku taki. 'Oku 'i ai e 'Otua 'oku taki pea 'oua te tau fo'i he tānaki e loto 'a e kakai. Ko e me'a ia 'oku mo'oni, 'oku 'ikai ko 'etau *opinion* ko e 'isiu. Sea fai e ngāue 'a e Fale ni pea tau ngāue fakataha kae taha e fonua pea mo'ui pea hanga lelei 'a e fakamata 'a e fatongia e ngāue 'a e Pule'anga

monū'ia ai e fonua, melino pea tau felongoaki, te u ngata ai te u toki malanga he Sāpate, mālo e ma'u taimi.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Palēmia.

Taukave'i Palēmia ke fakalelei'i founa fakahoko 'aki 'a'ahi Fale Alea

'Eiki Palēmia: Sea, fakamolemole'i e motu'a ni he to e tu'u tu'o ua haké, ko u fanongo lelei pe 'Eiki Nōpele ki he me'a 'a e Feitu'u na, ko u faka'apa'apa lahi ki ai. Kātaki fakamolemole pe Hou'eiki 'ikai ke u fokotu'u 'a'aku ia ke ta'ofi e 'a'ahi, fai pē e 'a'ahi ia. Hangē ko e me'a ne u lave ki ai 'anenai, hangē ko moutolu ko ia mei tahi, fakalahi atu ... ko e 'uhinga hono 'oatu ho'omou silini he taimi makehe ke ke puna'aki ki hono feitu'ú. 'A ia ko e taimi ia ke ke me'a atu ai ki ho'o vāhenga 'o fe'iloaki mo kinautolu. Ka ko u kole atu 'oua 'e taku 'o pehē ...

<004>

Taimi 1550-1555

'Eiki Palēmia: ...ke tuku 'a e 'a'ahi, hangē ko au 'oku ou fakataha mo hoku vāhenga fanongonongo 'i he lētiō, te u lava atu ke tau fakataha, mahalo pē te mau to e fakataha 'i he uike kaha'u ko 'eku 'uhinga hoko atu 'a e 'a'ahi 'oua 'e tuku, ko e founa pē ia 'oku kole atu ai na'a lava ke tau to e ki'i fakalelei'i, pea kapau 'oku pehē 'e moutolu ia ke tau 'a'ahi pē pea sai pē ia, ka ko 'eku fakahā atu 'e au ia 'a e anga ko ē 'o e founa 'oku ou ngāue'aki. Kaikee fanongo mai 'a e ngaahi vāhenga 'o pehē 'oku fai ha ta'etokanga kia kinautolu, 'ikai.

...(mate maika)

'Oku 'i ai 'a e ngaahi māhina 'oku 'ikai fai ha Fale Alea ko e taimi ia 'oku mou 'ata'atā ai. Hou'eiki Nōpele 'oku 'atā ia kapau 'oku ke fie me'a mo taha 'oku 'ikai ke tapu ia ko Fale ni foki 'oku tonu ke tau taha ai he 'oku tau kātoa heni mahalo pē ko e Fale ni 'oku mahu'inga taha he faaitaha 'a e Fale ko eni, ko e taimi 'oku tau ki'I movetevete ai ki hotau ngaahi vāhenga 'oku ki'i kehe 'a e natula ko ia. Ka te u ki'i fakamamafa'i atu 'a e me'a ko eni 'oku ou 'uhinga atu ki ai.

Tokotaha Fale Alea ke ngāue taimi kakato

Ko e tokotaha Fale Alea 'oku ngāue *full time*, pea 'oku 'ikai ke 'uhinga 'a e ngāue full time ke ke 'alu 'i he 'aho ki he 'aho, 'oku 'ikai ke pehē ia 'i he lau 'a'aku. Ko au 'oku ou takatakai holo pē au ko Kolomotu'a pē 'oku ou 'a'ahi au ki ai. 'Oku ou takai'i pē 'e au ia pea 'oku ou kole fakamolemole atu pē au na'a pehē 'oku ou maumau Sāpate, 'oku 'i ai 'a e ngaahi Sāpate 'e ni'ihī houa efiāfi 'oku ou ki'i takatakai holo au 'alu ki 'uta, takatakai holo ai, sio pē, kuo pau kai kehe ko e ngāue *full time* 'ikai 'uhinga ia ko ho'o 'alu 'o sio ki ho kāinga 'i he taimi ki he taimi pea 'oku 'ikai ko ho vāhenga pē 'oku 'uhinga ki ai 'a e ngāue faka Fale Alea, 'oku 'atā ke ke 'alu koe he 'ū vāhenga kehe, kapau te ke ongo'i 'oku 'i ai ha fa'ahinga me'a 'oku ke ala tokoni ai ka 'oku 'ikai ko ha feitu'u ia ko ho vāhenga ia 'oku 'ikai ke tapu ia ke ke 'alu koe ki ai. Pea ko e founa ia ko ē 'oku ngāue 'aki 'e he motu'a ni. Neongo pē ko Kolomotu'a ka ko Tongatapu fika 1 'oku vahe'i fakalao pea tohi'i'i he pepa 'oku 'ikai ke pehē 'oku ma'u 'e au ko 'eku founa 'a'aku ia ko u ngāue pē au ma'a Tonga ni kātoa 'i he faingamālie 'oku ou ma'u ke u fai ha tokoni 'i ha fa'ahinga vāhenga pē 'i ha taimi pē.

Kae kehe 'oku ou kole fakamolemole atu hou'eiki na'a pehē 'oku ou feinga ke ta'ofi kimoutolu ke mou ō 'o fe'iloaki mo homou kāinga, 'ikai, mole ke mama'o. Ko e anga pē eni ia 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni hangē ko mautolu 'i Tongatapu ni, *weekend* 'oku mau 'ata'atā ai, taki taha me'a atu 'a e fakafofonga, tau pehē fakafofonga fika 9, 'oku me'a tonu pē ia 'i hono kāinga, Sāpate pē ko e Tokonaki pē ko e *weekend*, faingamālie ia, ko kimautilu 'i Tonga ni ko e me'a 'oku monū'ia kimautilu 'oku mau nofo 'i Tonga ni, tautautefito kiate au ko Kolomotu'a ia 'oku tu'u pikipiki holo pē fanga ki'i kolo 'oku faingofua 'eku 'a'ahi 'a'aku. Ka e kehe ko e anga pē ia 'eku ki'i fokotu'u atu pea te u to e 'ai atu pē mo e me'a ko eni hangē ko e me'a na'a ku lave atu ki ai 'anenai ki he me'a ko eni, 'e 'aonga ange ke fakasi'isi'i 'etau puna vakapuna ki he ngaahi feitu'u, kae tuku mai 'a e fakamole ko ia 'i he puna vakapuna 'o 'oange ia ki he kau 'a'ahi mai ko ē mei motu, fakalahilahi 'enau ki'i sēniti folau ke nau folau 'aki ki honau ngaahi feitu'u. Mahalo ko e ki'i tokoni pē ia 'oku ou ala fai atu ou'eiki he 'aho ni.

'Eiki Sea: Mālō, me'a mai Ha'apai 13.

Tokanga ki ha lipooti mei he kau polisi fekau'aki mo e lāunga ki he'enau faifatongia

Veivosa Taka: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea, tapu mo e Fale 'Eiki ni. Sea 'oku ou poupou atu ki he lipooti ke tau tali ko e 'uluaki ia, ua Sea 'oku ou kole atu pē na'e 'i ai 'a e ki'i fiema'u 'anenai ki he Minisitā Polisi pē kuo ma'u mai ha lipooti he 'oku ou hoha'a ki hoku tokoua, pē ko fē ha feitu'u kuo lī ai 'e he kau polisi. Ko hono tolu Sea 'oku ou 'ikai ke u to e fie fakahoha'a atu fekau 'aki pea mo e ...

<005>

Taimi: 1555-1600

Veivosa Taka: Hou'eiki Mēmipa 'oku ou kole atu ke tau tali, fokotu'u atu Sea.

'Eiki Sea: Kātaki pē 'Eiki Minisitā Polisi toki me'a mai ki he 'ene fehu'i 'i he hili 'etau paasi 'a e me'a ko 'eni.

'Eiki Minisitā Polisi: Mālō 'aupito 'Eiki Sea. 'Eiki Sea, kuo 'osi fai pē 'a e fetu'utaki ki he 'Ofisi 'o faka'eke'eke 'a e ...

'Eiki Sea: Kātaki pē 'Eiki Minisitā Polisi tau fakakakato 'etau 'asenita pea ke toki me'a mai te u tuku atu ho'o faingamalie ke ke tali

'Eiki Minisitā Polisi: 'Io sai 'aupito ia Sea, 'oku ou poupou atu au ia ke tali mu'a 'a e 'asenita ko 'eni na'e fokotu'u mai 'oku ou kau au ki he poupou ki ai mālō .

Fokotu'u 'e 3 fekau'aki mo e polokalama 'a'ahi Fale Alea

'Eiki Sea: Hou'eiki 'oku mahino kiate au 'a e *issue* ko e lipooti 'eni 'oku fokotu'u atu 'e he Kōmiti pea 'oku ngalingali 'oku tolu 'a e fokotu'u. Ko e 'uluaki fokotu'u ke tali 'a e lipooti, fokotu'u hono ua me'a mai 'a e 'Eiki Palēmia tau fakakaukau'i makehe pē 'a e folau 'a e Ongo Niua 'i he 'a'ahi faka-Fale Alea pea ko e fokotu'u hono tolu mei he Fakafofonga Nōpele 'o Vava'u ke fai pē 'a e founa angamaheni 'o hangē ko ia ko e ta'u kuo 'osi. Me'a mai Fakafofonga 'o Vava'u Nōpele.

Lord Tu'ilakepa: Tapu pē mo e Feitu'u na 'Eiki Sea, fakatapu atu ki he 'Eiki Palēmia, tapu atu ki he Hou'eiki Minisitā kae 'umā 'a e Hou'eiki kae 'umā 'a e kau Fakafofonga. 'Eiki Sea 'oku ou tu'u pē au koe'uhi 'Eiki Sea ke u ki'i lave atu mu'a ki he me'a 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki kimu'a pea u toki lave ki ai. 'E 'Eiki Palēmia ko ho'o me'a 'i he ho'atā effiāfi ko 'eni 'oku fakatokanga'i 'e he kau Mēmipa 'o e Fale ni, pea 'oku ke me'a'i 'Eiki Sea 'oku liliu 'a e to'onga 'a e feme'a'aki he taimi ni 'Eiki Sea. Koe'uhi 'oku 'i ai pē 'a e ngaahi 'uhinga lelei 'Eiki Sea ka 'e 'ikai te u fu'u loko lave ki ai 'Eiki Sea. Ka 'oku ou fakamālō atu pē ki he 'Eiki Palēmia ko e laumālie 'oku fokotu'utu'u mai ha ke malava ke hokohoko atu 'a'ahi 'o e Hou'eiki Fakafofonga mei tahi 'Eiki Sea. 'Eiki Sea hangē ko ia ko e 'asenita 'oku ou ki'i kole atu pē ki he kau ngaue kapau leva 'oku 'ikai ke 'i ai ha taha 'i he tēpile mou tufa pē moutolu 'u pepa ke a'u mai he 'oku ou ki'i tāngutu au 'oku 'ikai ke u sio au ki he me'a 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki koe'uhi nau tōmui mai. Na'e 'i ai pē ki'i me'a 'i he ngāue ni 'Eiki Sea ka 'oku ou tui au 'e ikai ke u 'omai ia 'e au 'Eiki Sea te u toki 'omai ia 'e au 'i ha taimi kehe ka 'oku ou lave'i pē 'Eiki Sea na'a ku kau 'i he Kōmiti 'a e Feitu'u na 'a e 'Asenita pea na'e fai 'etau kole ki he Pule'anga ke 'omai mu'a 'enau ngāue mo 'enau Lao 'Eiki Sea.

Pea 'oku a'u mai ki he taimi na'e lele ai 'a e ki'i to'u Fale Alea ko 'eni ko 'etau *Regulation* pē 'a kitautolu pea mo e hoko mai ko ia 'a e Lipooti 'a e Gita 'a e *MEIDECC* pea 'oku 'i he Feitu'u na ia mo e Fale ni 'Eiki Sea. Ne toki hū mai 'a e 'u Lao ko 'eni 'a ia na'a tau toki 'osi hono paasi ko e Lao na'e 'osi fakahū mai pē ia pea toki liliu pē heni ko e ngaahi Lao fakavavevave, kae kehe 'Eiki Sea kuo lava 'a e ngaahi ngāue ki ai 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko 'etau Tohi Tu'utu'uni kuo 'osi me'a'i pē 'e he Hou'eiki ia 'a e Tu'utu'uni 'a e ngāue ko 'eni 'Eiki Sea pea 'oku me'a'i 'e he Feitu'u na 'a e hokohoko 'a e ngāue. Ka 'oku ou kole atu Hou'eiki mou me'a hifo ki ho'o mou Tohi Tu'utu'uni ki he anga ko ia 'a e hokohoko 'etau ngāue hangē 'oku 'ikai lahi 'a e ngāue ka 'oku lahi 'aupito 'etau ngāue 'Eiki Sea. 'A ia 'oku 'ikai ko ha ngafa fatongia pē 'a e Pule'anga pe 'Eiki Sea 'a e Pule'anga pē ke nau fa'u mai ha Lao, 'io 'oku 'i ai pē 'a e Lao 'a... 'Oku 'i ai pē 'a e tu'utu'uni 'a e Konisitūtone ki ha Mēmipa ke ne fa'u ha Lao, a'u ha Tohi Tangi, a'u ki he Tohi Tu'utu'uni a'u ki he ngaahi *annual report*. Kapau 'e tātaki 'a e 'u ngāue ko ia 'Eiki Sea lahi faufau 'aupito 'a e ngāue 'a e Fale ni 'Eiki Sea.

Ko e kamata ko ia 'i Mē 'Eiki Sea ko e kamata pē ia 'i he Patiseti mo e 'Esitimeti 'ata'atā pē 'Eiki Sea, pea 'oku 'ikai ke to e fiema'u ke tau to e fai ha ngāue mekehe ko e fo'i ngāue pē ko ia, pea ko 'ene 'osi pē ko ia pea tau ki'i mālōlō ha ki'i taimi koe'uhi kae fai 'a e ngāue 'a e Pule'anga ki hono ngā'unu 'a e pa'anga na'e tali ki he to'u Fale Alea ko 'eni ke fai ha ngāue ki ai 'Eiki Sea. Uike ko ia 'oku hoko mai leva pea mo e 'aho hono fakamanatua...

<000>

Taimi: 1600-1605

Lord Tu'ilakepa: ...'A 'Ene 'Afio hono ta'u Sea mālō mo e Fale ni hono kei hokohoko mai hono toutou hokohoko mai hono fakamanatua he fonua ni pea 'oku mahu'inga ia ki he fonua ni 'Eiki Sea, hoko mai mo e 'ū polokalama konifelenisi 'oku 'i ai e ni'ihī tokolahi heni 'oku nau kau 'i he ngaahi me'a fakalaumālie ko ia 'Eiki Sea pea 'oku ui 'a e kau mēmipa ko iā ko e kau Fakafofonga kakato 'oku 'i ai mo e kau Fakafofonga 'ata'atā pē 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Kātaki pē Fakafofonga Hou'eiki Nōpele koe'uhī pē ko 'etau taimi te u tuku atu ho'o miniti 'e taha ke ke faka'osi mai.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea 'oku ou fokotu'u atu ke tau lelelele pē a'u ki he 6 pea tau tuku mu'a he 'oku ou lave'i pē ko u vakai ki ho fofonga mahalo te ke to e me'a mai ke tau to e foki mai he 6 'ai ha ki'i taimi ke mau ki'i foki 'o ki'i efiāfi mo homau ngaahi mali mo 'emau fānau 'oku ou... he'i'ilo e Feitu'u na lava ha ki'i *skype* e Feitu'u na

'Eiki Sea: 'Oku 'ikai ha fokotu'u he taimi ni ke tau foki mai 'a efiāfi koe'uhī 'oku 'ikai ke 'i ai ha ngāue fakavavevave 'i he'etau 'asenita tukukehe 'o kapau ko e me'a ia 'oku fiema'u 'e he Hou'eiki pea mou fokotu'u mai ke tau tali.

Lord Tu'ilakepa: Kapau ko ia 'Eiki Sea pea tau muimui pe ā 'ihe'etau Tohi Tu'utu'uni na'e totonu pē keke me'a mai pē 'anenai ke tau tuku pē 'anenai kā ko ē ko u 'ova au, ko e hā pē ho'o tu'utu'uni e Feitu'u na, kuo kamata ke u tōtō atu au ia mo ho to e me'a mai ke tuku te u to e tuku.

Kelesi

'Eiki Sea: 'E toe tuku atu pē ho faingamālie 'apongipongi toloi e Fale ki he 10 mou me'a hake ke tau kelesi

(Fakahoko ai pē he 'Eiki Sea ha kelesi ko e lava ia 'a e feme'a'aki 'o e 'aho ni)

<007>

Fakamā'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga

